

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης

Αρχαία Ελληνικά (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 2ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Σαμαρά, *Επίτιμη Σχολική Σύμβουλος*
Κωνσταντίνος Τοπούζης, *Φιλολόγος*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Βοσκός, *Καθηγητής του Πανεπ. Αθηνών*
Μαρία Ράππη, *Σχολική Σύμβουλος*
Βενετία Μπαλτά, *Φιλολόγος, Σχολική Σύμβουλος*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Γεώργιος Πισκοπάνης, *Εικονογράφος- Σκιτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευάγγελος Μπακλαβάς, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, *Σύμβουλος του Παιδαγ.*

Ινστιτούτου

Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα, *Σύμβουλος του Παιδαγ.*

Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Αγάθη Γεωργιάδου, *Φιλολόγος, Σχολική Σύμβουλος*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Επεξεργ. εικόνας του Βιβλίου (σ. 45)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – MULTIMEDIA A.E.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 2ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

6η ΕΝΟΤΗΤΑ: β, γ, δ (περίληψη - ανάλυση αποσπασμάτων)

Α'.2. Περίληψη της ραψωδίας γ: Τὰ ἐν Πύλῳ (Ὅσα συνέβησαν στην Πύλο)

Το πρωί –3η μέρα της *Οδύσσειας*– ο Τηλέμαχος και ο «Μέντορας» έφτασαν στην Πύλο, δέχτηκαν τη φιλοξενία του Νέστορα και μετά τις απαραίτητες συστάσεις ο Τηλέμαχος ζήτησε ικετευτικά πληροφορίες για τον πατέρα του.

Ο Νέστορας αναφέρθηκε στους πιο γενναίους πολεμιστές που σκοτώθηκαν στην Τροία (τον Πάτροκλο, τον Αχιλλέα, τον Αίαντα τον Τελαμώνιο και τον Αντίλοχο, γιο του Νέστορα), στην εφευρετικότητα και στην πανουργία του Οδυσσέα, στις καλές σχέσεις που είχε ο ίδιος μαζί του, καθώς και στη συμβολή τους στις επιτυχίες των Αχαιών. Αναφέρθηκε και στα προβλήματα του νόστου, που τα προκάλεσε η οργή της Αθηνάς, επειδή πολλοί Αχαιοί ασέβησαν κατά την άλωση της Τροίας. Διηγήθηκε με συντομία τους αίσιους νόστους του Διομήδη, του Νεοπτόλεμου, του Φιλοκτήτη, του Ιδομενέα και του ίδιου, και διεξοδικά τον τραγικό νόστο του Αγαμέμνονα και την εκδίκηση που πήρε ο Ορέστης, καθώς και τον περιπετειώδη εφτάχρονο νόστο του Μενέλαου. Για τον Οδυσσέα γνώριζε μόνο ότι ταξίδεψε μαζί του ως την Τένεδο και ότι από εκεί επέστρεψε στην Τροία, γιατί ήθελε να συμπαρασταθεί στον Αγαμέμνονα, που έμεινε πίσω, για να προσφέρει θυσίες στην Παλλάδα Αθηνά, να την εξευμενίσει. Συμβούλεψε λοιπόν τον Τηλέμαχο να πάει στη Σπάρτη, γιατί είναι πιθανό ο Μενέλαος να ξέρει περισσότερα για τον πατέρα του, αφού άργησε πολύ

να επιστρέψει.

Το βράδυ ο Τηλέμαχος έμεινε στα ανάκτορα της Πύλου, ενώ η Αθηνά-Μέντορας πέταξε πάλι σαν αετός και τους άφησε όλους έκπληκτους. Ο Νέστορας την αντιλήφθηκε και καλοτύχισε τον Τηλέμαχο που έχει βοηθό του τη μεγάλη θεά, όπως την είχε και ο πατέρας του στην Τροία.

Το άλλο πρωί – 4η μέρα – ετοιμάστηκε άμαξα και ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον γιο τού Νέστορα, τον Πεισίστρατο, αναχώρησε για τη Σπάρτη. Διανυκτέρευσαν στις Φηρές (τη σημερινή Καλαμάτα), στου Διοκλή το αρχοντικό, και την επομένη – 5η μέρα – συνέχισαν το ταξίδι για τη Σπάρτη.

3. Πήλινο ομοίωμα πλοίου του 6ου αι. π.Χ. από την Κύπρο. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

4. Ο Τηλέμαχος
μπροστά στον σεβάσμιο
βασιλιά της Πύλου.
Αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ.
(Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

A.3. Περίληψη της ραψωδίας δ: Τά ἐν Λακεδαιμόνι (Ὅσα συνέβησαν στη Σπάρτη)

Το βράδυ έφτασαν στα ανάκτορα του Μενέλαου, όπου φιλοξενήθηκαν και έμειναν έκθαμβοι από τον πλούτο και τη λάμψη τους. Ο Τηλέμαχος, ψιθυρίζοντας στον Πεισίστρατο, παρομοίασε το παλάτι με εκείνο του Δία. Τον άκουσε ο Μενέλαος, απέρριψε τον παραλληλισμό ως ανάρμοστο και αναφέρθηκε στην εφτάχρονη περιπλάνησή του, που του έδωσε τη δυνατότητα να μαζέψει άφθονα πλούτη· δεν μπορεί όμως, είπε, να τα χαρεί, γιατί τον θλίβει η δολερή σφαγή του αδερφού του, του Αγαμέμνονα, ο θάνατος πολλών παλικάριών στην Τροία και πιο πολύ η εξαφάνιση του Οδυσσέα· ο τελευταίος αυτός λόγος του έφερε δάκρυα στον Τηλέμαχο.

Τη στιγμή εκείνη κατέβηκε μεγαλόπρεπη στην αίθουσα η Ελένη και αναγνώρισε αμέσως τον Τηλέμαχο, επειδή έμοιαζε με τον πατέρα του. Διηγήθηκε κατόπιν ένα κατόρθωμα του Οδυσσέα στην Τροία: ότι μπήκε στην πόλη μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο, για να κατασκοπεύσει, και σκότωσε πολλούς Τρώες. Ο Μενέλαος αναφέρθηκε σε άλλο κατόρθωμα του Οδυσσέα: ότι με την υπομονή και την επιμονή του διέσωσε την επιχείρηση «Δούρειος Ίππος», που οδήγησε στην άλωση της Τροίας. Και οι δύο εξέφρασαν θαυμασμό και ευγνωμοσύνη για τον Οδυσσέα, που εξαιτίας τους υπέφερε πολλά.

Το επόμενο πρωί – 6η μέρα – ο Τηλέμαχος ζήτησε πληροφορίες από τον Μενέλαο για τον πατέρα του.

Εκείνος άρχισε από τον δικό του εικοσαήμερο αποκλεισμό στην Αίγυπτο και συνέχισε διηγούμενος τη συνάντησή του με τον θαλάσσιο γέροντα Πρωτέα· από αυτόν πληροφορήθηκε τη συνέχεια του δικού του νόστου, το ναυάγιο και τον θάνατο του Αίαντα του Λοκρού, τη σφαγή του Αγαμέμνονα από τον Αίγισθο και ότι τον Οδυσσέα τον κρατάει στο νησί της άθελά του η νεράιδα Καλυψώ.

Ο Μενέλαος ήθελε να κρατήσει περισσότερο τον Τηλέμαχο, εκείνος όμως βιαζόταν να επιστρέψει. Στην Ιθάκη, εν τω μεταξύ, οι μνηστήρες έμαθαν για το ταξίδι του Τηλέμαχου και απόρησαν – δεν περίμεναν να το πραγματοποιήσει –, ο Αντίνοος μάλιστα πρότεινε να του στήσουν ενέδρα δολοφονική στον γυρισμό, και όλοι συμφώνησαν μαζί του. Έμαθε και η Πηνελόπη από τον κήρυκα Μέδοντα για το ταξίδι του γιου της, καθώς και για τα σχέδια των μνηστήρων, και άρχισε διπλό τώρα θρήνο. Τη νύχτα, είκοσι από τους μνηστήρες επιβιβάστηκαν σ' ένα εξοπλισμένο καράβι και έστησαν καρτέρι στο νησάκι Αστερίδα, μεταξύ Σάμης και Ιθάκης.

5. Άρμα με Μυκηναίους πολεμιστές από τοιχογραφία του ανακτόρου της Πύλου (συμπληρωμένη από τον P. De Jong)

Η διήγηση της Ελένης

«Γιε του Ατρέα, ευγενικέ Μενέλαε, κι εσείς παιδιά
260 από λαμπρούς πατέρες· δίνει ο θεός άλλοτε
σ' άλλον
το καλό και το κακό, ο Δίας παντοδύναμος.
Καλύτερα λοιπόν να συνεχίσετε το δείπνο σε τούτο
το παλάτι
καθισμένοι και να χαρείτε ιστορίες παλιές – εγώ θα
σας διηγηθώ
κάποια που να ταιριάζει στην περίπτωση.
265 Δεν πρόκειται να εξιστορήσω τώρα, να πω
με το όνομά τους,
όλους τους άθλους που κατόρθωσε με την υπομονή του
ο Οδυσσέας·
τον ένα μόνο, αυτόν που τόλμησε κι έπραξε ο αντρείος
εκείνος
268-69 στη χώρα εκεί της Τροίας, όπου τα πάθη
του πολέμου / οι Αχαιοί υποφέρατε.
270 Μόνος του αυτός, πληγώνοντας το σώμα του
με τις πιο άσχημες πληγές,
σ' άθλια κουρέλια τύλιξε τους ώμους του, μοιάζοντας
δούλος,
και γλίστρησε στην πόλη των εχθρών με τους μεγάλους
δρόμους.
Έγινε άλλος άνθρωπος, την όψη παίρνοντας
ενός ζητιάνου (τέτοιοι δεν θα 'βρισκες στα αργίτικα
καράβια),
275 κι έτσι παραλλαγμένος χώθηκε στην Τροία
το κάστρο.

Οι άλλοι όλοι σαστισμένοι παραμέρισαν· μόνη μου εγώ
τον αναγνώρισα,
παρά την παραμόρφωσή του, και πήρα να
τον δοκιμάζω

278-79 με τις ερωτήσεις μου· εκείνος όμως, πονηρός
και ξύπνιος, / όλο μου ξέφευγε.

280 Και μόνο όταν πια τον έλουσα, τον άλειψα
με λάδι,
τον έντυσα με ρούχα καθαρά, ορκίστηκα όρκο βαρύ
να μην τον φανερώσω πως βρίσκεται στους Τρώες
ανάμεσα ο Οδυσσέας,
προτού γυρίσει πίσω στα γρήγορα καράβια του και
στις σκηνές·
τότε μονάχα μου αποκάλυψε το τι είχαν βάλει
οι Αχαιοί στον νου τους.

καί τότε δή μοι πάντα νόον κατέλεξεν Ἀχαιῶν
<256>/284

285 Κι αφού πετσόκοψε Τρώες πολλούς με
το μακρύ του, κοφτερό σπαθί,
γύρισε στους Αργείους πίσω, ξέροντας πια πολύ καλά
τον τόπο.

Τσίριξαν τότε οι άλλες Τρωαδίτισσες· όμως εμένα
γέμισε χαρά
η καρδιά μου· γιατί είχα αλλάξει μέσα μου, ήθελα πια
σπίτι μου να γυρίσω μετανιωμένη για την τύφλα μου,
που μου τη φόρτωσε

290 η Αφροδίτη· όταν με πήρε να με φέρει εδώ,
μακριά
απ' τη γλυκιά πατρίδα μου και χωρισμένη από
τη θυγατέρα μου,
από την κάμαρή μου, τον νόμιμο άντρα μου, που
βέβαια δεν υπολείπεται

σε τίποτε κι από κανένα, μήτε στη γνώση του μήτε
στην ομορφιά.⁴»

3 αναδρομική διήγηση: Εξιστόρηση γεγονότων του παρελθόντος μέσα στη σκηνοθεσία του παρόντος (π.χ., η Ελένη και ο Μενέλαος αναφέρονται τώρα σε γεγονότα του Τρωικού πολέμου)· πρβλ. τον αγγλικό όρο *flash back*.

4 (στ 287-93) Στους στίχους αυτούς η Ελένη παρουσιάζει τη συζυγική της απιστία ως έργο της Αφροδίτης (ότι η θεά τής θόλωσε τον νου), και τώρα φαίνεται μετανιωμένη· πρβλ. τη διαφορετική στάση της στη διήγηση του Μενέλαου, πιο κάτω, 304 κ.ε., που αποδίδεται μάλλον σε θεϊκή παρότρυνση. Κατά τη μελέτη της Ιλιάδας θα φανεί σαφέστερα ότι η στάση της δεν ήταν σταθερή.

6. Ο Μενέλαος επιστρέφει στην πατρίδα με την Ελένη - από αμφορέα του 540 περίπου π.Χ. (Μ. Βρετανία, ιδιωτική συλλογή)

Η διήγηση του Μενέλαου

Αμέσως μίλησε ο ξανθός Μενέλαος, της είπε:

295 «Όλα σου δίκαια και σωστά, γυναίκα, και καλά
τα ιστόρησες.
Αλλά κι εγώ, που γνώρισα πολλών ανθρώπων γνώμη
και γνώση,
γιατί τριγύρισα σε τόσα ξένα μέρη, ποτέ μου ως τώρα
τα μάτια μου δεν είδαν κάποιον που να 'χει την καρδιά
του καρτερόψυχου Οδυσσέα.

300 Παράδειγμα το τι κατόρθωσε και πήρε επάνω
του ο αντρείος εκείνος,
μέσα στο ξύλινο άλογο, όπου, δίχως εξαίρεση,
καθίσαμε
απ' τους Αργείους οι άριστοι, τον φόνο και τον θάνατο
να φέρουμε στους Τρώες.

Κι ήλθες εκεί κι εσύ· μπορεί και κάποιος δαίμονας να
σε παρότρυνε,

305 που γύρευε τιμή και δόξα στους Τρώες
να προσφέρει [...].

307 Έφερες τότε γύρο τρεις φορές, ψηλάφησαν
τα δάχτυλά σου
την κοιλιά του αλόγου, και πήρες να καλείς με
το όνομά τους

τους αριστείς των Δαναών,⁵

310 με μια φωνή ολόιδια της γυναίκας κάθε Αργείου.
Εγώ και του Τυδέα ο γιος κι ο θείος Οδυσσέας,
οι τρεις εκεί στη μέση καθισμένοι, σ' ακούσαμε να μας
καλείς.

Κι ενώ οι δυο μας πεταχτήκαμε, μας συνεπήρε ο πόθος
ή έξω

από το άλογο να βγούμε ή από μέσα να σου

αποκριθούμε,

315

ο Οδυσσέας μάς κρατούσε και τη λαχτάρα μας
εμπόδιζε. [...]»

5 (στ. 309) τους αριστείς των Δαναών: τους άριστους
/τους γενναιότερους από τους Δαναούς, τους Έλληνες
δηλαδή.

7. Ο Δούρειος Ίππος.
(Μινιατούρα του 15ου αι.)

**Ο Μενέλαος αναδιηγείται τις πληροφορίες
του Πρωτέα για τον Οδυσσέα**

627

“Γιος του Λαέρτη, τόπος του η Ιθάκη·
τον είδα σ’ ένα απόμακρο νησί, να χύνει μαύρο δάκρυ
στο μέγαρο της νύμφης Καλυψώς, που άθελά του

τον κρατεί

630

δικό της· κι εκείνος δεν μπορεί να βρει

πατρίδα,

ὁ δ’ οὐ δύναται ἦν πατρίδα γαῖαν ἰκέσθαι <558>/630

του λείπουν καράβια με κουπιά, του λείπουν

σύντροφοι,

για να τον ταξιδέψουν στην πλατιά ράχη

της θάλασσας.⁶

6. (στ. 627-32) Εδώ ο θαλάσσιος θεός Πρωτέας, που είχε προφητικές ικανότητες και γνώριζε «της θάλασσας τα βάθη», πληροφορεί τον Μενέλαο για την κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο Οδυσσέας πριν από τρία χρόνια, και αυτό μόνο μαθαίνει τώρα ο Τηλέμαχος για τον πατέρα του (που οι ακροατές το γνωρίζουν από την αρχή). – Ο Πρωτέας είχε και την ιδιότητα να αλλάζει μορφές· από το όνομά του παράγεται το επίθετο πρωτεϊκός: εκείνος που αλλάζει μορφή η ιδέες.

8. Ο Πάρης επιστρέφει στην Τροία με την Ελένη διστακτική.
Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 500-490 π.Χ.
(Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)

9. Αίας ο Λοκρός. Πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Φραντσέσκο Σαμπατέλι, 1829. (Μουσείο Παλάτσο Πίτι, Φλωρεντία)

1. Το πάθημα του Αϊάντα του Λοκρού (δ 560-575 / <499-511>)

560 Ο Αΐας ο Λοκρός χαλάστηκε, μαζί με
τα μακρόκουπα καράβια του.
Τον έριξε ο Ποσειδώνας πρώτα στις Γύρης
τους μεγάλους βράχους,
αλλά τον έσωσε προσώρας από την απειλή
της θάλασσας.
Και θα μπορούσε μέχρι τέλους ν' αποφύγει το μοιραίο,
μόλο
που τον μισούσε η Αθηνά, αν δεν ξεστόμιζε
τον υπερφίαλο λόγο,

565 αν δεν είχε τόσο ψηλώσει ο νους του·
γιατί καυχήθηκε πως μόνος του, και δίχως να το θέλουν
οι θεοί,
εγλίτωσε απ' το πελώριο κύμα.

Αλλά τον άκουσε ο Ποσειδώνας που μεγαλαυχήθηκε,
κι ευθύς την τρίαινα πιάνει στα στιβαρά του χέρια,

570 την κατεβάζει πάνω στον Γυραίο βράχο,
τον έσχισε στα δυο.
Το 'να του μέρος έμεινε επιτόπου· το απόκομμα όμως
έπεσε
στο πέλαγος, αυτό που πάνω του πιασμένος ο Αΐας
παραλογίστηκε κι ο νους του ψήλωσε.

Κι εκείνο τότε τον παρέσυρε βαθιά, στα απέραντα
πελάγη,

575 όπου και χάθηκε στα κύματα, πνίγηκε
στ' αλμυρό νερό.

2. Το πάθημα του κυρ Αντριά

Ο τσυρ Βοριάς παράντζειλε όλων των караβιούνε:

- Καράβια π' αρμενίζετε, κάτεργα που κινάτε,
εμπάτε στα λιμάνια σας, γιατί θε να φυσήξου,
ν' ασπρίσου κάμπους και βουνά, βρυσούλες να
παγώσου,
κι όσα βρω μεσοπέλαγα, στεριάς θε να τα ρίξου.

☞

Όσα καράβια τ' άκουσαν, όλα λιμάνια πιάνουν,
του κυρ Αντριά το κάτεργο μέσα βαθιά αρμενίζει.
- Δε σε φοβώμαι, κυρ Βοριά, φυσήξεις δε φυσήξεις,
γιατ' έχω αντένες μπρούντζινες, κατάρτια σιδερένια,
έχω πανιά μεταξωτά, της Προύσας το μετάξι,
έχω κι ένα ναυτόπουλο, που τους καιρούς κοιτάζει.
Ανέβα, βρε ναυτόπουλο, στο μεσιανό κατάρτι,
να ξεδιαλέξεις τους καιρούς, να δεις για τον αγέρα.

☞

Παιζογελώντας 'νέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
- Σαν τι είδες, βρε ναυτόπουλο, εκεί ψηλά που πήγες;
- Είδα τον ουρανό θολό και τ' άστρι ματωμένο,
είδα την μπόρα π' άστραψε και το φεγγάρι εχάθη,
και στης Αττάλειας τα βουνά νεροχαλάζι πέφτει.

☞

Το λόγο δεν απόσωσε, τη συντυχιά δεν είπε,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε και το τιμόνι τρίζει.
Σπιλάδα του 'ρθε από τη μια, σπιλάδα 'πό την άλλη,
σπιλάδα 'πό τα πλάγια του και ξεσανίδωσέ το.
Γέμισε η θάλασσα πανιά, το κύμα παλικάρια
και το μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάει.

(Γ. Ιωάννου, Τα δημοτικά μας τραγούδια, έκδ. περ.
Ταχυδρόμος, Αθήνα 1966)

κάτεργα: καράβια πολεμικά, κρατικά ή πειρατικά.
συντυχιά: τυχαία συνάντηση, σύμπτωση.
σπιλάδα: ριπή ανέμου ή κύμα.

► ► Αναναζητήστε ομοιότητες στα παθήματα του Αίαντα του Λοκρού και του κυρ Αντριά.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι Επιδίωξε και τι πέτυχε ο Τηλέμαχος στη συνέλευση των Ιθακησίων;
2. Πώς εκδηλώθηκε η θεϊκή συμπαράσταση στον Τηλέμαχο (στη συνέλευση και στο ταξίδι);
3. Τι προέβλεψε ο μάντης Αλιθέρσης, τι συμβούλεψε και πώς αντιμετωπίστηκε;
4. Σε ποια σημεία των ραψωδιών β και δ οι μνηστήρες συμπεριφέρθηκαν υβριστικά; (θυμηθείτε: Υβριστής γίνεται κάποιος όταν, υπερβαίνοντας τα όριά του, προσβάλλει/αδικεί θεούς και ανθρώπους.)
5. Ποιες πληροφορίες πήρε ο Τηλέμαχος από τον Νέστορα, την Ελένη και τον Μενέλαο για τη δράση του πατέρα του στην Τροία, αλλά και για τη μετατρωική του πορεία και κατάσταση;
6. Οι επώνυμοι ήρωες του Τρωικού πολέμου είχαν την εξής τύχη:

1. σκοτώθηκαν στην Τροία: ο Πάτροκλος ο Αχιλλέας ο Αίαντας ο Τελαμώνιος ο Αντίλοχος	2. νόστησαν αμέσως: ο Διομήδης ο Νεοπτόλεμος ο Φιλοκτήτης ο Ιδομενέας ο Νέστορας
---	--

3. πνίγηκε στο ταξίδι του νόστου τιμωρημένος από τον Ποσειδώνα για την ύβρη του: ο Αίαντας ο Λοκρός	4. νόστησε αλλά τον σκότωσαν: ο Αγαμέμνωνας
---	---

5. περιπλανήθηκε 7 χρόνια πριν νοστήσει: ο Μενέλαος	6. εκκρεμεί:ο νόστος του Οδυσσέα
---	---

►► Συμπληρώστε τα κενά της επόμενης παραγράφου με βάση τα δεδομένα του πιο πάνω πίνακα:
Ο αιωρούμενος ακόμη νόστος του Οδυσσέα παρουσιάζει αντιστοιχίες με τον περιπετειώδη νόστο τού, ενώ ο πνιγμός τού και ο τραγικός νόστος τού ακούγονται σαν ενδεχόμενα και για τον νόστο τού

Ο ρόλος των ραψωδιών β, γ, δ και της «Τηλεμάχειας» γενικότερα:

Η «Τηλεμάχεια», γενικά, επιβραδύνει⁷ την έναρξη του νόστου του Οδυσσέα, που αποφασίστηκε πρώτος, ο ποιητής όμως προέταξε τις ραψωδίες α–δ για λόγους, φαίνεται, ουσιαστικούς και αναγκαίους:

- α.** Στο πλαίσιό τους γνωρίζουμε την κατάσταση που επικρατεί στην Ιθάκη· ειδικότερα: πόσο πιεστικοί είναι για την Πηνελόπη οι μνηστήρες και πόσο επικίνδυνοι για τον Τηλέμαχο – ακόμη και για τον Οδυσσέα, αν επέστρεφε – αλλά και πόσο ενοχοποιήθηκαν τόσο οι ίδιοι με την υβριστική συμπεριφορά τους όσο και οι πολίτες με την παθητική στάση τους, ώστε να έρθει δικαιολογημένη η τιμωρία στο τέλος.
- β.** Μαθαίνουμε πολλά και από πολλούς για το ήθος και τη δράση του Οδυσσέα, ώστε να μας είναι γνώριμος όταν έρθει στο προσκήνιο, και ενημερωνόμαστε για τις διαθέσεις θεών και ανθρώπων απέναντί του, ώστε να παρακολουθούμε τα δρώμενα και από τα παρασκήνια.
- γ.** Γνωρίζουμε τους ανακτορικούς χώρους της Πύλου και της Σπάρτης, που υποδηλώνουν πώς θα ήταν και τα ανάκτορα της Ιθάκης, αν ο Οδυσσέας είχε και αυτός νοστήσει.
- δ.** Και, κυρίως, στις ραψωδίες αυτές ανδρώνεται ο Τηλέμαχος: αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, γίνεται γνωστός στα μεγάλα μυκηναϊκά κέντρα της Πύλου και της Σπάρτης, κερδίζει εκτίμηση, γνωρίζει και

ζωντανά πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς, που δεν μπορούσε να έχει στην πατρίδα του, παρομοιάζεται με τον Οδυσσέα, ενώ με το ταξίδι και τον κίνδυνο που διατρέχει τώρα αντιγράφει (μικρογραφικά) και εξωτερικά τον Οδυσσέα· είναι λοιπόν έτοιμος τώρα ο Τηλέμαχος να συνεργαστεί με τον πατέρα του, όταν συναντηθούν στην Ιθάκη.

►► Συζητήστε στην τάξη την επιλογή του ποιητή να αναβάλει τον «Νόστο», για να προτάξει την «Τηλεμάχεια».

7 Η επιβράδυνση είναι βασική τεχνική της επικής ποίησης, που παίρνει τις εξής μορφές:

- α.** αναβάλλεται μια προγραμματισμένη δράση (π.χ., ο νόστος του Οδυσσέα)·
- β.** διακόπτεται για λίγο η κύρια αφήγηση με την παρεμβολή ενός σχετικού επεισοδίου·
- γ.** αργοπορεί, γενικά, ο ρυθμός της αφήγησης με αναφορές σε πρόσωπα και πράγματα. Όλα αυτά αποσπούν, για περισσότερο ή λιγότερο, τον ακροατή από το κύριο θέμα, του προξενούν αναμονή – κάποτε και αγωνία – ,αλλά και του δίνουν στοιχεία για πιο άνετη παρακολούθηση της συνέχειας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: «ΝΟΣΤΟΣ» (ε-ν 209/<187>)

Στο μέρος αυτό αρχίζει η διαδικασία του νόστου του Οδυσσέα, ο οποίος, με ενδιάμεσο σταθμό τη Σχερία, φτάνει επιτέλους στην Ιθάκη με καράβι των Φαιάκων.

7η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε (περίληψη) – ε1-165/<1-148> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

Δεύτερο συμβούλιο των θεών στον Όλυμπο

1. Αυγή. Έργο του Κ. Παρθένη (1878-1967).

Α΄.Ι. Περίληψη της ε ραψωδίας: Όδυσσέως σχεδία (Το πλοiάριο του Οδυσσέα)

Στη ραψωδία ε επαναλαμβάνεται η απόφαση των θεών για τον νόστο του Οδυσσέα και πραγματοποιείται η αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία. Ο θεός ανακοινώνει στην Καλυψώ τη θεϊκή απόφαση, και η νεράιδα, παρά τις αρχικές αντιδράσεις της, υπακούει τελικά στην εντολή του Δία και βοηθάει τον Οδυσσέα να κατασκευάσει μια σχεδία για το ταξίδι του νόστου. Με τη σχεδία αυτή ταξίδεψε ο ήρωας σε ήρεμη θάλασσα ως τη στιγμή που τον αντιλήφθηκε ο Ποσειδώνας. Ξέσπασε τότε τρικυμία, που διέλυσε τη σχεδία, και ο Οδυσσέας,

αφού πάλεψε τρεις μέρες με τα κύματα, βγήκε ναυαγός στη χώρα των Φαιάκων.

Α΄.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

Αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία και συνάντηση του θεού με την Καλυψώ

Οι θεοί συνεδριάζουν και τον λόγο παίρνει η Αθηνά

Μόλις σηκώθηκε η Αυγή¹ από την κλίνη
του ευγενικού της Τιθωνού²,
το φως να φέρει σε θνητούς κι αθάνατους,

ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἡδὲ βροτοῖσιν <2>/2

αμέσως κι οι θεοί συνάχτηκαν στους θρόνους τους,
στη μέση ο Δίας
που ψηλά βροντά κι έχει τη δύναμή του ακαταμάχητη.

5 Τότε κι η Αθηνά άρχισε να μιλά, τα πάθη τα πολλά
του Οδυσσέα μνημονεύοντας· είχε την έγνοια του εκεί
που ξέμεινε

στα δώματα της Καλυψώς:

«Δία πατέρα κι άλλοι θεοί μακαρισμένοι με
της αθανασίας το χάρισμα,
κανένας πια που το βασιλικό ραβδί³ κρατά δεν θα 'ναι
πρόθυμος,

10 ήπιος και νηφάλιος⁴,
μήτε βαθιά στα φρένα⁵ του το δίκιο θα γνωρίζει,
μόνο από δω και πέρα θα μπορεί να δείχνεται
άσπλαχνος,
να ξεστρατίζει σε παράνομα έργα, αφού μες στον λαό
του,

όπου ο θεῖος Οδυσσεύς βασίλευε, κανείς δεν
τον αναθυμάται,
15 κι ας ήτανε γλυκός μαζί τους σαν πατέρας.
Κι όμως εκείνος βρίσκεται σ' ένα νησί αφημένος,
με πόνο ασήκωτο,
στα δώματα της νύμφης Καλυψώς, που τον κρατά
άθελά του,
και δεν μπορεί να ξαναδεί την πατρική του γη [...].
22 Τώρα και τον μονάκριβό του γιο γυρεύουν
να σκοτώσουν,
όταν γυρίσει σπίτι του – πήγε ν' ακούσει νέα
του πατέρα του,
πρώτα στην Πύλο την ιερή, στη Λακεδαίμονα τη θεία
μετά.»

1 (στ. 1) η Αυγή: Η θεά του ξημερώματος, προάγγελος της ανατολής του Ήλιου, του θεού της ημέρας.

2 (στ. 1) Τιθωνός: Σύζυγος της Αυγής, που ήταν θνητός αλλά πολύ όμορφος και είχε φωνή διαπεραστική· η θεά τον ερωτεύτηκε και ζήτησε από τον Δία να τον κάνει αθάνατο· ξέχασε όμως να ζητήσει γι' αυτόν και αιώνια νεότητα. Έτσι ο Τιθωνός γέρασε – η φωνή του μόνο έμεινε αναλλοίωτη – και ο Δίας τον λυπήθηκε και τον μεταμόρφωσε σε τζιτζίκι (βλ. το πρώτο παράλληλο κείμενο).

3 (στ. 9) βασιλικό ραβδί: Πρόκειται για το σκήπτρο, που ήταν σύμβολο θεόδοτης εξουσίας, βασιλικής ιδιαίτερα, αλλά και δικαστικής και θρησκευτικής (πρβλ. την «πατερίτσα»/την ποιμαντορική ράβδο που κρατούν οι επίσκοποι). Σκήπτρο κρατούσαν και οι κήρυκες κατά την άσκηση του έργου τους – τη σύγκληση κυρίως

της συνέλευσης των πολιτών– όπως και οι ραψωδοί κατά την απαγγελία των επών. Όποιος κρατούσε σκήπτρο ήταν πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο.

4 (στ. 10) νηφάλιος: είναι ο ψύχραιμος άνθρωπος, που έχει πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία.

5 (στ. 10) φρένα (φρένες στο αρχαίο κείμενο): Η λέξη στον Όμηρο σημαίνει το κέντρο των διανοητικών αλλά και των συναισθηματικών δυνάμεων: νους / λογική / γνώμη, αλλά και ψυχή / καρδιά (πρβλ.: έχω σώας τας φρένας = σκέπτομαι λογικά).

2. Η γέννηση της Αθηνάς από την κεφαλή του Δία - από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. - διασκευή. (Παρίσι, Λούβρο)

3. Ο αγγελιοφόρος των θεών Ερμής. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Βατικανό)

Η απάντηση του Δία και η εντολή στον Ερμή

25 Όμως κι ο Δίας, που τα σύννεφα συνάζει,
στην Αθηνά αποκρίθηκε:
«Κόρη, τι λόγος βγήκε από το στόμα σου
ανεμπόδιστος!

τέκνον έμόν, ποϊόν σε έπος φύγεν έρκος όδόντων
<22>/26

Εσύ δεν ήσουν που αποφάσισες εκείνη τη βουλή,
πίσω ο Οδυσσέας γυρίζοντας να πάρει εκδίκηση απ’
τους μνηστήρες;⁶
Όσο για τον Τηλέμαχο, στο χέρι σου είναι, εσύ
τον οδηγείς,

30 καταπώς ξέρεις και μπορείς,
ώστε με δίχως βλάβη να πατήσει της πατρίδας του
το χώμα,
ενώ οι μνηστήρες άπρακτοι να φέρουν στο λιμάνι
το καράβι τους.»

Κι ευθύς στον γιο του Ερμή στράφηκε να του πει:
«Ερμή, μαντατοφόρε εσύ σ’ όλα μας τα μηνύματα,
35 σου παραγγέλλεται να πεις στην καλλίκομη⁷
νύμφη την άψογη εντολή μας:
τον νόστο του καρτερικού Οδυσσέα, πως πρέπει να
γυρίσει πίσω,
χωρίς τη συνοδεία θεών ή και θνητών ανθρώπων.

Πάνω σε μια ξυλόδετη σχεδία, είκοσι μέρες και φριχτά
βασανισμένος,
στην εύφορη Σχερία ας φτάσει, τη χώρα των Φαιάκων,
40 που είναι η φύτρα τους συγγενική με των θεών.⁸
Κι αυτοί από καρδιάς θα τον τιμήσουν σαν θεό,
και με καράβι θα τον στείλουν στη γλυκιά πατρίδα⁹ [...].

47 Είναι της μοίρας του να ξαναδεί δικούς και
φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα
να πατήσει της πατρίδας του.»

50 Μίλησε ο Δίας και δεν απείθησεο Ερμής,
ψυχοπομπός κι αργοφονιάς.
Αμέσως έδεσε στα πόδια του τα ωραία σαντάλια,
εκείνα τα θεσπέσια και χρυσά που ανάλαφρα, με
τις πνοές του ανέμου,

τον ταξιδεύουν στην απέραντη στεριά και στα πελάγη.
Πήρε και το ραβδί του,¹⁰ αυτό που μαγνητίζει τα μάτια
των ανθρώπων [...].

6 (στ. 27-8) Εσύ δεν ήσουν [...] μνηστήρες: Για το θέμα της εκδίκησης η Αθηνά μίλησε μόνο στον Τηλέμαχο αναφερόμενη σε πιθανή επιστροφή του Οδυσσέα (βλ. α 294–295, σελ. 89 του 1ου τόμου). Ο Δίας όμως μιλάει σαν να το άκουσε και αυτός, γιατί τα πρόσωπα του έπους επιτρέπεται να γνωρίζουν ό,τι γνωρίζει ο ακροατής. Έχουμε λοιπόν εδώ το σχήμα της λύσης από τον ακροατή.

7 (στ. 35) καλλίκομη νύμφη: η νεράιδα με τα όμορφα μαλλιά/τις όμορφες πλεξίδες (πρβλ. α 98: καλλιπλόκαμη νεράιδα, σελ. 55 του 1ου τόμου).

8 (στ. 39-40) Οι Φαίακες συγγενεύουν με τους θεούς, γιατί ο γενάρχης τους, ο Ναυσίθοος, ήταν γιος του Ποσειδώνα.

9 (στ. 36-42) τον νόστο [...] γλυκιά πατρίδα: Ο Δίας προγραμματίζει τον καθορισμένο από τη μοίρα νόστο του Οδυσσέα φροντίζοντας να ικανοποιήσει και τον Ποσειδώνα (με το «φριχτά βασανισμένος») και την Αθηνά (με τις τιμές και τον νόστο του ήρωα).

10 (στ. 54) πήρε και το ραβδί του: Το ραβδί/το κηρύκειο ήταν σύμβολο του Ερμή, όπως η τρίαινα ήταν σύμβολο του Ποσειδώνα.

4. Ο Ερμής «το κύμα ακροπατώντας σαν τον γλάρο» (η λύρα από καύκαλο χελώνας που κρατάει ο θεός θεωρούνταν δική του εφεύρεση) - από κύλικα του 500-490 π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

Ο Ερμής από τον Όλυμπο στην Ωγυγία

57 Με τούτο το ραβδί στα χέρια του, άρχισε να πετά
ο κρατερός¹¹ Αργοφονιάς,
κι ολοταχώς, απ' τον αιθέρα του ουρανού, πάνω απ'
την Πιερία,
χύθηκε στο πέλαγος, το κύμα ακροπατώντας σαν
τον γλάρο [...].

64 Κι όταν πετώντας έφτασε το απόμακρο νησί,
από τον πόντο τότε βγήκε

65 τον μενεξελή,¹² και πάτησε τη γη.
Πλησίασε προς την ευρύχωρη σπηλιά όπου
η καλλίκομη νεράιδα
κατοικούσε. Τη βρήκε μέσα. Κόρωνε¹³ στη σχάρα
μια φωτιά μεγάλη,
και μοσκοβόλαγε ένα γύρο το νησί,
που καίγονταν ο κέδρος ο καλόσχιστος κι η θούγια.¹⁴

70 Εκείνη εκεί: να τραγουδά με την ωραία
φωνή της,¹⁵
υφαίνοντας στον αργαλειό με τη χρυσή σαΐτα.
Γύρω από τη σπηλιά θρασομανούσε¹⁶ δάσος με
λεύκες, σκλήθρες,¹⁷
κυπαρίσσια μυριστά. Πουλιά με τα φτερά τους
τεντωμένα,
τώρα πάνω στους κλώνους κούρνιαζαν: γεράκια,

75 κουκουβάγιες και μακρύγλωσσες θαλασσινές
κουρούνες [...].

77 Κι εκεί μπροστά να περιβάλλει τη βαθιά σπηλιά
μια νιούτσικη και καρπερή κληματαριά, σταφύλια
φορτωμένη.

Τέσσερις κρήνες στη σειρά να τρέχουν, στο πλάι η μια
της αλληνής,

80

κι όμως η καθεμιά αλλού το γάργαρο
νερό της να ξεδίνει.

Στις δυο μεριές λιβάδια μαλακά μ' άγριες βιολέτες
κι άγρια σέλινα. Κι ένας θεός αν έρχονταν εδώ,
κοιτάζοντας αυτό της ομορφιάς το θαύμα, θα γέμιζε
αγαλλίαση η ψυχή του.

Ο Ερμής θαυμάζει την ομορφιά του νησιού

85

Έμεινε εκεί ο Ερμής, ψυχοπομπός κι
αργοφονιάς, το θαύμα να κοιτάζει.

Κι όταν ο νους του χόρτασε θαυμάζοντας,
το βλέμμα του γυρίζοντας παντού, μπήκε κατόπι
στη φαρδιά σπηλιά.

Μόλις τον είδε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, ευθύς

90

τον αναγνώρισε – γιατί οι θεοί δεν μένουν μεταξύ
τους άγνωστοι,

ακόμη κι όταν κατοικούν μακριά ο ένας απ' τον άλλο.

Μόνο τον μεγαλόψυχο Οδυσσέα δεν βρήκε στη σπηλιά·
όπως και πριν, έτσι και τώρα, στην ακτή καθόταν κι
έκλαιγε,

ὅ γ' ἐπ' ἀκτῆς κλαῖε καθήμενος, ἔνθα πάρος περ...

<82>/93

τα σωθικά του τρώγοντας με δάκρυα, στεναγμούς και
λύπες,

95

κοιτάζοντας με μάτια βουρκωμένα απέραντο
το πέλαγος.

Η Καλυψώ, αρχοντική θεά, ρώτησε αμέσως τον Ερμή,
αφού πρώτα τον κάθισε σε κάθισμα γυαλιστερό κι
ωραίο:

11 (στ. 57) κρατερός (<κράτος: δύναμη, εξουσία): ισχυρός, δυνατός.

12 (στ. 64-5) από τον πόντο τον μενεξελή: από τη θάλασσα, που έχει το χρώμα του μενεξέ, το βιολετί.

13 (στ. 67) κόρωνε στη σχάρα μια φωτιά μεγάλη: πύρωνε/έκαιγε στην εστία μια μεγάλη φωτιά.

14 (στ. 69) ο κέδρος κι η θούγια: είναι δέντρα που το ξύλο τους ευωδιάζει, μοσχοβολάει.

15 (στ. 71) υφαίνοντας στον αργαλειό με τη χρυσή σαΐτα: Η σαΐτα (εδώ) είναι εργαλείο υφαντικής, με το οποίο περνούσαν το υφάδι (τις οριζόντιες κλωστές) ανάμεσα στο στημόνι (στις κάθετες κλωστές)· βλ. την εικ. 4 της 5ης Ενότητας (σελ. 104 του 1ου τόμου).

16 (στ. 72) θρασομανούσε δάσος: θέριευε, φούντωνε δάσος.

17 (στ. 72) σκλήθρες: υδρόφιλα δέντρα (όπως και οι λεύκες): δέντρα που αγαπούν το νερό, που χρειάζονται υγρό έδαφος.

Η Καλυψώ προσφέρει γεύμα στον Ερμή και ανοίγει διάλογο μαζί του

«Ποιος λόγος πες μου, Ερμή με το χρυσό ραβδί, σε
φέρει εδώ; [...]

100 Μίλα λοιπόν κι άνοιξε την ψυχή σου, πρόθυμη
είμαι

101-2 να το κάνω ό,τι ζητάς, φτάνει να το μπορώ /
και να μπορεί να γίνει.

Μα πρώτα έλα μαζί μου, θέλω να σε φιλέψω.»

Τον λόγο της συμπλήρωσε η θεά και του έστρωσε
τραπέζι:

άφθονη αμβροσία, νέκταρ¹⁸ κόκκινο.

ὥς ἄρα φωνήσασα θεὰ παρέθηκε τράπεζαν /
ἀμβροσίης πλήσασα, κέρασσε δὲ νέκταρ ἐρυθρόν
<92-3>/104-5

Κι έπινε εκείνος κι έτρωγε, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς,
ώσπου δειπνώντας χόρτασε κι ευφράνθη.

Τότε κι αυτός με τη σειρά του πήρε τον λόγο κι είπε:

«θεά εσύ, ένα θεό ρωτάς πώς έφτασα εδώ πέρα.

110 Ξεκάθαρα θα σου μιλήσω, όπως το θέλησες
και μόνη σου·
ο Δίας μ' έστειλε, αυτός με πρόσταξε να 'ρθω, δίχως
εγώ να το θελήσω -
ποιος με τη θέλησή του θα 'παιρνε τόσο δρόμο,
σχίζοντας το απέραντο νερό της αλμυρής θαλάσσης;
Πόλη δεν βλέπω εδώ κοντά καμιά μ' ανθρώπους που
προσφέρουν

115 στους θεούς θυσίες, εκατόμβες διαλεχτές.
Αλλά το ξέρεις, την εντολή του Λία, που έχει σκουτάρι¹⁹
τη βροντή του,
άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί ποτέ και να
χαλάσει. Εκείνος λέει
πως κοντά σου ζει ο πιο συφοριασμένος
των ανθρώπων

απ' όσους άντρες επολέμησαν χρόνους εννιά γύρω
απ' το κάστρο του Πριάμου,²⁰

120 τον δέκατο το κούρσεψαν,²¹ και πήραν ύστερα
τον δρόμο της επιστροφής,
όμως, καθώς ξεκίναγαν να φύγουν, αμάρτησαν
στην Αθηνά,²²

κι εκείνη καταπάνω τους σηκώνει κακούς ανέμους και
μεγάλα κύματα.

Οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι, σβήσαν και
χάθηκαν.²³ μόνος του
αυτός, από τον άνεμο δαρμένος κι απ' το κύμα, άραξε
εδώ.

125 Αυτόν λοιπόν, κι αμέσως, ο Λίας εντέλλεται,²⁴
όσο πιο γρήγορα μπορείς, να τον κατευοδώσεις.
Γιατί δεν είναι το γραφτό του ν' αφανιστεί εδώ πέρα,
τόσο μακριά
από τους δικούς του· είναι της μοίρας του να ξαναδεί
δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα να πατήσει
της πατρίδας του.»

130 Ρίγησε η Καλυψώ, ακούγοντας τον λόγο του.
Ύστερα μίλησε, και πέταξαν τα λόγια της σαν
τα πουλιά:
«Άσπλαχνοι και ζηλόφθονοι θεοί, σ' αυτό είστε
πρώτοι!
Ω, δεν ανέχεστε θεές που φανερά πλαγιάζουν με
θνητούς [...].
[Η Καλυψώ αναφέρεται σε θεές που αγάπησαν θνητούς,
οι θεοί όμως ζήλεψαν και σκότωσαν
τους αγαπημένους τους – και συνεχίζει:]

144 Έτσι και τώρα πέφτει ο φθόνος σας σ' εμένα
που έχω κοντά μου ένα θνητό.

145 Κι όμως εγώ τον έσωσα, την ώρα που
πιασμένος σε καρίνα²⁵
πάλευε μόνος με τα κύματα,
αφού το γρήγορο καράβι του ο Δίας το τσάκισε
με τον πυρφόρο κεραυνό του²⁶
καταμεσής στο μαύρο πέλαγο. Οι άλλοι,
ξακουστοί συντρόφοι του,

όλοι τους έσβησαν και πάνε, κι αυτόν μονάχα

150 κύμα κι άνεμος τον έφεραν εδώ.

Κι εγώ τον υποδέχτηκα μ' αγάπη και τον έθρεψα,
λογάριαζα
να γίνει αθάνατος για πάντα και να μείνει αγέραςτος.

τόν μέν έγώ φίλεόν τε καί ἔτρεφον ἤδε ἔφασκον /
θήσειν ἀθάνατον καί ἀγήρων ἥματα πάντα
<135-6>/151-2

Όμως, όπως το λες, την εντολή του Δία, που έχει
σκουτάρι τη βροντή του,
άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί ποτέ και να
χαλάσει. Ας πάει λοιπόν

155 να δέρνεται, όπως εντέλλεται εκείνος και
προστάζει,

στο άκαρπο πέλαγος. [...] Είμαι ωστόσο πρόθυμη

160 στο να τον συμβουλευσω, δεν θα του κρύψω
τίποτε,
πώς να γυρίσει στην πατρίδα του χωρίς μεγάλη
βλάβη.»

Ο Ερμής είπε τον τελευταίο λόγο και αναχώρησε

Της αποκρίνεται ο Ερμής, ψυχοπομπός κι

αργοφονιάς:
«Άσ' τον να φύγει, όπως το λες. Φυλάξου από την οργή
του Δία,
μήπως μια μέρα πέσει πάνω σου το βάρος
του θυμού του.»

165 Μίλησε κι αναχώρησε ο κρατερός
Αργοφονιάς. [...]

18 (στ.105) αμβροσία και νέκταρ: (αμβροσία < ἄμβροτος = αθάνατος ≠ βροτός = θνητός): Η τροφή και το ποτό των θεών που, όπως πίστευαν οι άνθρωποι, συντηρούσαν την αθανασία τους και τους εξασφάλιζαν ικανότητες που έφταναν ως το υπερφυσικό, π.χ. ο τρόπος που ταξίδευαν. (Πρβλ. τον μύθο για το αθάνατο νερό.)

19 (στ. 116) που έχει σκουτάρι τη βροντή του: που έχει για ασπίδα του τον κεραυνό.

20 (στ. 119) γύρω απ' το κάστρο του Πριάμου: γύρω από την ακρόπολη της Τροίας, όπου βασίλευε ο Πρίαμος.

21 (στ. 120) τον δέκατο το κούρσεψαν: το κυρίευσαν και το λεηλάτησαν έπειτα από δέκα χρόνια πολιορκίας.

22 (στ. 121) αμάρτησαν στην Αθηνά: βλ. το σχόλιο 1 της 5ης Ενότητας (σελ. 102 του 1ου τόμου).

23 (στ. 123) οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι, σβήσαν και χάθηκαν: Εδώ νοούνται μόνο οι σύντροφοι του Οδυσσέα· ο ποιητής τούς ξεχωρίζει από εκείνους με τους οποίους οργίστηκε η θεά Αθηνά.

24 (στ. 125) ο Δίας εντέλλεται: δίνει εντολή, διατάσσει.

25 (στ. 145) καρίνα: το μακρύ δοκάρι στο κάτω μέρος του πλοίου, στο οποίο σφηνώνονται οι κοίλες πλευρικές σανίδες.

26 (στ. 147) το [...] καράβι του ο Δίας το τσάκισε με τον [...] κεραυνό του: Πρόκειται για το τελευταίο καράβι του Οδυσσέα, που κεραυνοβολήθηκε για να τιμωρηθούν οι σύντροφοι που είχαν φάει τα βόδια του Ήλιου.

5. Επιβλητικός Δίας με σκήπτρο και κεραυνό. Από αμφορέα του 480-470 π.Χ. (Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)
αμβροσία και νέκταρ

6. Χρυσό κύπελλο από τις Μυκήνες.
(Αθήνα, Εθν. Αρχαιολ. Μουσείο)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. [Από τον μύθο της Αυγής και του Τιθωνού]

Έτσι πάλι άρπαξε τον Τιθωνό η χρυσόθρονη Ηώς
το δικό σας συγγενή, τον όμοιο με τους αθανάτους.
Πήγε λοιπόν να ζητήσει από τον μαυρονέφελο

Κρονίωνα

αθάνατος να είναι, ζωή παντοτεινή να έχει.

Ο Δίας έδωσε τη συγκατάθεσή του και την επιθυμία της
πραγματοποίησε.

Τι ανόητη! Ούτε που σκέφτηκε η σεβαστή Ηώς
να ζητήσει τη νιότη και να μη γνωρίσει τη συμφορά
των γηραιών.

(Από τον ομηρικό ύμνο Εἰς Ἀφροδίτην,
στ. 218–38 –Ομηρικοί Ὕμνοι, μτφρ. Φιλολογικής
Ομάδας Κάκτου, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2002)

►► Προσέξτε στο παραπάνω απόσπασμα το λάθος της Αυγής (δείτε και το σχόλιο 2).

7. Η Ηώς/Αυγή στο άρμα της ταξιδεύει στο στερέωμα. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 5ου αι. π.Χ. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

8. Ο Ερμής συνομιλεί (πιθανόν) με τη Καλυψώ. Λεπτομέρεια από αμφορέα του 600 περίπου π.χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. [Ο ξενιτεμένος παραγγέλλει στη γυναίκα του με τα χελιδόνια]

Θες, κόρη μου, παντρέψου, θες καλόγραιψε,
τι εδώ που 'μ' ο καημένος επαντρεύτηκα.
Επήρα μια γυναίκα σκύλα, μάγισσα·
μαγεύει τα καράβια, δεν κινούν γι' αυτού,
με μάγεψε κι εμένα, δεν κινώ κι εγώ.

Όντας κινώ για να 'ρθω, χιόνια και βροχές,
όντας γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριά.
Ζώνομαι τ' άρματά μου, πέφτουν καταγής, πιάνω
γραφή να γράψω και ξεγράφεται.

(Από το βιβλίο του Αναστασιάδη, ό.π., σ. 102)

► ► Να συγκρίνετε το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς με τους στίχους ε 16–21 και α 64–6 και να βρείτε τα κοινά τους σημεία.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να συγκρίνετε το δεύτερο συμβούλιο των θεών (στ. 3–49) με το πρώτο (με τους στ. α 56–108, ειδικότερα) και να διακρίνετε:
 - α. τα νέα στοιχεία που προέκυψαν από τις ενέργειες του Τηλέμαχου (τη συνέλευση και το ταξίδι) και
 - β. εκείνα που προδιαγράφουν εξελίξεις.
2. Ο ποιητής επιμένει στην περιγραφή του τοπίου της Ωγυγίας, που ο Ερμής στάθηκε και θαύμαζε την ομορφιά του. Η στάση αυτή του θεού αντιπαρατίθεται προς τη στάση του, που (στ. 93).
3. Ποια στοιχεία συνθέτουν το περιβάλλον της Καλυψώς (το εσωτερικό της σπηλιάς και το εξωτερικό του νησιού, στ. 66–82) και τι είδους εικόνες προβάλλουν; (π.χ.: μοσκοβόλαγε το νησί: οσφρητική εικόνα). Ζωγραφίστε μία οπτική εικόνα που σας άρεσε.
4. Να συγκρίνετε την εντολή του Δία στον Ερμή (στ. 35–49) με την ανακοίνωσή της από τον Ερμή στην Καλυψώ (στ. 109–129), να διαπιστώσετε τις διαφορές και να τις δικαιολογήσετε.
5. Να εντοπίσετε μερικά σημεία από τις αντιδράσεις της Καλυψώς (στ. 130–161) που επιβεβαιώνουν τον ανθρωπομορφισμό των ομηρικών θεών (βλ. και το Γ₅ της 2ης Ενότητας, σελ. 59 του 1ου τόμου).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην Ενότητα αυτή οι θεοί κινητοποιούνται, για να βοηθήσουν έναν άνθρωπο/βασιλιά, που (άμεσα ή έμμεσα) χαρακτηρίζεται πρόθυμος, νηφάλιος, δίκαιος, σπλαχνικός / πονόψυχος, γλυκός σαν πατέρας, και αγαπά την πατρίδα του. Η θεϊκή αυτή κινητοποίηση χάριν ενός (καλού βέβαια) ανθρώπου υπογραμμίζει τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της Οδύσσειας.

9. Ερμής. Λεπτομέρεια από πίνακα
Η Άνοιξη, έργο του Ιταλού ζωγράφου
Μποτιτσέλι, 1445-1510.
(Φλωρεντία Πινακοθήκη Ουφίτσι)

8η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε 165-310/<149-281>

Α΄.. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Η ζωή του Οδυσσέα στην Ωγυγία
- Διάλογος Καλυψώς – Οδυσσέα
- Κατασκευή σχεδίας και απόπλους του ήρωα

Συνάντηση της Καλυψώς με τον Οδυσσέα

165 Μίλησε κι αναχώρησε ο κρατερός Αργοφονιάς.
Κι εκείνη, σεβαστή νεράιδα,
πήγε να βρει τον μεγαλόψυχο Οδυσσέα,
στην προσταγή του Δία υπάκουη.
Τον βρήκε εκεί να κάθεται στο περιγιάλι, ούτε στιγμή
δεν στέγνωσαν

τα μάτια του απ' το κλάμα, έλιωνε η γλυκιά ζωή του
απ' τον καημό του γυρισμού, κι οδύρονταν,

170 αφού καμιά χαρά δεν του έδινε τώρα η νεράιδα.
Τις νύχτες αν κοιμότανε μαζί της στο βάθος
της σπηλιάς,
το 'κανε απ' ανάγκη· το 'θελε εκείνη, εκείνος όχι.
Τις μέρες όμως τις περνούσε κρεμασμένος σε βράχια
κι ακρωτήρια,
τα σωθικά του τρώγοντας με δάκρυα, στεναγμούς και
λύπες,

175 με μάτια βουρκωμένα, στυλωμένα πάντα
στο άκαρπο πέλαγος.

ἥματα δ' ἄμ πέτρησι καὶ ἡϊόνεσσι καθίζων / δάκρυσι
καὶ στοναχῇσι καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων / πόντον
ἐπ' ἀτρύγετον δερκέσκετο δάκρυα λείβων
<156-8>/172-5

Κοντά του στάθηκε αρχοντική η θεά και τον
προσφώνησε:
«Δύσμοιρε, δεν έχεις λόγο πια να οδύρεσαι, να
χαραμίζεις
τη ζωή σου με το κλάμα. Το πήρα απόφαση, θα σε
κατευοδώσω.²

Εμπρός λοιπόν, πελέκησε μακριά μαδέρια,
συνάρμοσέ τα
180 με καρφιά και φτιάξε μια σχεδιά³ πλατιά·
στήριξε πάνω της
ψηλά δοκάρια, να σε ταξιδέψει στο γαλάζιο πέλαγος.
Εγώ σου δίνω ψωμί, νερό και κόκκινο κρασί, να 'χεις να
ζεις,
να μην πεθάνεις απ' την πείνα.

Κι ακόμη ρούχα θα σε ντύσω και πίσω σου θα στείλω
ούριο άνεμο,
185 ώστε να φτάσεις στην πατρίδα σου χωρίς
μεγάλη βλάβη,
αν βέβαια το θελήσουν και οι ουράνιοι θεοί,
όσοι με ξεπερνούν στη γνώση και στην πράξη.»

Ρίγησε που την άκουσε πολύπαθος και θείος,
ύστερα μίλησε ο Οδυσσεύς, και πέταξαν τα λόγια του
σαν τα πουλιά:

190 «Το βλέπω· άλλο, θεά, έχεις στον νου σου, όχι
τον γυρισμό μου·
που με παρακινείς με μια σχεδιά να περάσω
το μέγα κύμα της θαλάσσης, τόσο αποτρόπαιο και
φοβερό, που μήτε
ισόρροπα και γρήγορα καράβια να το περάσουν δεν
μπορούν,
κι ας έχουν πίσω τους πρίμο το αγέρι του Διός.

195 Σ' το λέω, εγώ δεν πρόκειται ν' ανέβω σε
σχεδιά,

αν πράγματι εσύ δεν το'χεις αποφασισμένο.
Εκτός κι αν δέχεσαι τον μέγα όρκο να προφέρεις,
πως άλλο πια κακό δεν σκέφτεσαι για μένα.»

Όπως τον άκουσε η Καλυψώ, αρχοντική θεά,
του χαμογέλασε,

200 το χέρι της απλώνει και τον χαίδεψε, μετά
μιλώντας είπε:

«Ω, παραείσαι πονηρός κι όχι μονάχα ξύπνιος,
που τόλμησες να ξεστομίσεις τέτοιο λόγο. Λοιπόν,
ορκίζομαι
σ' αυτή τη γη και στον απέραντο ουρανό που μας
σκεπάζει,

στο κατακόρυφο νερό της Στύγας⁴ [...]:

207 αληθινά δεν σκέφτομαι κακό για σένα· όσα
στον νου μου έχω και στοχάζομαι,
θα τα σκεφτόμουν και για μένα, αν τύχαινε την ίδια να
με βρει

παρόμοια ανάγκη. Σ' το βεβαιώνω:

210 είναι καλόγνωμος ο νους μου, δεν κρύβω μες
στα στήθη

καρδιά από σίδηρο, σπλαχνίζομαι κι εγώ.»

Έτσι του μίλησε η αρχοντική θεά, και πήρε
να βαδίζει με γοργό ρυθμό. Εκείνος πήγαινε

στα χνάρια της,
ωστόσο σίμωσαν στο βάθος της σπηλιάς - ένας θνητός
και μια θεά.

215 Κάθισε αυτός στο ίδιο κάθισμα από όπου λίγο
πριν ανασηκώθηκε ο Ερμής,
και τότε η νεράιδα τού παρέθεσε τραπέζι·
να φάει, να πιει, καθώς που τρων και πίνουν οι βροτοί.
Αντίκρου του,

στον θείο Οδυσσέα πήρε τη θέση της κι η ίδια,
οι δούλες τής προσφέρουν νέκταρ κι αμβροσία,

κι οι δυο τους άπλωσαν τα χέρια τους
στο έτοιμο δείπνο.

Κι όταν ευφράνθηκαν με το φαΐ, με το πιοτό,
τον λόγο πήρε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, του είπε:

1 (στ. 169) οδύρονταν: θρηνούσε σπαραχτικά.

2 (στ. 178) θα σε κατευοδώσω: θα σε ξεπροβοδίσω, θα σε βοηθήσω να φύγεις.

3 (στ. 180) σχεδία: ελαφρό αυτοσχέδιο πλοιάριο, πρόχειρα κατασκευασμένο.

4 (στ. 204) στο κατακόρυφο νερό της Στύγας: Η Στύγα θεωρούνταν ποταμός του Άδη (σήμερα ονομάζεται Μαυρονέρι)· το νερό της πηγάζει από τον Χελμό της Αχαΐας, διασχίζει άγρια βουνά και σε κάποιο σημείο χύνεται σαν καταρράκτης («κατακόρυφα») σε χαράδρα, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι περνάει στον Κάτω Κόσμο (βλ. την εικ. 3). Στο νερό της Στύγας οι θεοί έδιναν τον πιο μεγάλο όρκο και όποιος τον παρέβαινε τιμωρούνταν από τον Δία με εξορία από τον Όλυμπο.

1. Ο Οδυσσέας στην ακτή της Ωγυγίας. Λεπτομέρεια από τον πίνακα Οδυσσέας και Καλυψώ του Ελβετού ζωγράφου Άρνολντ Μπέκλιν, 1867-1901. (Βασιλεία, Μουσείο Τέχνης]

2. Γυναικεία φιγούρα. Λεπτομέρεια έργου του Γ. Γουναρόπουλου, 1952. (Συλλογή Β. Συμεωνίδη]

Η τελευταία πρόταση της Καλυψώς και η απάντηση του Οδυσσέα

«Λαερτιάδη διογέννητε, πολύτροπε Οδυσσέα, τόσο πολύ πεθύμησες το σπίτι σου;

225 τώρα αμέσως θέλεις να γυρίσεις στην πατρίδα; Πήγαινε στο καλό λοιπόν.

Κι όμως αν ήξερες ποια πάθη γράφει η μοίρα σου να κακοπάθεις,

προτού πατήσεις χώμα πατρικό,

εδώ μαζί μου θα 'μενες, φύλακας νοικοκύρης

της σπηλιάς.

230 θα 'σουν κι αθάνατος, μόλο που σε φλογίζει

ο πόθος της γυναίκας σου,

σε τυραννά ο καημός για να την ξαναδείς, μέρα και

νύχτα.

Κι όμως δεν θα 'λεγα πως είμαι κατώτερή της,

μήτε στην όψη μήτε και στο ανάστημα.

Έτσι κι αλλιώς, καθόλου δεν τους πρέπει, θνητές

235 να ανταγωνίζονται θεές στις ομορφιάς

τη χάρη.»

Ανταποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσέας πολύγνωνμος:

«Ω σεβαστή θεά, παρακαλώ σε μην πικραίνεσαι

μαζί μου·

το είδα και καλά το ξέρω, η Πηνελόπη

αντίκρυ σου, όσο κι αν δεν της λείπει η φρόνηση,

240

σου υπολείπεται⁵ και στη μορφή και
στο παράστημα.

Είναι θνητή, κι εσύ 'σαι αθάνατη, στον χρόνο
αγέραστη.

Κι όμως εν γνώσει μου το θέλω και το επιθυμώ,
απ' το πρωί ως το βράδυ,
σπίτι μου να γυρίσω, να δω κι εγώ τη μέρα
της επιστροφής.

ή μεν γάρ βροτός ἐστί, σύ δ' ἀθάνατος καὶ ἀγήρως /
ἀλλὰ καὶ ὥς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι
ἥματα πάντα / οἵκαδ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον ἥμαρ
ἰδέσθαι <218-20> / 241-3

Κι αν, όπως λες, κάποιος θεός θελήσει

245

να με χτυπήσει καταμεσής στο μπλάβο

πέλαγος, θα το υπομείνω·

ξέρει η καρδιά μου μες στα στήθη μου να υπομένει, γιατί
έχω πάθει πολλά πάθη και δοκιμάστηκα πολύ στο κύμα
και στη μάχη.

Λοιπόν, μαζί με τ' άλλα, ας πάει κι αυτό.»

Σώπασε να μιλά. Και τότε άρχισε να δύει ο ήλιος,

250

έπεσε το σκοτάδι. Προχώρησαν οι δυο

στο κοίλο βάθος της σπηλιάς,

κοιμήθηκαν μαζί, και χάρηκαν μαζί φιλί κι αγκάλη.

3. Το κατακόρυφο νερό
της Στύγας στο όρος Χελμός (φωτογραφία).

4. Μαρμάρινη κεφαλή του Οδυσσέα (του 150 π.Χ.). Αντίγραφο των αρχών του 1ου αι. μ.Χ. (Σπερλόγγα Ιταλίας, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Προετοιμασία και κατασκευή της σχεδίας

Μόλις επήρε να χαράζει, φάνηκε ροδοδάχτυλη⁶
η Αυγή.
Εκείνος φόρεσε αμέσως χλαμύδα και χιτώνα,⁷
ο Οδυσσέας·
εκείνη, η νεράιδα, ντύθηκε ρούχο κάτασπρο, μακρύ,
χαριτωμένο,
255 αραχνοῦφαντο, και ζώστηκε στη μέση της
ζώνη χρυσή⁸
κι ωραία, ρίχνοντας στο κεφάλι της μαντίλα.
Κι ευθύς πήρε να σκέφτεται τον γυρισμό
του μεγαλόψυχου Οδυσσέα.
Του δίνει ένα διπλό πελέκι κοφτερό, χάλκινο και μεγάλο
[...].

261 Του 'δωσε και σκεπάρνι ακονισμένο, και πρώτη
βγήκε στον δρόμο που τραβά στην άκρη του νησιού,
όπου και τα μεγάλα δέντρα υψώνονταν [...].

266 Τα δέντρα τα ψηλά τού δείχνει, και ξαναγύρισε
προς τη σπηλιά η Καλυψώ θεόμορφη.
Εκείνος άρχισε να κόβει τους κορμούς
(γρήγορα πήγαινε η δουλειά),
συμπλήρωσε τους είκοσι κομμένους

270 και τους πελέκησε με τον χαλκό τους κλώνους,
τους έξυσε μετά και τους εστάθμισε, για να 'ναι ίσοι.
Στην ώρα της, θεόμορφη η Καλυψώ φέρνει τα τρύπανα.

Κι αυτός τα ξύλα τρύπησε και τα σοφίλιασε⁹,
ταιριάζοντάς τα με ξύλινα καρφιά κι αρμούς.

275 Όσο φαρδύ торνεύει μάστορης που κατέχει
την τέχνη του άριστα
τον πάτο карабиού για φόρτωμα,
τόσο φαρδιά κι ο Οδυσσέας την έφτιαξε την πλάβα,¹⁰
στεριώνοντας τα ίκρια με πολλά στραβόξυλα,¹¹
ώσπου απλώνοντας μακριές σανίδες τέλειωσε
την κουβέρτα.¹²

280 Τότε και το κατάρτι το έμπηξε στη μέση
μ' αντένα¹³ ταιριασμένη,
και το τιμόνι το μαστόρεψε, να 'ναι ο κυβερνήτης του.
Ύστερα τη σχεδιά περίφραξε, στο κύμα για ν' αντέχει,
με κλωνάρια ιτιάς, ρίχνοντας από πάνω φύλλα.
Και ξαναφτάνει η Καλυψώ θεόμορφη με το λινό για
τα πανιά·

285 καλά κι αυτά τα μαστορεύει.
Τα ξάρτια¹⁴ και τα κάτω караβόσχοινα¹⁵ της έδεσε,
και με φαλάγγια¹⁶ τη σχεδιά τη σέρνει και τη ρίχνει
στο θείο κύμα της θαλάσσης.
Είχε πια συμπληρώσει μέρες τέσσερις, ώσπου
τα τέλειωσε όλα.

290 Στην πέμπτη μέρα η Καλυψώ θεόμορφη
τον ξεπροβόδισε
απ' το νησί της, αφού τον έλουσε η ίδια και του φόρεσε
ρούχα που μοσχομύριζαν.
Του έβαλε μέσα κι ένα ασκί, μαύρο κρασί γιομάτο·
και δεύτερο, ακόμη πιο μεγάλο, με νερό· κι ένα δισάκι

έν δέ οί ασκόν ἔθηκε θεά μέλανος οἴνοιο / τόν
ἕτερον, ἕτερον δ' ὕδατος μέγαν <265-6> / 293-4

295

με τα τρόφιμα και τα προσφάγια, νόστιμα όλα
και πολλά.

Του στέλνει και τον ούριο άνεμο, άβλαβο και γλυκό.
Όλος χαρά ο θεός Οδυσσέας κι αγαλλίαση,
με πρίμο αγέρι σήκωσε τα πανιά, κάθισε στο τιμόνι
και το κυβέρνησε με τέχνη.

300

Ύπνος δεν έπεσε στα βλέφαρά του, αλλά
κοιτούσε συνεχώς την Πούλια,
τον Βουκόλο που δύει αργά, την Άρκτο που τη λεν κι
Αμάξι·
δεν φεύγει από τη θέση της γυρίζοντας, μόνο
παραμονεύει

τον Ωρίωνα,¹⁷ και μόνη αυτή δεν λέει να πέσει
στα λουτρά του Ωκεανού.¹⁸

Η Καλυψώ η θεόμορφη τον είχε ορμηνέψει,

305-6

αυτό το αστέρι πάντοτε να το 'χει

ποντοπορώντας / στο ζερβό του χέρι.¹⁹

Και ποντοπόρησε μέρες δεκαεφτά· στη δέκατη όγδοη

308-9

πήραν να φαίνονται [...] / βαθύскиωτα

της Φαιακίδας τα βουνά·

310

έμοιαζαν σαν ασπίδα, στο πέλαγο το αχνό

αφημένη.

5 (στ. 240) σου υπολείπεται: είναι κατώτερή σου.

6 (στ. 252) η ροδοδάχτυλη Αυγή (ροδοδάκτυλος στο αρχαίο κείμενο): το ρόδινο χρώμα των δακτύλων της Αυγής παραπέμπει στο ρόδινο χρώμα που έχει ο ουρανός πριν ανατείλει ο ήλιος.

7 (στ. 253) Εκείνος φόρεσε αμέσως χλαμύδα και χιτώνα: Ο χιτώνας φοριόταν κατάσαρκα χωρίς ζώνη· κοντός για τους εφήβους και για όσους χρειάζονταν ελευθερία κινήσεων (όπως οι κυνηγοί, οι αγρότες,

οι τεχνίτες κ.ά.), και μακρύς («ποδήρης»*) για τους ηλικιωμένους, τους ιερείς κ.ά. (Πάνω από τον χιτώνα φορούσαν ιμάτιο, αν χρειαζόταν - βλ. την εικ. 6).

Η χλαμύδα (χλαίνα) ήταν κοντό πανωφόρι: ένα τετράγωνο ή τριγωνικό κομμάτι ύφασμα που στερεωνόταν με πόρπη/καρφίτσα στον δεξιό συνήθως ώμο (βλ. την εικ. 3 της 7ης Ενότητας, σελ. 24: κάπως έτσι μπορούμε να φανταστούμε ντυμένον τον Οδυσσέα).

8 (στ. 254-6) εκείνη, [...] ντύθηκε ρούχο [...] χαριτωμένο [...] μαντίλα: Η εικόνα της Αθηνάς στον 3ο τόμο σελίδα 84 και η εικόνα 7 (στη σελίδα 49) βοηθούν να συλλάβουμε την ενδυμασία της Καλυψώς.

Ζωγραφίστε, αν θέλετε, τη θεά όπως παρουσιάζεται εδώ.

9 (στ. 273) τα σοφίλιασε: τα συνάρμοσε, τα συνταίριαξε.

10 (στ. 277) τόσο φαρδιά [...] την έφτιαξε την πλάβα: τόσο φαρδιά έφτιαξε τη σχεδία (βλ. τις εικόνες 8 και 12).

11 (στ. 278) στεριώνοντας τα ίκρια με πολλά στραβόξυλα: Στεριώνοντας «τα ίκρια» (τα οριζόντια δοκάρια) «με πολλά στραβόξυλα» (κοίλα, κανονικά, δοκάρια, που στη σχεδία του Οδυσσέα πρέπει να τα φανταστούμε κάθετα, αφού η βάση της είναι οριζόντια (τα οριζόντια και τα κάθετα δοκάρια αποτέλεσαν τον σκελετό της σχεδίας).

12 (στ. 279) τέλειωσε την κουβέρτα: τέλειωσε το κατάστρωμα (απλώνοντας μακριές σανίδες πάνω από τα ίκρια).

13 (στ. 280) αντένα: εγκάρσιο δοκάρι στερεωμένο ψηλά στο κατάρτι· πάνω του στερεωνόταν το πανί.

14 (στ. 286) ξάρτια: τα σχοινιά που συγκρατούν το κατάρτι και την αντένα.

15 (στ. 286) τα κάτω караβόσχοινα: τα σχοινιά που στερέωναν τις κάτω άκρες του πανιού.

16 (στ. 287-8) με φαλάγγια τη σχεδιά τη σέρνει και τη ρίχνει / στο θείο κύμα: φαλάγγια λέγονται τα μακρόστενα στρογγυλά δοκάρια που χρησιμεύουν για τη ρυμούλκηση του σκάφους από τη στεριά στη θάλασσα και αντιθέτως.

17 (στ. 300-3) κοιτούσε συνεχώς την Πούλια, τον Βουκόλο [...], την Άρκτο που τη λεν κι Αμάξι· δεν φεύγει [...] παραμονεύει τον Ωρίωνα: Συνδυασμός αστερισμών που κοιτάζοντάς τους οι ναυτικοί τη νύχτα δεν έχαναν τον προσανατολισμό τους. Η Πούλια (Πλειάδες = περιστέρια) αποτελείται από επτά αστέρια και είναι ορατή στον ουρανό από τον Μάιο μέχρι τον Νοέμβριο, τον καιρό δηλαδή που οι ναυτικοί έκαναν τότε τα ταξίδια τους. Η Άρκτος είναι ο γνωστός αστερισμός της Μεγάλης Άρκτου που, λόγω του σχήματός της, λεγόταν και Άμαξα. Ο Βουκόλος είναι ο αστερισμός του Βούτη ή Αρκτούρου, που βρίσκεται στην προέκταση της ουράς της Άρκτου και θεωρούνταν φύλακός της (ή οδηγός της, αν θεωρηθεί άμαξα). Η Άρκτος δεν δύει, γιατί, κατά τον μύθο, έχει συνεχώς τον νου της στον Ωρίωνα, που ήταν κυνηγός πριν γίνει αστερισμός.

18 (στ. 303) μόνη αυτή δεν λέει να πέσει στα λουτρά του Ωκεανού: Ωκεανό θεωρούσαν τον πιο μεγάλο ποταμό που περιέβαλλε τη γη, την οποία φαντάζονταν σαν δίσκο επίπεδο (βλ. στον 3ο τόμο σελ. 40 τον χάρτη της γης, όπως τον αντιλαμβάνονταν οι ομηρικοί άνθρωποι)· από τον Ωκεανό λοιπόν πίστευαν ότι ανέτελλαν τα ουράνια σώματα και ότι σ' αυτόν πάλι έδυαν· και επειδή η Άρκτος βρίσκεται πολύ κοντά στον Βόρειο Πόλο του ουρανού και την έβλεπαν να στρέφεται γύρω του, αλλά ποτέ να μη χάνεται, έπλασαν δύο μύθους: ότι παραμονεύει συνεχώς τον Ωρίωνα και ότι στερείται τα λουτρά του Ωκεανού.

19 (στ. 305-6) αυτό το αστέρι πάντοτε να το 'χει [...] στο ζερβό του χέρι: Αφού λοιπόν η Άρκτος δεν εξαφανιζόταν ποτέ, αποτελούσε για τους ναυτικούς ένα σταθερό σημείο προσανατολισμού τη νύχτα· και αφού ο Οδυσσέας έπρεπε να έχει στα αριστερά του πάντοτε την Άρκτο (τον Βορρά δηλαδή), σημαίνει ότι ταξίδευε από τα δυτικά προς τα ανατολικά.

5. Εργαλεία μυκηναϊκής εποχής, με τα οποία κατασκευάζονταν τα σκαριά των πλοίων.

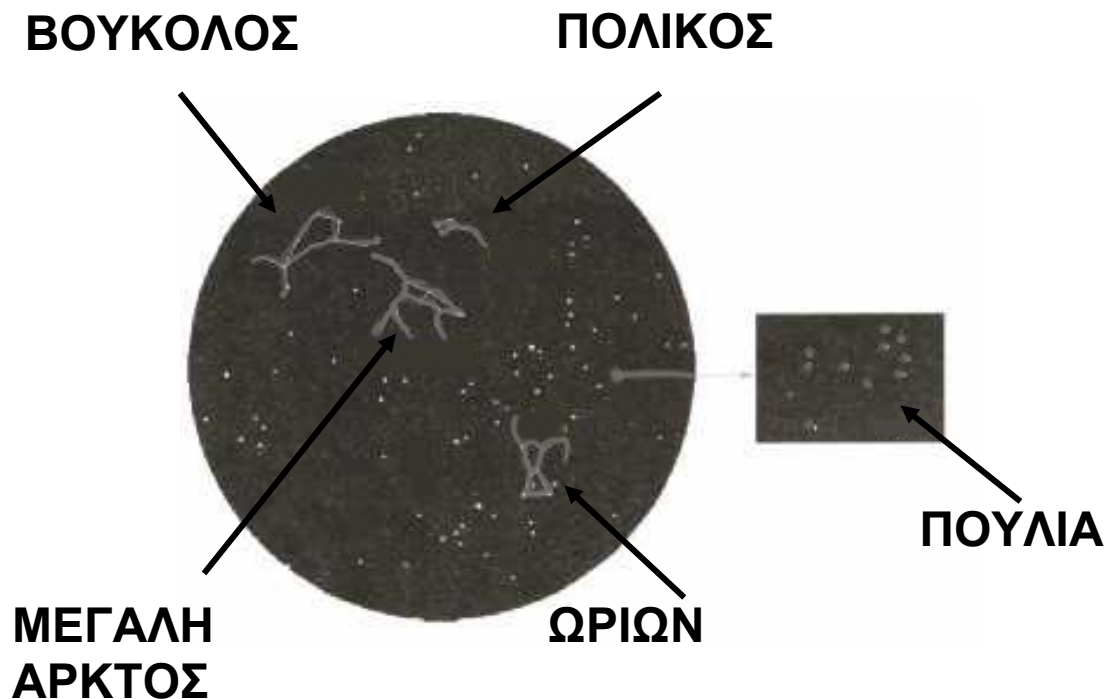

6. Ανδρική μορφή με κόκκινο ποδήρη χιτώνα και λευκό ιμάτιο του 6ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

7. Οδυσσέας και Καλυψώ. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. (Νεάπολη Ιταλίας, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

8. «Όλος χαρά ο Οδυσσέας...»
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3 - διασκευή)

9. Χάρτης του ουρανού με τους αστερισμούς που αναφέρονται στην Οδύσσεια - και τον Πολικό.
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 1 - διασκευή)

►► Αναγνωρίστε στον χάρτη του ουρανού (και στον ουρανό το βράδυ) τους αστερισμούς που αναφέρονται στους στίχους 300–303 (και τον Πολικό) – δείτε και το σχόλιο 17.

10. Πήλινη γεωμετρική πυξίδα του 8ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς). Η πυξίδα (<πύξος> πυξάρι: θάμνος) ήταν μικρό κουτί (ξύλινο, αρχικά, αλλά και πήλινο ή μεταλλικό) για τη φύλαξη κυρίως κοσμημάτων (κοσμηματοθήκη). Στα νεότερα χρόνια, στο κέντρο ενός ξύλινου (μη μαγνητικού δηλαδή) κουτιού τοποθετήθηκε μια σταθερή μαγνητική βελόνα που δείχνει πάντα τον Βορρά· έτσι η πυξίδα έγινε όργανο προσανατολισμού· π.χ., η ναυτική πυξίδα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Λ. Αλεξίου (1890-1964), Ο Οδυσσέας στην Καλυψώ
(απόσπασμα)**

Το σώμα σου ως ναός φεγγοβολάει [...].
Μα εντός μου εμένα αίμα θνητό κυλάει [...].

Ως

θέλω να φύγω. Του θανάτου η μοίρα
είναι στα κόκαλά μου ριζωμένη.
Από του Ολύμπου με τραβάει τη θύρα
η ζωή μου η χιλιοπικραμένη.
Λύσε με πια απ' το δίκτυ σου το πλάνο,
να ζήσω, να παλέψω, να πεθάνω.

[Σπ. Κοκκίνης, Ανθολογία Νεοελληνικής ποίησης
(1708-1984), σ. 29, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984]

►► Αναζητήστε κοινά σημεία στην απάντηση που έδωσε ο Οδυσσέας στην Καλυψώ (στ. 237-248) και στο απόσπασμα από το ποίημα του Λ. Αλεξίου.

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1.** Η Καλυψώ ανακοίνωσε ως δική της απόφαση τον νόστο του Οδυσσέα, χωρίς καμιά αναφορά στον Ερμή, στον Δία ή στη μοίρα. Τι εξυπηρετεί ο χειρισμός αυτός τόσο για την Καλυψώ όσο και για τον Οδυσσέα;
- 2.** Ο Οδυσσέας χαρακτηρίζεται πονηρός από την Καλυψώ (στ. 201) και πολύγνωμος από τον ποιητή (στ. 236). Πώς μπορούν να αιτιολογηθούν οι χαρακτηρισμοί αυτοί του ήρωα;
- 3.** Ο Οδυσσέας κατασκεύασε μόνος του σε τέσσερις μέρες τη σχεδία του νόστου. Τι υποδηλώνει

η ταχύτητα της κατασκευής; Και γιατί ενδιέφερε η λεπτομερειακή περιγραφή της;

4. Κατασκευάστε μικρογραφία της σχεδίας του Οδυσσέα ή σχεδιάστε μια τέτοια με βάση την περιγραφή των στίχων 268–286 και την πιο κάτω αναπαράστασή της (εικ. 12· δείτε και την εικ. 8).
5. Σκιαγραφήστε* την Καλυψώ από την όλη συμπεριφορά της στην Ενότητα αυτή.
6. Ο χρόνος μιας διαλογικής σκηνής ισούται σχεδόν με τον πραγματικό. Η περιγραφική αφήγηση όμως μπορεί να καλύπτει γεγονότα πολλών ημερών (ή ετών) σε ελάχιστο χρόνο. Με ποιον τρόπο καλύπτονται γεγονότα είκοσι δύο ημερών στους στίχους 289-307;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Καλυψώ προσπάθησε να κρατήσει κοντά της τον Οδυσσέα ορθώνοντας μπροστά του το δίλημμα*:

- ζωή σε ένα όμορφο νησί
ή
- επιστροφή στον «γιδότοπο» της Ιθάκης;
- με μια πανέμορφη θεά
ή
- με τη θνητή Πηνελόπη;
- και αθανασία
ή
- και βάσανα πολλά;

►► Αναπτύξτε προφορικά:

- α. τα επιχειρήματα με τα οποία η Καλυψώ στηρίζει την πρότασή της στον Οδυσσέα (στ. 223–235) και
β. τα επιχειρήματα με τα οποία ο Οδυσσέας αρνείται την πρότασή της (στ. 237–248).

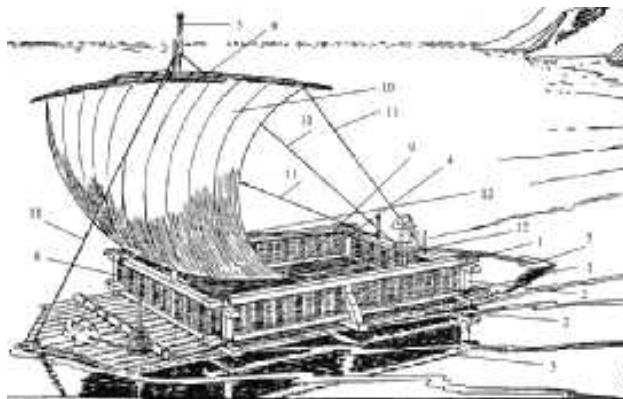
11. Εμπορικό πλοίο της ομηρικής εποχής. Αναπαράσταση από μελανόμορφο αγγείο των Μ. και C. H. B. Quenell.

(Πηγή: Τα ομηρικά ποιήματα και η εποχή τους, σ. 55)

1. ίκρια, 2. στραβόξυλα

Σημείωση: Τα ίκρια (οι οριζόντιες σανίδες) και τα στραβόξυλα (τα κάθετα δοκάρια) φαίνονται καλύτερα στην πιο πάνω αναπαράσταση του εμπορικού πλοίου.

1. ίκρια, 2. στραβόξυλα, 3. μακριές σανίδες,
4. κουβέρτα, 5. κατάρτι, 6. αντένα, 7. τιμόνι,
8. κλωνάρια ιτιάς, 9. φύλλα (ύλη/σαβούρα), 10. πανί,
11. ξάρτια, 12. κάτω караβόσχοινα.

9η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε 311-420/<282-381>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Επιστροφή του Ποσειδώνα → τρικυμία
- Σύγκρουση Ποσειδώνα – Οδυσσέα → Παρέμβαση της Ινώ

α΄ φάση της σύγκρουσης

311 Όμως τον είδε ανεβαίνοντας απ' τους Αιθίοπες

312-13 ο μέγας Ποσειδών που σείει τη γη [...] /

ν' αρμενίζει στο ανοιχτό το πέλαγος·
χολώθηκε βαριά, και το κεφάλι του κουνώντας είπε
μόνος του:

315 «Αλίμονο. Έτσι λοιπόν και τόσο οι θεοί
άλλαξαν γνώμη,

όσο εγώ βρισκόμουν στους Αιθίοπες;
Και να τος τώρα ο Οδυσσέας, τόσο κοντά
στη χώρα των Φαιάκων, όπου του μέλλεται πως θα
ξεφύγει
από το δίκτυ της μεγάλης που τον βρήκε συμφοράς.

320 Όμως κι εγώ το λέω, θα χορτάσει για καλά
τη μαύρη μοίρα του.»

Μιλώντας, σύναξε τα νέφη και, πιάνοντας
την τρίαινα στα χέρια του,
συντάραξε τον πόντο, συννέφιασε θάλασσα και
στεριά,

ὥς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας ἐτάραξε δὲ πόντον / χερσὶ
τρίαιναν ἑλὼν <291-2>/321-2

ξεσήκωσε όλες μαζί τις θύελλες και τους ανέμους
όλους,
έγινε η μέρα νύχτα, πέφτοντας ψηλά απ' τον ουρανό.

325 Λεβάντες και νοτιάς, άγριος πουνέντες και
βοριάς¹ αιθερογέννητος
συγχρόνως φύσηξαν και σήκωσαν τεράστιο κύμα.
Λυθήκανε τότε του Οδυσσέα τα γόνατα, λύγισε

η ψυχή του,
βάρυνε η γενναία καρδιά του, και μόνος του μιλούσε:
«Άμοιρος και τρισάμοιρος εγώ. Τι άλλο, πιο μεγάλο,
κακό με περιμένει;

330 Τρέμω μήπως όλα τα είπε αλάθευτα η θεά,
που μου προφήτεψε πως θα χορτάσω πάθη
του πελάγου,
προτού πατήσω χώμα της πατρίδας.

Και να που τώρα όλα επαληθεύονται, αφού ο Ζεус
με τέτοια νέφη απ' άκρα σ' άκρα σκέπασε τον μέγα
ουρανό,

335 τον πόντο τάραξε, η θύελλα λυσσομανά,
σφυρίζουνε από παντού ανέμοι.
Καμιά πια σωτηρία, σκέτος όλεθρος. Ευτυχισμένοι
τρεις και τέσσερις φορές οι Δαναοί που είχαν την τύχη
στην ευρύχωρη Τροία να χαθούν για τους Ατρείδες.²
Κι εγώ μακάρι εκεί να 'χα τελειώσει [...].

343 Τότε θα με τιμούσαν και με του τάφου
τα κτερίσματα,
το όνομά μου οι Αχαιοί θα το είχαν δοξασμένο. Μα τώρα
το γραφτό μου

345 ήταν να γίνω λεία ανήκουστου θανάτου.»
Δεν είχε καν τον λόγο του τελειώσει, κι έπεσε μέγα
κύμα πάνω του
σαρωτικό που ταρακούνησε και τη σχεδία.

1 (στ. 325) λεβάντες και νοτιάς, άγριος πουνέντες και βοριάς: Ο λεβάντες είναι ανατολικός άνεμος, ενώ ο πουνέντες δυτικός· φυσούσαν λοιπόν άνεμοι και από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

2 (στ. 338) να χαθούν για τους Ατρείδες: Ατρείδες είναι οι γιοι του Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος· για χάρη τους – ιδιαίτερα για χάρη του Μενέλαου– έγινε ο Τρωικός πόλεμος, σύμφωνα με τον μύθο.

3. Προσωποποίηση ανέμου. (Πηγή:
Με τους ήρωες του Ομήρου)

1. Ο Ποσειδώνας
του Αρτεμισίου - 460 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Ποσειδώνας. (Πηγή:
Με τους ήρωες του Ομήρου)

β' φάση της σύγκρουσης

Βρέθηκε ξαφνικά μακριά της, του ξέφυγε απ' το χέρι
το τιμόνι.

πηδάλιον δέ / έκ χειρῶν προέηκε <315-6>/348

Η θυωμένη θύελλα με τους μεικτούς ανέμους σύντριψε
το κατάρτι,

350

πανί κι αντένα σφενδονίστηκαν πέρα

στο πέλαγο.

Κι έμεινε αυτός ώρα πολλή μέσα στη δίνη,
κεφάλι δεν μπορούσε να σηκώσει
μπρος στην ορμή των φοβερών κυμάτων. Τον βάρυναν
ακόμη και τα ρούχα, αυτά που η θεία Καλυψώ τού είχε
φορέσει.

355

Κάποια στιγμή ωστόσο ανάβλεψε, φτύνει από
το στόμα του πικρή την άρμη [...],

στόματος δ' έξεπτυσεν ἄλμην / πικρὴν <322-3>/355

357

όμως και τη σχεδία του θυμάται, κι ας είχε πια
αποκάμει.

Βρήκε ξανά τη δύναμη κι αρπάζεται
μέσα απ' τα κύματα επάνω της και, καθισμένος τώρα

360

εκεί στη μέση, δοκίμαζε πώς να ξεφύγει
το τέλος του θανάτου.

Όμως το μέγα κύμα την πήγαινε όπου ήθελε· τη μίαν
εδώ,

την άλλη εκεί. Πώς ο χειμερινός βοριάς σαρώνει
στον κάμπο αγκάθια,

κι αυτά σφιχταγκαλιάζονται και γίνονται ένα πράμα,
έτσι και τη σχεδία οι άνεμοι εδώ και εκεί τη φέρναν και
την πήγαιναν·

365

τη μια ο νότος στον βοριά την άφηνε κουμάντο,
την άλλη ο λεβάντες την παράδινε για να τη σέρνει
ο πουνέντες.

4. «... το μέγα κύμα πήγαινε τη σχεδία
όπου ήθελε...» (Πηγή: Ομήρου
Οδύσσεια 3)

5. Η Ινώ. Έργο του Ιταλού ζωγράφου, γλύπτη και αρχιτέκτονα P. Tibaldi (1527-96).

Παρέμβαση της Ινώς/ Λευκοθέης

Ώσπου τον πήρε είδηση η καλλίσφυρη Ινώ,
του Κάδμου η θυγατέρα,
η Λευκοθέη,³ που πρώτα είχε ανθρώπινη φωνή και
φύση, μα τώρα
οι θεοί τής έδωσαν θεϊκή τιμή μες στα πελάγη.

370 Αυτή τον Οδυσσέα ελέησε όπως τον είδε
θλιβερά παραδαρμένο·
σκούρο πουλί με την ουρά σχιστή, παρόμοια πέταξε και
βγήκε
από το κύμα, κάθισε πάνω στη σχεδία του, και του είπε
τον δικό της λόγο:
«Δύσμοιρε, γιατί ο κοσμοσείστης Ποσειδών τόσο
πολύ μαζί σου τα 'βαλε;

γιατί σου σπέρνει τόσα πάθη;

375 Κι όμως, παρ' όλο τον θυμό του, δεν θα
μπορέσει να σε θανατώσει.
Να κάνεις μόνο ό,τι σου πω, και δεν μου φαίνεσαι
ασύνετος:
βγάλε από πάνω σου αυτά τα ρούχα, ξέχασε
τη σχεδία σου
και χάρισέ τη στους ανέμους· βάλε
τα δυνατά σου να κολυμπήσεις μ' απλωτές, νόστο να
βρεις

380 στη χώρα των Φαιάκων, όπου η μοίρα σου
σου γράφει να γλιτώσεις.

Πάρε και τούτο το άφθαρτο μαγνάδι,⁴ ζώσε μ' αυτό
το στέρνο σου,
και φόβος πια θανάτου δεν θα σ' απειλήσει,
μήτε και τ' άλλα πάθη.
Κι όταν με το καλό πιάσουν τα χέρια σου στεριά,
385 λύσε το πάλι το μαγνάδι, στο μπλάβο πέλαγο
να το πετάξεις,
όσο μπορείς μακρύτερα, κοιτάζοντας εσύ στην άλλη
άκρη.»
Τελειώνοντας του παραδίνει το μαγνάδι. [...]
[Και βούλιαξε ξανά στον πόντο.]

3 (στ. 367-8) η καλλίσφυρη Ινώ, [...] η Λευκοθέη:
Η Ινώ με τους ωραίους αστραγάλους (τα όμορφα πόδια)
ήταν κόρη του μυθικού ιδρυτή της Θήβας Κάδμου και
αδελφή της Σεμέλης· την τρέλανε η Ήρα, επειδή είχε
αναθρέψει τον Διόνυσο, γιο του Δία από τη Σεμέλη, και
έπεσε στη θάλασσα· εκεί, ο Ποσειδώνας και οι Νηρηί-
δες τη δέχτηκαν με καλοσύνη και την έκαναν αθάνατη·
με τη θεϊκή της πλέον ιδιότητα η Ινώ ονομάστηκε
Λευκοθέη και έγινε προστάτισσα των ναυτικών. Την Ινώ
τη γνωρίζετε ίσως από έναν άλλο μύθο ως κακή μητριά
του Φρίξου και της Έλλης, που ήταν παιδιά της Νεφέ-
λης και του Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού.
4 (στ. 381) το άφθαρτο μαγνάδι: το αθάνατο
κεφαλομάντιλο.

6. Ο Οδυσσέας μετά τη διάλυση
της σχεδίας. (Πηγή: Με τους ήρωες
του Ομήρου)

7. Ο Ποσειδώνας με άρμα και τρίαινα.
(Μυθολογία Larousse)

γ' φάση της σύγκρουσης

390

Μόνος του τώρα, ο Οδυσσέας πολύπαθος και
θεῖος,

πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς <354> / 390

σε σκέψη δίβουλη⁵ μπλεγμένος,
αναστενάζοντας βαριά, γύρισε κι είπε στη γενναία
ψυχή του:

«Αλίμονο, και ποιος αθάνατος πάλι μου πλέκει δόλο,
που με παρακινεί να παρατήσω τη σχεδία.

395

Κι όμως δεν θα τον υπακούσω, όσο ακόμη
βλέπουνε τα μάτια μου
μακριά εκείνη τη στεριά, που λέει πως θα 'ναι
η σωτηρία μου.

Μάλλον αυτό θα κάνω, μου φαίνεται και το καλύτερο:
όσο βαστάξουν τα μαδέρια στους αρμούς τους,
θα κρατηθώ σ' αυτά, θα υπομείνω κι εγώ

το βάσανό μου·

400

και μόνο όταν το κύμα καταλύσει τη σχεδία,
θα πέσω στο νερό.

Λεν βλέπω άλλο συμφερότερο που
θα μπορούσα να σκεφτώ.»

Κι ενώ μ' αυτή τη σκέψη πάλευαν νους και ψυχή του,
ο κοσμοσείστης Ποσειδών σηκώνοντας κύμα μεγάλο,
άγριο, φοβερό
και κατακόρυφο, το 'ριξε καταπάνω του.

405 Πώς άνεμος σφοδρός σκορπίζει αλλού κι αλλού
ξερά τα άχυρα της θημωνιάς,⁶ έτσι σκορπίστηκαν και
τα μακριά μαδέρια.

Κι όμως ο Οδυσσέας κρατήθηκε σ' έναν κορμό,
τον καβαλίκεψε, λες κι ήταν άλογο της κούρσας,
πέταξε από πάνω του τα ρούχα, εκείνα που του φόρεσε

410 η θεία Καλυψώ, αμέσως το μαγνάδι
ζώστηκε στο στέρνο, με το κεφάλι βούτηξε
στη θάλασσα,

τα χέρια του άπλωσε, κι έβαλε δύναμη να κολυμπήσει.
Τον είδε όμως ο παντοδύναμος θεός που σείει τη γη,
την κεφαλή του κούνησε και μόνος του μιλούσε:

5 (στ. 391) σε σκέψη δίδουλη μπλεγμένος: αμφιτα-
λαντευόμενος ανάμεσα σε δύο γνώμες (να δεχτεί ή να
μη δεχτεί τις συμβουλές της Λευκοθέης;).

6 (στ. 406) τα άχυρα της θημωνιάς: Θημωνιά είναι ένας
μεγάλος σωρός από θερισμένα στάχυα.

Ο Ποσειδώνας αποχωρεί ικανοποιημένος

415 «Τώρα λοιπόν, με μύρια πάθη περιπλανήσου
στα πελάγη,

οὕτω νῦν κακὰ πολλὰ παθὼν ἀλὼω κατὰ πόντον
<377>/415

μήπως και σμίξεις κάποτε μ' ανθρώπους διογέννητους.
Όμως και τούτο αν γίνει, δεν θα μπορείς να πεις
πως ήταν λίγη η συμφορά σου.»

Τελειώνοντας μαστίγωσε τ' άλογα με την πλούσια χαίτη
420 και σίμωσε προς τις Αιγές,⁷ όπου βρισκόταν και
το ξακουστό παλάτι του.

7 (στ. 420) σίμωσε προς τις Αιγές: Στις Αιγές (κωμό-πολη της Αχαΐας αλλά και πόλη της Εύβοιας) υπήρχε ναός του Ποσειδώνα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. [Ο Αινείας σε τρικυμία]

81 Έτσι ως είπε ο Αίολος, χτύπησε με το δόρυ του
το κοίλο βουνό
στο πλάι· όρμησαν τότε οι άνεμοι απ' την οπή που
άνοιξε,
όπως στρατός, και φύσηξαν στροβιλίζοντας σ' όλη
τη γη.

Όρμησαν και στη θάλασσα και τάραξαν τα βάθη της

85 ο Νότος κι ο Βοριάς μαζί κι ο Λίβας ο ακράτητος
και κύματα τεράστια κύλησαν στις ακτές.

Έτριξαν οι αντένες και κραύγασαν οι ναύτες.

Τη μέρα αίφνης και τον ουρανό ανάρπαξαν τα σύννεφα
απ' τα μάτια τους· έπεσε νύχτα ζοφερή στο πέλαγος.

90 Βροντούσαν τα ουράνια και αστραπές συχνές
τα έσχιζαν.

Τα πάντα προμηνούσαν στους άντρες τον χαμό.

Λύθηκαν απ' τον φόβο τα μέλη τότε του Αινεία·
στέναξε, κι υψώνοντας τα χέρια του προς τ' άστρα
αναφώνησε: «Ω, τρεις και τέσσερις φορές καλότυχοι

95 όσοι έπεσαν μπροστά στα μάτια των γονιών τους
κάτω
απ' τα ψηλά τείχη της Τροίας! Ω γενναιότατε
των Δαναών
Διομήδη! Γιατί δεν μπόρεσα νεκρός να πέσω απ'
το δεξί σου
στης Τροίας τις πεδιάδες; Όπου
ο τρομερός έπεσε Έκτορας απ' το κοντάρι του Αχιλλέα
[...] !»

102 Και τη στιγμή που εύχονταν αυτά, σφυρίζοντας
η θύελλα
απ' τον Βοριά, έσκισε τα πανιά υψώνοντας το κύμα ως
τ' αστέρια.
Έσπασαν τα κουπιά, μπάταρε η πλώρη, τα πλευρά
του καραβιού

105 πλάγιασαν στα νερά κι άγριο νερόβουνο
χύθηκε πάνω τους.
Στην κορυφή του μεγακύματος κρεμάστηκαν οι ναύτες·
χάσκοντας
η θάλασσα έδειξε τους βυθούς και μάνιασε η παλίρροια
στην άμμο.
Τρία πλοία ο Νότος τ' άρπαξε και τα 'ριξε
στους ύφαλους επάνω

110 [...]· και άλλα τρία ο Βοριάς απ' τ' ανοιχτά
τα 'σπρωξε στα ρηχά – να βλέπεις και να κλαις·
στις ξέρες
τα προσάραξε και τα περίζωσε με αμμοσωρούς.
Και το καράβι των Λυκίων με τον πιστό Ορόντη
μπροστά στα μάτια του κύμα τρανό από ψηλά

115 το χτύπησε στην πρύμνη· τινάχτηκε
ο κυβερνήτης
κι έπεσε κατακέφαλα· και τρεις φορές το κύμα το
στριφογύρισε και δίνη ορμητική το αναρούφηξε.

**Σκόρπια τότε φάνηκαν στους στρόβιλους να
γυροφέρνουν
της Τροίας θησαυροί και άρματα ανδρών και άρμενα
σπασμένα.**

**(Βιργιλίου Αινειάδα Ι, στ. 81-119, μτφρ.
της συγγραφικής ομάδας)**

**8. Η Τρικυμία. Έργο του ζωγράφου
Κ. Πανιάρα (1933 -).**

**Ο Βιργίλιος (70-19 π.Χ.) είναι ο μεγαλύτερος επικός
ποιητής των Ρωμαίων και η Αινειάδα του το εθνικό
έπος τους, όπου αναγνωρίζονται στοιχεία τόσο
της Οδύσσειας όσο και της Ιλιάδας.**

**Κεντρικός ήρωας της Αινειάδας είναι ο Αινείας, γιος
της Αφροδίτης και γενναίος υπερασπιστής της Τροίας.**

**Μετά την άλωση της πόλης, ο Αινείας έφυγε αναζη-
τώντας νέα πατρίδα και έπειτα από περιπέτειες πολλές
έφτασε στην Ιταλία. Διεξήγαγε πολέμους εκεί και κατόρ-
θωσε τελικά να επιβληθεί και να ιδρύσει τη Ρώμη.**

**Στο απόσπασμα, την τρικυμία εναντίον του Αινεία
την προκαλεί ο θεός των ανέμων, ο Αίολος, εκπλη-
ρώνοντας επιθυμία της Ήρας, που εχθρευόταν πάντα
τους Τρώες και ιδιαίτερα τον γιο της Αφροδίτης,
η οποία ήταν αντίζηλός της κατά τη γνωστή κρίση
του Πάρη για την ωραιότερη θεά (μεταξύ Αθηνάς,
Αφροδίτης, Ήρας).**

► ► Να συγκρίνετε την τρικυμία της Ενότητας αυτής (321–366) με την τρικυμία από την Αινειάδα του Βιργιλίου και να εντοπίσετε ομοιότητες.

2. Ο άντρας της Ανεράιδας

Ένας νέος, Μποφίλιο τον έλεγαν, εκεί που έβοσκε τα πρόβατα του, έπαιζε και σουραύλι. Το έπαιζε τόσο γλυκά και όμορφα που ήρχονταν οι Ανεράιδες, εστέκονταν μπροστά του καμιά δεκαριά βήματα μακριά, και χορεύανε. Ο νέος που έβλεπε τόσο ωραίες νέες και λαμπροφορεμένες, έβανε όλη του την τέχνη. Και αυτό εξακολούθησε να γίνεται πολλές ημέρες. Οι Ανεράιδες ήρχονταν πάντα, άφηναν τις μπόλιες των γύρω και χόρευαν.

Ένα βράδυ, όταν γύρισε στο σπίτι του, ομολόγησε στη μάνα του τι του συνέβαινε, και της είπε πως μια από αυτές του άρεσε πάρα πολύ και θέλει να την πάρει γυναίκα. Του λέει, λοιπόν, η μάνα του να κοιτάξει πού θα βάλει εκείνη την μπόλια της και να την αρπάξει, και έτσι θα κάνει την Ανεράίδα δική του. Την άλλη μέρα, καθώς πήγε στο ίδιο μέρος και άρχισε να παίζει το σουραύλι, μαζεύτηκαν πάλι οι Ανεράιδες και χόρευαν. Αυτός είδε πού έβαλε την μπόλια της εκείνη που αγαπούσε, εχύθηκε και την άρπαξε. Οι άλλες Ανεράιδες εχάθηκαν· εκείνη που 'χε την μπόλια τον παρακαλούσε να της τη δώσει, αυτός τίποτε, ώσπου αναγκάστηκε να τον ακολουθήσει στο χωριό και να τον πάρει άντρα.

Την μπόλια εκείνος την κρατούσε πάντα κρυμμένη και δεν της την έδινε, όσο και αν τον παρακαλούσε από καιρό εις καιρό. Έζησαν πολλά χρόνια μαζί και έκαναν και παιδιά πολύ όμορφα. Όταν μια φορά, που ήθελαν να παν στο χορό, τόσο πολύ παρακάλεσε τον άντρα

της να της δώσει την μπόλια, που αυτός επείσθη και την έδωσε. Πήγαν στο χορό, η Ανεράιδα μπήκε στο χορό, και άρχισε να χορεύει, και άξαφνα αφανίστηκε. Από τότε δεν εγύρισε στο σπίτι να μείνει με τον άντρα της. Αλλ' όταν αυτός έλειπε από το σπίτι, πήγαινε η Ανεράιδα, το εσυγύριζε, έντυνε τα παιδιά, εμαγείρευε και έφευγε.

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις, τ. Α', σσ. 465-6. Φωτοτυπημένη ανατύπωση, εκδ. Εργάνη, Αθήναι 1965)

► ► Να διακρίνετε στην πιο πάνω λαϊκή παράδοση (από την Κύθνο) τη σχέση της νεράιδας με το μαγικό μαντίλι της και να επισημάνετε τη διαφορά του δικού της μαντιλιού από το μαντίλι της Ινώς.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. α. Ποια ανθρώπινα πάθη εκδηλώνει ο Ποσειδώνας στους δύο μονολόγους του; (314–320 και 413–418)
β. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δικούς του μονολόγους και πώς τα αντιμετωπίζει; (327–345 και 390–401)

Ο μονόλογος είναι ουσιαστικά διάλογος του ήρωα με τον εαυτό του σε κρίσιμες στιγμές της αφήγησης, όταν αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και αναζητεί μόνος τη λύση τους. Αποκαλύπτει έτσι τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, και ο ακροατής κατανοεί καλύτερα τις ενέργειές του.

2. Στην Ενότητα αυτή παρατηρούμε **κλιμάκωση*** της επιθετικότητας του Ποσειδώνα κατά του Οδυσσέα.

► ► Να διακρίνετε τις φάσεις στις οποίες κλιμακώνεται η επιθετικότητα του θεού, καθώς και τις αντίστοιχες αντιδράσεις του ήρωα.

3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 405–406 και προσδιορίστε τη λειτουργία της. Λάβετε όμως πρώτα υπόψη σας τα εξής:

Σε μια απλή παρομοίωση παρομοιάζονται δύο έννοιες, για παράδειγμα, η Ινώ με πουλί (371), ο κορμός του δέντρου με άλογο (407–408), ο Οδυσσέας με καλό πατέρα (ε 15). Στην επική ποίηση όμως (και όχι μόνο) συναντούμε και παρομοιώσεις σύνθετες, που είναι εκτεταμένες/διεξοδικές· σ' αυτές, η εικόνα που θέλει να μας δείξει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα, παρμένη συνήθως από τη φύση ή από την αγροτική ζωή και γνωστή, άρα, στον ομηρικό, τουλάχιστον, ακροατή· λόγου χάρη, το στροβίλισμα της σχεδίας στη θάλασσα από τους ανέμους παρομοιάζεται με το στροβίλισμα των αγκαθιών στον κάμπο από τον βοριά (362-364). Κατά την ανάλυση μιας διεξοδικής παρομοίωσης διακρίνουμε:

- α. τι παρομοιάζεται (εδώ, π.χ., η σχεδία του Οδυσσέα στη θάλασσα)
- β. με τι παρομοιάζεται (με τα αγκάθια στον κάμπο)
- γ. ποιο είναι το κοινό τους σημείο (το στροβίλισμα από τον άνεμο)
- δ. ποιος ο ρόλος/η λειτουργία της παρομοίωσης (φωτίζει τη ζητούμενη εικόνα, συμπληρώνει και πλουτίζει την περιγραφή κ.ά.).

4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 407–408.

- 5.** Με αφορμή τη σχεδία, τον προσανατολισμό και το ναυάγιο του Οδυσσέα, συζητήστε στην τάξη τις δυνατότητες που δίνει στον άνθρωπο η θάλασσα αλλά και τους κινδύνους που κρύβει.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη σύγκρουσή του με τον μεγάλο διώκτη του, τον Ποσειδώνα, ο Οδυσσέας βασανίστηκε πολύ, αλλά δεν παραιτήθηκε· επιστράτευσε τις σωματικές και νοητικές δυνάμεις του και αντιστάθηκε· αναδείχτηκε έτσι πολύτροπος και καρτερικός. Ο νικηφόρος αυτός αγώνας του στην πάλη του με έναν θεό ή, έστω, με τη θάλασσα, τονίζει τη δύναμη του ανθρώπου, που έχει κεντρική θέση στην Οδύσσεια.

10η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε 42I-552/<382-493>

«...την τρίτη μέρα, σαν την ξημέρωσε η Αυγή...»

A'. KEIMENO

KYPIA ΘΕΜΑΤΑ:

- Ο αγώνας του Οδυσσέα για έξοδο στη στεριά και διανυκτέρευση
- Οι θεϊκές επεμβάσεις

1. Η Αυγή/Ηώς και ο Ήλιος φέρουν το φως σε θνητούς και αθανάτους - από κρατήρα του 4ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

2. Χάλκινο αγαλμάτιο Αθηνάς Προμάχου του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Επembevaínει η Αθηνά

421

Μα να που η Αθηνά, του Δία η κόρη, έρχεται

τώρα μ' άλλες σκέψεις:

δένει τον δρόμο στους ενάντιους ανέμους,

τους προστάζει ανάπαυλα [...].

Σήκωσε μόνο τον γοργό βοριά, σπάζει τα κύματα

μπροστά του,

για να μπορεί, ξεφεύγοντας τον χάρο και τη μαύρη
μοίρα,
να σμίξει ο θείος Οδυσσεύς μ' εκείνους που έχουν
χαρά τους το κουπί, τους Φαίακες.

Κι ωστόσο δυο μερόνυχτα, δοσμένος στο μεγάλο
κύμα,
είδε πολλές φορές τον χάρο με τα μάτια του.

430 Μόνο την τρίτη μέρα,¹ σαν την ξημέρωσε
η Αυγή
με τους ωραίους πλοκάμους, έπεσε ο άνεμος,
γαλήνεψε, κι έγινε νηνεμία.

άνεμος μὲν ἐπαύσατο ἡδὲ γαλήνη/ ἔπλετο νηνεμίη
<391-2>/431-2

Και ξαφνικά βλέπει στο πλάι του στεριά· όπως
τον σήκωσε
ψηλά ένα μεγάλο κύμα, την είδε μπρος του με
το κοφτερό του μάτι.

435 Πόση αγαλλίαση νιώθουν παιδιά που
αναστήθηκε ο πατέρας τους -
τον είχε βρει και τον κρατούσε στο κρεβάτι
βαριά αρρώστια που τον παίδεψε πολύ· μέρα τη μέρα
έλιωνε,

καθώς ο δαίμονας τον χτύπησε ο φριχτός· και τώρα
που οι θεοί τού λύνουν τα δεσμά της συμφοράς του,

440 αγάλλεται· τόση αγαλλίαση δίνει στον Οδυσσέα
η θέα
της στεριάς της δασωμένης. Όλος σπουδή κολύμπησε
να φτάσει, για να πατήσσει χώμα το ποδάρι του.

1 (στ. 430) την τρίτη μέρα: Οι τρεις μέρες με τρικυμία και οι προηγούμενες δεκαεφτά με καλό καιρό συμπληρώνουν τις είκοσι μέρες που προέβλεψε ο Δίας στο ε 38 (σελ. 25) για το ταξίδι του Οδυσσέα. Αν προσθέσουμε

σ' αυτές και τις πέντε μέρες για την κατασκευή της σχεδίας κτλ., βρίσκουμε είκοσι πέντε τις μέρες της ραψωδίας ε (βλ. και το περιεχόμενο της ε στο Ημερολόγιο της Οδύσσειας, σελ. 28 του 1ου τόμου).

Η θαλασσοταραχή όμως επιμένει και ο Οδυσσέας προβληματίζεται

Αλλά όταν πια τον χώριζε τόση μονάχα απόσταση, όσο που ν' ακουστεί φωνάζοντας, τον πήρε ο γδούπος

445 που τα ύφαλα της θάλασσας χτυπούσε.²
Το μέγα κύμα, σπάζοντας φοβερό πάνω στις ξέρες,
βόγκαε και ξερνούσε, σκεπάζοντας τα πάντα μ'
αλυσάχνη.³

Λιμάνια ανύπαρκτα, των караβιών οι κόλποι
ανύπαρκτοι·
υπήρχαν μόνο κάβοι απόκρημνοι, γκρεμοί και βράχοι.
Τότε του λύθηκαν τα γόνατα, λύγισε κι η καρδιά του,
βαρυγκομώντας ο Οδυσσέας μόνος του μιλούσε
λέγοντας στην περήφανη ψυχή του:

«Τώρα τι γίνεται. Αφού ο Δίας ανέλπιστα μου δίνει
να δω στεριά, και μπόρεσα να φτάσω εδώ, μέσα από
τόσα κύματα,

455 δεν βλέπω μέρος πουθενά να καταφύγω, που
να με βγάλει

από την αφρισμένη θάλασσα.

Έξω μονάχα βράχοι μυτεροί και γύρω
τους βρυχάται το κύμα πολυτάραχο· [...]

ἐκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὀξέες, ἀμφὶ δὲ κῦμα /
βέβρυχεν ῥόθιον <411-12>/457-8

460

κι είναι από κάτω το νερό βαθύ, δεν γίνεται να
στηριχτείς
στα πόδια και να σταθείς για να ξεφύγεις το κακό.
Αν πάω να βγω, φοβάμαι μήπως και μ' αναρπάξει
το μεγάλο κύμα
και με συντρίψει πάνω σε γρανιτένιο βράχο –
τότε κι η ορμή μου πάει χαμένη.

465

Αν πάλι πω πως κολυμπώ ένα γύρο, μήπως
και βρω κάπως
απάνεμο ακρογιάλι ή και λιμάνι αυτής της θάλασσας,
τρέμω
μην και με παρασύρει η αντάρα* πάλι στο ψαροτρόφο
πέλαγο [...].

469

Ή κι ένας δαίμονας από τα βάθη της θαλάσσης
στείλει

470

να με σπαράξει κάποιο κήτος [...].

472

Καλά τον ξέρω τον θυμό του Κοσμοσείστη,
το μένος του εναντίον μου [...].»

474

Κι όπως ακόμη μες στα φρένα και τον νου του
ανακινούσε τέτοιες σκέψεις,

475

μεγάλο κύμα τον παρέσυρε, τον έριξε
στα βράχια της ακτής.
Τότε τις σάρκες του θα ξέσχιζε, τα κόκαλά του θα
συντρίβονταν,
αν η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, δεν έδινε
τη φώτισή της·
μαζεύοντας τη δύναμή του, και με τα δυο του χέρια
πιάστηκε απ' τον βράχο, κι εκεί κρατήθηκε στενάζοντας

480

ώσπου το κύμα πέρασε.
Κι αν γλίτωσε έτσι, όμως το κύμα, πίσω γυρίζοντας
ορμητικό,
τον έπληξε και τον επέταξε μακριά, ξανά τον πήγε
στα βαθιά. [...]

487

Θα 'ταν κι αυτό απρόβλεπτος χαμός
του δύστυχου Οδυσσέα,
αν πάλι η Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, δεν έδινε
τη φώτισή της·
κατόρθωσε ν' αναδυθεί απ' το κύμα που έσπαζε
στη στεριά,

490

έστριψε προς τα έξω και λοξά κολύμπησε,
κοιτάζοντας
μη χάσει τη στεριά απ' τα μάτια του, μήπως και βρει
κάπως απάνεμο ακρογιάλι ή και λιμάνι αυτής
της θάλασσας.

2 (στ. 444-5) τον πήρε ο γδούπος / που τα ύφαλα
της θάλασσας χτυπούσε: άκουσε το βαρύ χτύπημα
των κυμάτων στους υποθαλάσσιους βράχους
(στα ύφαλα· πρβλ.: τα ίσαλα και τα έξαλα
της θάλασσας).

3 (στ. 447) σκεπάζοντας τα πάντα με αλυσάχνη:
σκεπάζοντας τα πάντα με ένα λεπτό στρώμα αλατιού.

3. Απόκρημνη ακτή.

**Ο Οδυσσέας φτάνει στις εκβολές ενός
ποταμοθεού και ζητεί τη βοήθειά του**

Και τότε κολυμπώντας φτάνει στο στόμα ποταμού
καλίσρρου –
αυτός ο χώρος έκρινε πως ήταν ο καλύτερος,

495

αφού του έλειπαν οι βράχοι, κι ο άνεμος δεν
τον χτυπούσε. Βλέποντας

μπρος του τα νερά του ποταμού να ρέουν, έκανε
ολόψυχην ευχή:
«Επάκουσε, όποιος κι αν είσαι, ποταμέ
βασιλικέ μου.»⁴

Προσπέφτω, χίλιες φορές παρακαλώ σε, γλίτωσέ με
από την απειλή του ποσειδώνιου πελάγου.

500 Πρέπει, πιστεύω, κι οι αθάνατοι θεοί να
τον σπλαχνίζονται
όποιον παραδαρμένος τούς ζητά το έλεός τους.
Ένας που έπαθε πολλά κι εγώ, χώρα στα γόνατά σου
πέφτω,⁵

ποταμέ μου, ζητώ να μ' ελεήσεις, βασιλιά μου.
Ικέτης σου είμαι, και το ομολογώ.»

505 Ευχήθηκε κι ευθύς ο ποταμός ανέκοψε το ρέμα,
σταμάτησε το κύμα, μπροστά του τα νερά γαλήνεψε,
τον πήρε και τον έσωσε στις εκβολές του.

ἔσχε δὲ κύμα, / πρόσθε δὲ οἱ ποίησε γαλήνην,
τόν δ' ἑσάωσεν / ἔς ποταμοῦ προχοάς
<451-3>/506-7

Μα είχαν πια λυγίσει και τα δυο του γόνατα, τα στιβαρά
του χέρια

λύθηκαν, ένιωθε τσακισμένος απ' το κύμα·

510 σώμα πρησμένο, στόμα, ρουθούνια να
ξερνούν τη θάλασσα,
κι αυτός πεσμένος κάτω, δίχως πνοή, δίχως φωνή,
σαν λιγοθυμισμένος, τυραννισμένος από κούραση
φριχτή.

Κι ωστόσο μόλις πήρε ανάσα κι ήλθε η ψυχή ξανά
στον τόπο της,
το μαγικό μαγνάδι λύνοντας το παραδίνει

515

στον ποταμού το ρέμα που έσμιγε με

τη θάλασσα·

γοργά το πήρε μες στη δίνη* του ένα μεγάλο κύμα,
κι αμέσως το υποδέχτηκαν τα χέρια της Ινώς.

Τότε απ' το ποτάμι βγαίνει, έγειρε σ' ένα σχοίνο πλάι,
σκύβοντας φίλησε το χώμα της ζωοδόχου γης.

κύσε δὲ ζειδωρον ἄρουραν <463>/519

520

Βαρύθυμος ακόμη, μιλώντας είπε

στη γενναία ψυχή του:

4 (στ. 497) επάκουσε, [...] ποταμέ βασιλικέ μου:

Οι ποταμοί θεωρούνταν θεότητες (βλ. την εικόνα 8)·έτσι ο Οδυσσέας, μόλις αντίκρισε τις εκβολές ενός ποταμοθεού, ζήτησε τη βοήθειά του.

5 (στ. 502-4) στα γόνατα σου πέφτω [...]. ικέτης σου:

Ικέτης λεγόταν εκείνος που ζητούσε βοήθεια / που ικέτευε κάποιον, ανήκε δε στην εθιμοτυπία της ικεσίας να γονατίζει ο ικέτης μπροστά στον ικετευόμενο (ο ποταμός εδώ προσωποποιείται).

4. Η Αθηνά σε αργυρό νόμισμα της Αθήνας (520-510 π.Χ.).

5. Παραλία με ποταμάκι στην Κέρκυρα.
(Πηγή: Στα χνάρια του Ομήρου)

Δεύτερος προβληματισμός του Οδυσσέα

«Τώρα στο τέλος τι μου μέλλεται να πάθω, αλίμονο.
Αν μείνω στο ποτάμι και περάσω εδώ τη μαύρη νύχτα,
πώς να μη συμμαχήσουν άσχημα πάχνη* και παγωνιά,
εξαντλημένον να μου πάρουν την ψυχή,

525

έτσι που την αυγή τόσο ψυχρό το αγιάζι*

κατεβαίνει απ' το ποτάμι.

Αν πάλι ανέβω την πλαγιά στο δάσος το βαθύσκιωτο,
αν σε φυλλωσιές πυκνές πέσω να κοιμηθώ, πες πως
το κρύο

κι ο κάματος μ' αφήνουν, κι επέρχεται ύπνος γλυκός·
τα άγρια θηρία τρέμω μήπως με βρουν και με

σπαράξουν.»

530

Κι όπως το συλλογίστηκε, αυτό του φάνηκε

πως είναι το καλύτερο:

ξεκίνησε να βρει το δάσος, το βρήκε πλάι στον ποταμό,
ψηλά σε ξάγναντο.

Τρύπωσε εκεί, κάτω από θάμνα δίδυμα, ελιά κι αγρίλι
που ξεφύτρωναν μαζί.

Δεν έφτανε ως εδώ το μένος των υγρών ανέμων,

535

δεν τα χτυπούσε αυτά τα θάμνα ήλιος με

τις αχτίνες του,

όταν σηκώνεται λαμπρός, μήτε η βροχή

τα διαπερνούσε·

τόσο πυκνά συμπλέκονταν το 'να μαζί με τ' άλλο.

Γλίστρησε ο Οδυσσέας στον κόρφο τους, και με

τα χέρια του

φτιάχνει το στρώμα του παχύ κι ευρύχωρο,

540

από τα φύλλα τα πολλά που ήταν χυμένα γύρω,

τόσο και τέτοιο,

που θα μπορούσε δυο και τρεις ανθρώπους να τους

προφυλάξει,

ακόμη και σε χειμωνιάτικη ώρα, όταν βαραίνει ο καιρός
πολύ.
Το έργο του κοιτώντας, βασανισμένος ο Οδυσσέας και
θείος,

πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς <486->/543

ένιωσε μέσα του χαρά· στη μέση ξάπλωσε ρίχνοντας
545 από πάνω του σωρό τα φύλλα.

Πώς κάποιος έκρυψε δαυλό⁶ μέσα στη μαύρη στάχτη,
σε χτήμα απόμερο, που γείτονες στο πλάι του δεν έχει,
σώζοντας έτσι
το σπέρμα της φωτιάς, που να μην είναι ανάγκη απ’
αλλού ν’ ανάβει·
με ένα δαυλό παρόμοιος ο Οδυσσέας σκεπάστηκε με
φύλλα.

550 Τότε κι η Αθηνά χύνει στα μάτια του τον ύπνο,
γρήγορη ανάπαυση από τον μόχθο και τον κάματό του.
Κι ο ύπνος σφράγισε τα βλέφαρά του.

6 (στ. 546-8) κάποιος έκρυψε δαυλό μέσα στη μαύρη
στάχτη, [...] σώζοντας έτσι το σπέρμα της φωτιάς
[...]: Ο δαυλός είναι ένα μισοκαμένο ξύλο, που η άκρη
του είναι κάρβουνο αναμμένο, κι αν σκεπαστεί με
στάχτη το βράδυ, μπορεί το επόμενο πρωί να
χρησιμοποιηθεί για την ανανέωση της φωτιάς.

► ► Συζητήστε την αλληγορική σημασία
της παρομοίωσης.

6. Ο Οδυσσέας «σκύβοντας φίλησε το χώμα της ζωοδόχου γης». Λεπτομέρεια Χαρακτικού του Φλαμανδού Th. van Thulden.

7. Αρχαίος σφραγιδολίθος με τη μορφή του Οδυσσέα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Όταν άρχισε να πνέει ελαφρά νότιος άνεμος, [...] σήκωσαν τις άγκυρες και έπλεαν κοντά στις ακτές της Κρήτης. Ύστερα από λίγο ξέσπασε στο νησί ένας θυελλώδης άνεμος [...]. Άρπαξε το πλοίο, κι όπως αυτό δεν μπορούσε να πάει αντίθετα, τ' αφήσαμε και το πήγαιναν ο άνεμος και τα κύματα. [...] Επειδή πολύ μας ταλαιπωρούσε η τρικυμία, την άλλη μέρα ρίξαμε το φορτίο στη θάλασσα, και τη μεθεπομένη ρίξαμε στη θάλασσα με τα χέρια μας όλον τον εξοπλισμό του πλοίου. Για πολλές μέρες δεν φαίνονταν ούτε ο ήλιος ούτε τα άστρα, η κακοκαιρία συνεχιζόταν, κι έτσι χανόταν κάθε ελπίδα να σωθούμε.

Κανείς δεν ήθελε πια να φάει τίποτα. Τότε ο Παύλος στάθηκε ανάμεσά τους και είπε: «Έπρεπε, άντρες, να με είχατε ακούσει και να μην ξεκινούσαμε από την Κρήτη. Έτσι, θα είχαμε γλιτώσει από την ταλαιπωρία αυτή κι απ' τη ζημιά. Τώρα όμως σας συνιστώ να μη χάσετε το θάρρος σας. Κανείς από σας δε θα χαθεί, μόνο

το πλοίο. Την περασμένη νύχτα μού φανερώθηκε άγγελος του θεού, στον οποίο ανήκω και τον οποίον υπηρετώ, και μου είπε: 'μη φοβάσαι, Παύλε! Πρέπει να εμφανιστείς στον αυτοκράτορα, κι έτσι ο θεός για χάρη σου θα σώσει όλους όσοι είναι μαζί σου στο πλοίο'.

Γι' αυτό έχετε θάρρος, άντρες! Γιατί έχω εμπιστοσύνη στον θεό ότι θα γίνει έτσι όπως μου είπε ο άγγελος. Πρέπει να προσαράξουμε σε κάποιο νησί». [14 μέρες έπλεαν ακυβέρνητοι στη θάλασσα.]

Τη δέκατη τέταρτη νύχτα [...], καθώς περίμεναν να ξημερώσει, ο Παύλος τούς παρακινούσε όλους να φάνε κάτι [τους ενθάρρυνε και τους βεβαίωσε πάλι ότι όλοι τους θα σωθούν]. Στο πλοίο ήμασταν συνολικά διακόσιες εβδομήντα έξι ψυχές. Αφού χόρτασαν όλοι, πέταξαν το σιτάρι στη θάλασσα, για να ελαφρώσει το πλοίο.

Όταν ξημέρωσε, είδαν μια στεριά που τους ήταν άγνωστη. Ανακάλυψαν όμως έναν κόλπο που είχε γιαλό, στον οποίο αποφάσισαν να ρίξουν το πλοίο, αν μπορούσαν. Έλυσαν, λοιπόν, τα σκοινιά που κρατούσαν τις άγκυρες, και τις άφησαν να πέσουν στη θάλασσα. [...] Έπειτα, σήκωσαν το μπροστινό πανί και με τον άνεμο προσπαθούσαν να προσορμιστούν στο γιαλό. Έπεσαν όμως σ' έναν ύφαλο από άμμο κι έριξαν εκεί το πλοίο. Η πλώρη μπήχτηκε στην άμμο κι έμεινε ακίνητη, η πρύμνη όμως διαλυόταν από τη μανία των κυμάτων. [...] Τότε,] ο αξιωματικός [...] διέταξε, όσοι μπορούν να κολυμπήσουν, να πηδήξουν πρώτοι στη θάλασσα και να βγουν στη στεριά, κι οι άλλοι να βγουν πάνω σε σανίδια ή σε άλλα μέρη του πλοίου. Έτσι, βγήκαν όλοι στη στεριά και σώθηκαν.

(Καινή Διαθήκη, Πράξεις των Αποστόλων, 27, 13–44, μτφρ.

Σ. Αγουρίδη κ.ά., εκδ. Βιβλικής Εταιρείας, Αθήνα, 1985)

►► Προσέξτε τη συμπεριφορά του Οδυσσέα στην τρικυμία και στο ναυάγιο (στ. 321–552), καθώς και την ανάλογη συμπεριφορά του Αποστόλου Παύλου στο απόσπασμα από τις Πράξεις των Αποστόλων, και συζητήστε πώς αντιδρούν οι άνθρωποι όταν βρίσκο-

νται αντιμέτωποι με τα στοιχεία της φύσης (τις τρικυμίες, τους σεισμούς κτλ.).

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δύο μονολόγους του (453–473 και 521–529) και τι λύσεις βρίσκει; Είναι ουσιαστική η βοήθεια που του δίνει η Αθηνά;**
- 2. Ποιες συναισθηματικές καταστάσεις ζει ο Οδυσσέας και πώς μπορεί να δικαιολογηθούν;**
- 3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 546–549.**
- 4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 518–519 ή 544–545.**

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η ραψωδία ε έχει ιδιότυπη θέση στην Οδύσσεια, διότι στο πλαίσιο της:

- Αποφασίζεται οριστικά, αλλά και υλοποιείται ουσιαστικά ο νόστος του Οδυσσέα με την άφιξη στη Σχερία.**
- Συνοψίζονται τα επτά και πλέον από τα δέκα χρόνια των περιπετειών του Οδυσσέα, με ελάχιστες μόνο αναφορές στο πώς ζούσε στην Ωγυγία, και καλύπτονται οι είκοσι πέντε από τις σαράντα μία μέρες της Οδύσσειας.**
- Αναδεικνύεται, προπαντός εδώ, ο ανθρωποκεντρισμός της Οδύσσειας, διότι: κινητοποιούνται οι αθάνατοι χάριν ενός (δίκαιου κτλ.) θνητού,**

στον οποίο χαρίζεται η αθανασία, αλλά εκείνος τη θυσιάζει για τη ζωή του ανθρώπου και κερδίζει τη μοίρα του με τον αγώνα του, μολονότι τον εχθρεύεται ένας μεγάλος θεός.

- Το ναυάγιο στις ακτές της Σχερίας είναι η τελευταία θαλασσινή περιπέτεια του Οδυσσέα, ακούγεται όμως πρώτη, ανήκει στο παρόν της Οδύσσειας και τη διηγείται (μόνο αυτή) ο ίδιος ο ποιητής, σε αντίθεση με τις άλλες περιπέτειες που ανήκουν στο παρελθόν του έπους και τις διηγείται ο Οδυσσέας στους Φαίακες. Έτσι, η περιπέτεια αυτή μοιάζει σαν μια μικρή Οδύσσεια σφηνωμένη μέσα στη μεγάλη.
- Ξεχωρίζει, ακόμη, η ραψωδία ε και με την ποιότητα των αφηγηματικών τεχνικών και των εκφραστικών της τρόπων.

8. Ποτομοθεός. Μικρογραφία από τον Αμβροσιανό κώδικα (5ος / 6ος αι. μ. Χ.)

11η ΕΝΟΤΗΤΑ: ζ (περίληψη) – ζ 139-259/<110-2!0> (ανάλυση)

Α΄.1. Στην πορεία προς τον νόστο ο Οδυσσέας βγαίνει ναυαγός στη Σχερία, όπου δέχεται πολύπλευρη φιλοξενία, εξιστορεί τις περιπέτειές του και με τη βοήθεια των Φαιάκων φτάνει στην Ιθάκη. Το επεισόδιο αυτό είναι εκτεταμένο (ζ–ν 209/<187>) και ονομάζεται «Φαιακίδα».

**Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ζ ραψωδίας:
‘Οδυσσέως ἄφιξις εἰς Φαίακας
(Ἄφιξη του Οδυσσέα στη χώρα των Φαιάκων –
τη Σχερία)**

Ενώ ο Οδυσσέας κοιμόταν στα ξερά φύλλα των θάμνων κοντά στο ποτάμι, η Αθηνά παρότρυνε στο όνειρο την έφηβη βασιλοπούλα των Φαιάκων να πάει να πλύνει τα ρούχα, γιατί πλησίαζε η ώρα του γάμου της. Πρωί πρωί λοιπόν η Ναυσικά (32η μέρα της Οδύσσειας) ζήτησε από τον πατέρα της να ετοίμαστέί ένα αμάξι, και φορτωμένο με ρούχα το οδήγησε η ίδια στο ποτάμι συνοδευόμενη από υπηρέτριες. Έπλυναν και άπλωσαν τα ρούχα και, περιμένοντας να στεγνώσουν, λούστηκαν, κολάτσισαν και άρχισαν να παίζουν με το τόπι.

Η Αθηνά όμως φρόντισε να πέσει το τόπι στο ποτάμι, ώστε από τις φωνές των κοριτσιών να ξυπνήσει ο ταλαιπωρημένος ναυαγός και να δεχτεί την πρώτη φιλόξενη περιποίηση από τη Ναυσικά.

Λουσμένος και ντυμένος, έπειτα, ο Οδυσσέας έλαμψε από ομορφιά και χάρη. Προκάλεσε έτσι τον θαυμασμό της βασιλοπούλας, που μιλώντας στις ακόλουθές της ευχήθηκε ένας τέτοιος άντρας να την παντρευτεί.

Την ώρα που ο Οδυσσέας έτρωγε, τα κορίτσια μάζεψαν τα ρούχα και ετοιμάστηκαν για την επιστροφή. Η Ναυσικά, πριν ξεκινήσει, συμβούλεψε τον ξένο να ακολουθήσει το αμάξι τους προς την πόλη με τα πυργωμένα τείχη, το διπλό λιμάνι και την πετροστρωμένη αγορά με τον βωμό του Ποσειδώνα και τα εργαστήρια των ναυτικών, όπου κατασκευάζονταν τα ευέλικτα καράβια τους - για όπλα δεν ενδιαφέρονταν οι Φαίακες. Επειδή όμως φοβάται το κουτσομπολιό τους, αν δουν να τη συνοδεύει ένας ξένος άντρας, του ζήτησε να σταματήσει στο άλσος της Αθηνάς, έξω από την πόλη, ώσπου να φτάσουν στο παλάτι. Τον συμβούλεψε, τέλος, να απευθυνθεί στη μητέρα της, την Αρήτη, γιατί, αν κερδίσει τη συμπάθειά της, θα πετύχει γρήγορα τον νόστο του. Ακολούθησε λοιπόν ο Οδυσσέας το αμάξι, σταμάτησε στο άλσος της Αθηνάς και προσευχήθηκε στη θεά να προδιαθέσει τους Φαίακες ευνοϊκά απέναντί του.

1. Αρμα οδηγούμενο από κορίτσια.
Λεπτομέρεια αποκατεστημένης
τοιχογραφίας της Τίρυνθας
(1500 π.Χ.).

2. Ο Οδυσσέας ακολουθεί... (κάρτα).

A'.3. KEIMENO

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ: Συνάντηση του Οδυσσέα με τη Ναυσικά

Πέρασε ωστόσο η ώρα κι έπρεπε [η Ναυσικά]

140

τον δρόμο πάλι να πάρει της επιστροφής

προς το παλάτι,

**να ξαναζέψει τα μουλάρια και να διπλώσει τα ωραία της
ρούχα.**

Τότε ακριβώς άλλα στοχάστηκε, τα μάτια λάμποντας,

η θεά Αθηνά·

πώς θα ξυπνήσει ο Οδυσσέας, να δει την κόρη

την πεντάμορφη,

που θα τον οδηγούσε προς την πόλη όπου και

κατοικούν οι Φαίακες.

145

Καθώς λοιπόν τη σφαίρα ρίχνει η Ναυσικά σε

μια από τις κοπέλες,

η κοπελιά ξαστόχησε,

κι έπεσε η μπάλα στα βαθιά νερά του ποταμού.

Ύψωσαν τότε μια φωνή

μεγάλη, κι ο θείος Οδυσσέας ξυπνά. Ανασηκώθηκε και

ταραγμένος

συλλογίστηκε στα φρένα και στον νου του:

3. Ναυσικά. Χάλκινο γλυπτό του Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα (1906 - 1994).

Ο Οδυσσέας ξυπνά και αναρωτιέται

150 «Αλίμονο μου! Σε ποιων ανθρώπων έφτασα
πάλι τη χώρα;
είναι αλαζόνες, άγριοι κι άδικοι; ή μήπως
τη φιλοξενία γνωρίζουν
κι ο νους τους σέβεται τα θεία;¹

ὦ μοι ἐγὼ, τέων αὔτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἰκάνω; / ἥ ῥ' οἱ
γ' ὕβρισταί τε καὶ ἄγριοι οὐδὲ δίκαιοι, / ἦε φιλόξεينوι,
καὶ σφιν νόος ἐστὶ θεουδής; <119-21>/150–2

Στ' αυτιά μου ωστόσο χτύπησε μια κοριτσίστικη φωνή,
λες κι ήταν από κόρες Νύμφες²
που, μένοντας ψηλά στα όρη, κατεβαίνουν

155 στις πηγές των ποταμών ή σε λιβάδια χλοερά.
Εκτός κι αν βρίσκομαι σε κάποιον
τόπο όπου μιλούν και μένουν άνθρωποι θνητοί.
Άλλο δεν έχω, μόνος μου πρέπει να δοκιμάσω, να δω
τι τρέχει.»

160 Είπε κι από τα θάμνα του αναδύθηκε θεός
ο Οδυσσέας, χώνει
το στιβαρό του χέρι σε σύδεντρο πυκνό και σπάζει
ένα κλαδί με φύλλα, τη γύμνια του να προστατέψει
στ' αντρικά του μέλη.³
Και κίνησε σαν το περήφανο λιοντάρι που περιφέρεται
στα όρη,

το δέρνει ο άνεμος και το μουςκεύει η μπόρα,

165 εκείνο όμως με τα μάτια φλογισμένα προχωρεί
ψάχνοντας για γελάδια, αρνιά κι ελάφια ανήμερα,
το σπρώχνει η πείνα στα κοπάδια, ακόμη και σε
μάντρα φυλαγμένη·
παρόμοιος έμελλε κι ο Οδυσσέας να σμίξει με κόρες
καλλιπλόκαμες,

έτσι όπως ήτανε γυμνός, γιατί τον πίεζε η ανάγκη.

1 (στ. 150-2) Οι στίχοι 150-152 είναι παραδοσιακοί/τυπικοί· επαναλαμβάνονται σε ανάλογες περιπτώσεις και υπογραμμίζουν την ανασφάλεια που κυρίευε τους ανθρώπους την εποχή της αποικιακής εξάπλωσης, τόσο αυτούς που έφταναν σε μια άγνωστη χώρα, όσο και εκείνους που τους αντίκριζαν, όπως δείχνει ο πανικός των κοριτσιών στο 171–172 και η παρατήρηση της Ναυσικάς στο 243–245. Η διαφορετική στάση της βασιλοπούλας (173–175) δείχνει την αριστοκρατική αγωγή της, που απαιτούσε γενναιότητα, παρουσιάζεται όμως σαν αποτέλεσμα θεϊκής επέμβασης.

2 (στ. 154) κόρες Νύμφες: Οι Νύμφες θεωρούνταν κόρες του Δία, γεννημένες από τη βροχή και συνδεδεμένες, γι' αυτό, με το νερό και τη βλάστηση. Ήταν κατώτερες θεότητες, όπως και οι Νηρηίδες (>νεράιδες), που ζούσαν στη θάλασσα. Οι Νύμφες και οι Νηρηίδες επιβιώνουν στις νεότερες λαϊκές παραδόσεις μας ως νεράιδες ή ξωτικά και αγερίκα.

3 (στ. 162) τη γύμνια του να προστατέψει στ' αντρικά του μέλη: Με την υποτυπώδη κάλυψη της γύμνιας του, ο Οδυσσέας έδειξε ντροπαλοσύνη/συστολή, που πρέπει να προδιέθεσε θετικά τη Ναυσικά απέναντί του

4. Οδυσσέας και Ναυσικά. Έργο του Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα (1906-1994).

►► Προσέξτε πώς ο καλλιτέχνης αποτύπωσε την εικόνα των στίχων 163–169.

Οι κόρες τρόμαξαν, εκτός από τη Ναυσικά...

- 170** Όμως τους φάνηκε φριχτός, απ' την αλμύρα
φαγωμένος
σκόρπισαν τότε πανικόβλητες, εδώ η μια
η άλλη αλλού, γυρεύοντας πού να κρυφτούν
στα υψώματα της όχθης.
Μόνο του Αλκινόου η θυγατέρα παραμένει ακίνητη·
η Αθηνά τής έδωσε το θάρρος της καρδιάς,
175 αυτή της πήρε την τρομάρα από τα μέλη.
Κι όπως απέναντί του στάθηκε αποφασισμένη,
ο Οδυσσέας διχογνώμησε· την κόρη την πεντάμορφη
να την παρακαλέσει στα γόνατά της πέφτοντας,⁴
ή σε απόσταση και με μειλίχια⁵ λόγια να της ζητήσει, αν
ήθελε,
180 την πόλη να του δείξει και να του δώσει ρούχα.
Κι όπως το συλλογίστηκε του φάνηκε καλύτερο
κρατώντας την απόσταση και με μειλίχια λόγια
να την παρακαλέσει,
μήπως κι αν άγγιζε το γόνα της, η κόρη χολωθεί.⁶
Έτσι μειλίχιος κίνησε τον λόγο του, με σύνεση και
πονηριά:⁷

4 (στ. 178) να την παρακαλέσει στα γόνατά της πέφτοντας: να πάρει δηλαδή στάση ικέτη (βλ. το σχόλιο 5 της 10ης Ενότητας, σελ. 75). Η ικεσία ήταν θεσμός της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας προστατευόμενος από τον Ικέσιο Δία, όπως η ξενία από τον Ξένιο Δία, και είχε καθιερωθεί γι' αυτήν, όπως και για τη φιλοξενία, μια ορισμένη εθιμοτυπία: ο ικέτης γονάτιζε μπροστά στον ικετευόμενο, με το ένα χέρι αγκάλιαζε τα γόνατά του, ενώ με το άλλο άγγιζε το πιγούνι ή το γένη

7 (στ. 184) κίνησε τον λόγο του, με σύνεση και πονηριά: για να κερδίσει την εμπιστοσύνη της κόρης.

185 «Γονατιστός προσπέφτω, δέσποινά μου. Είσαι
 θνητή; θεά; Δεν ξέρω.
 Αν στους θεούς ανήκεις, που κατέχουν τον πλατύ
 ουρανό,
 τότε πως μοιάζεις λέω τόσο με την Άρτεμη, την κόρη
 του μεγάλου Δία,
 στην ομορφιά, στο ανάστημα, στο ανάριμμα⁸.
 Αν πάλι ανήκεις στους θνητούς που κατοικούν

190 τρισμάκαρες ο κύρης σου κι η σεβαστή σου
 μάννα,
 οι αδελφοί σου τρισμακάριστοι· πόσο καμάρι
 θα θερμαίνει πάντα την καρδιά τους να σ' έχουν
 πλάι τους,
 κι όταν σε βλέπουν στον χορό να μπαίνεις, τέτοιο
 βλαστάρι.
 Και πάνω απ' όλους εκείνος πιο μακαρισμένος⁹

195

που με τα δώρα του θα σε κερδίσει και θα σε
πάρει νύφη σπίτι του.¹⁰

Τόση ομορφιά ποτέ δεν είδα ως τώρα, γυναίκα ή
άντρα,

οὐ γὰρ πω τοιοῦτον ἐγὼ ἴδον ὀφθαλμοῖσιν, / οὔτ'
ἄνδρ' οὔτε γυναῖκα <160-1>/196

θάμπωσα και δεν χορταίνω να κοιτώ.

Ω ναι, κάποτε και στη Δήλο,¹¹ πλάι στον βωμό
του Απόλλωνα,
μπροστά στα μάτια μου, ένα βλαστάρι φοινικιάς το είδα
να ψηλώνει –

200

πήγα κι εκεί, πολὺς στρατός μ' ακολουθούσε
στον δρόμο

που έμελλε να γίνει οδός της μαύρης συμφοράς μου.

Τότε, όπως τώρα, κοιτούσα το βλαστάρι εκείνο,
κι έμεινε ο νους μου θαμπωμένος ώρα πολλή.

Γιατί ποτέ δεν αναβλάστησε στη γη τέτοιος ωραίος
βλαστός.

205

Έτσι κι εσένα τώρα σε θαυμάζω, δέσποινά μου.

Έκθαμβος μένω, μέγα δέος με κατέχει τα γόνατά σου ν'
ακουμπήσω.

Είμαι που είμαι σε βαρύ πένθος χαντακωμένος.

Μόλις εχθές, είκοσι μέρες πάνε τώρα, γλίτωσα απ'
το μπλάβο πέλαγος.

Ως τότε το κύμα ανέαι,¹² θύελλες πυκνές μακριά

210

απ' το νησί της Ωγυγίας μ' έσερναν.

Και τώρα εδώ με ξέβρασε ενός θεού η εκδίκηση, όπου
κάποιο κακό καινούριο, σκέφτομαι, με περιμένει.

Γιατί δεν έκλεισεν ακόμη ο κύκλος των παθών μου·

κι άλλα πολλά στοχάζομαι όρισαν οι θεοί πιο πριν να
πάθω.

215

Ἐλεος ὅμως σου ζητώ. Εσύ είσαι η πρώτη που
απαντώ,
έτσι φριχτά βασανισμένος· άλλον δεν ξέρω
στους ανθρώπους
που κατοικούν αυτή τη γη κι αυτή την πόλη.
Και σου ζητώ την πόλη να μου δείξεις,
κι ένα κουρέλι να σκεπαστώ, αν έχεις φέρει εδώ
μαζί σου

220

κάποιο πανί, να με τυλίξει.
Εύχομαι οι θεοί να σου χαρίσουν ό,τι βαθιά η ψυχή σου
λαχταρά·¹³
σύζυγο, σπιτικό κι ομόνοια να σου δώσουν εύφημη.
Γιατί δεν είναι άλλο στήριγμα καλύτερο και πιο ισχυρό,
όταν ομοφρονούν κι ομονοούν στο σπίτι ο άντρας κι
η γυναίκα· [...].»

8 (στ. 188) στο ανάριμμα: στο παράστημα, στο παρουσιαστικό (στην εξωτερική εμφάνιση δηλαδή).

9 (στ. 190-5) τρισμάκαρες ο κύρης σου κι η [...] μάνα, οι αδελφοί σου τρισμακάριστοι* [...] πιο μακαρισμένος [ο σύζυγος]: Στην κορυφή της κλίμακας των αγαπημένων προσώπων τοποθετείται ο σύζυγος· η γνώμη αυτή υποστηρίζεται και στους στίχους 223–224, όπου συμπεριλαμβάνεται και η σύζυγος.

10 (στ.195) που με τα δώρα του θα σε κερδίσει [...]: Ο γαμπρός προσφέρει στη νύφη δώρα/προίκα* πρβλ. α 304-308 (1ος τόμος, σελ. 90), όπου την προίκα δίνει ο πατέρας της νύφης. Υπάρχουν δηλαδή διαστρωματώσεις στην Οδύσσεια σχετικά με τον θεσμό της προίκας.

11 (στ. 198-204) κάποτε και στη Δήλο [...] πήγα κι εκεί [...]: Η Δήλος, το γνωστό νησί των Κυκλάδων, θεωρούνταν τόπος ιερός, γιατί εκεί πίστευαν ότι η Λητώ

γέννησε τον Απόλλωνα και την Άρτεμη, παιδιά του Δία. Φαίνεται πιθανό να πέρασε ο Οδυσσέας από τη Δήλο με τον στρατό του πηγαίνοντας για την Τροία, είναι όμως πιθανότερο να επισκέφτηκε ο Όμηρος τη Δήλο ως ραψωδός κατά τις γιορτές που οργανώνονταν εκεί προς τιμήν του Απόλλωνα. Αν είναι έτσι, τότε ο θαυμασμός για το βλαστάρι της φοινικιάς πλάι στον βωμό του Απόλλωνα πρέπει να υποδηλώνει προσωπικό βίωμα του ποιητή.

12 (στ. 209) το κύμα αέναο: το κύμα ασταμάτητο. [άέναος και αείναος < αεί+νάω (= ρέω)> νάματα, Ναϊάδες]

13 (στ. 222) ομόνοια [...] εύφημη: ομόνοια που εξασφαλίζει καλή φήμη, επαίνους.

6. Οδυσσέας και Ναυσικά. Αγγείο του 5ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

►► Είναι σύμφωνη η παραπάνω εικόνα με τους στίχους 171 - 4;

7. Ο Οδυσσέας ικετεύει τη Ναυσικά. (Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

►► «Περιγράψτε την παραπάνω εικόνα.

8. Φοίνικας σε αργυρό νόμισμα - 410 - 392 π.Χ. (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)

Η Ναυσικά ανταποκρίνεται στα αιτήματα του Οδυσσέα

228 Τότε κι η Ναυσικά, τα χέρια της λευκά,
του ανταποκρίθηκε:
«Ξένε, ασήμαντος δεν φαίνεσαι μήτε κι η φρόνηση
σου λείπει.

230 Κι όπως το ξέρεις, ο ολύμπιος Λίας,
μόνος αυτός την ευτυχία μοιράζει στους ανθρώπους,
καταπώς θέλει στον καθένα, άσημους ή και επιφανείς.
Πες πως δικά του είναι τα πάθη που σε βρήκαν και
πρέπει εσύ
καρτερικά να τα υπομείνεις.

235 Ωστόσο τώρα, που σ' αυτή την πόλη και
τη χώρα καλωσόρισες,
ρούχο δεν θα σου λείψει να ντυθείς μήτε και τίποτε
άλλο,
όλα όσα πρέπει σε πολύπαθον ικέτη που
προσπέφτει.

Κι όπως ζητάς, την πόλη θα σου δείξω
και θα σου πω πώς ονομάζεται ο λαός μας: αυτή
τη χώρα και την πόλη

240 την κατοικούν οι Φαίακες· εγώ η θυγατέρα
είμαι του γενναίου Αλκίνοου·

**Φαίηκες μέν τήνδε πόλιν καὶ γαῖαν ἔχουσιν
<195>/239-40**

αυτός στους Φαίακες κρατεί δύναμη κι εξουσία.»
Είπε και δίνει προσταγή στις καλλιπλόκαμες
κοπέλες:
«Κοπέλες μου, σταθείτε. Για πού το βάλατε στα πόδια,
που αντικρίσατε έναν τέτοιον άντρα;

245

Μήπως σας πέρασε απ' τον νου πως είναι
εχθρός μας;

Δεν έγινε, το λέω, ως τώρα, μήτε θα γίνει,
στων Φαιάκων τη χώρα
να φτάσει κάποιος άνθρωπος φοβερός φέρνοντας
αναστάτωση.

Το ξέρετε, μας αγαπούν οι αθάνατοι όσο λίγους,
μένουμε και παράμερα,

250

στα έσχατα όρια του πολυκύμαντου πελάγου,
που δύσκολα, ή και ποτέ, άλλος θνητός δεν θα
μπορούσε να 'σμιγε μαζί μας.

Όμως αυτός, περιπλανώμενος και δύστυχος,
βρέθηκε κατά τύχη εδώ, και περιποίηση του πρέπει.

Όλοι οι φτωχοί κι οι ξένοι είναι του Δία

αποσταλμένοι·

250

ακόμη κι αν τους δώσεις κάτι λίγο,
νομίζεται καλόδεχτο.

πρός γάρ Διός εἰσιν ἅπαντες / ξεῖνοί τε πτωχοί τε,
δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε <207-8> / 254-6

Γι' αυτό, κοπέλες μου, κι εσείς προστάζω να του
δώσετε

κάτι να φάει, να πει,
και στο ποτάμι να τον λούσετε, διαλέγοντας μέρος
απάνεμο.»

[Οι υπηρέτριες εκτέλεσαν τις εντολές τής Ναυσικάς –
βλ. τη συνέχεια στην περίληψη.]

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[Από τη συνάντηση του Μενέλαου με την Ειδοθέα,
δ 364-394/ <360-390>]

«[...] Είκοσι μέρες οι θεοί μ' είχανε εκεί κλεισμένον,

250

μήτε έπαιρνε απ' τη θάλασσα αγέρας να

φυσήξει,

που τα καράβια στου γιαλού ξεπροβοδάει τα πλάτια.

θα μας σωνόντανε οι θροφές και των αντρών

το θάρρος,

αν μια θεά δε μ' έσωνε, πονώνοντας, η Ειδοθέα,

του γέρου του θαλασσινού η κόρη του Πρωτέα,

370

που την καρδιά της τάραξα στα τρυφερά της

στήθια.

Με βρήκε που παράδερνα αλάργα απ'

τους συντρόφους [...].

Σιμά μου στάθηκε η θεά και μου 'πε δυο της λόγια·

“Τόσο πολύ είσαι αστόχαστος κι άμυαλος, ξένε, τόσο,

ή θέλοντας αναμελάς και χαίρεσαι στα πάθια,

έτσι όπως χάνεσαι καιρό μες στο νησί κλεισμένος

κι ούτε άκρη δεν μπορείς να βρεις κι οι ναύτες σου

δειλιάζουν;”

Είπε και της απάντησα κι εγώ με δυο μου λόγια·

380

“θα σου τα πω μετά χαράς, όποια θεά κι αν

είσαι,

πως δεν το θέλει η γνώμη μου να χάνω τον καιρό μου,

μα στους θεούς αμάρτησα που κατοικούν στα ουράνια.

Μόν' έλα τώρα να μου πεις -όλα οι θεοί τα ξέρουν—

ποιος έτσι μ' έδεσε θεός και μου 'κλεισε το δρόμο,

385

και πώς θα φύγω στο γιαλό τον ψαροθρόφο

απάνω;”

Είπα, κι η λατρευτή θεά μ' απάντησε έτσι πάλε·
“Μετά χαράς σου, ξένε, αυτά θα σου τα πω όπως είναι.
Εδώ συχνάζει ένας θεός και του πελάγου γέρος,
άψευτος απ' την Αίγυπτο προφήτης, ο Πρωτέας,

390

που ξέρει όλης της θάλασσας τα βάθη κι είναι

δούλος

του Ποσειδώνα. Λένε αυτός πατέρας μου πως είναι.

Αν συ, καρτέρι σταίνοντας, μπορέσεις να τον πιάσεις,
αυτός το δρόμο θα σου πει, του ταξιδιού το μάκρος
και στην πατρίδα πώς θα πας μες στ' αφρισμένο κύμα.

[...]” »

(Μετάφραση Ζήσιμου Σίδερη)

Στο παραπάνω απόσπασμα, μιλάει ο Μενέλαος.
Ήταν αποκλεισμένος στο νησάκι Φάρος, «αντικριστά
στην Αίγυπτο», και η Ειδοθέα, η κόρη του Πρωτέα,
του συνέστησε να πάρει πληροφορίες από τον πατέρα
της σχετικά με την επιστροφή του στην πατρίδα. (Βλ.
και το σχόλιο 6 της 6ης Ενότητας, σελ. 14 .)

Η Ειδοθέα θυμίζει την κόρη των παραμυθιών που
βοηθάει τον ξένο, συνήθως κρυφά ή εις βάρος
του πατέρα της.

9. Μάσκα Πρωτέας. Ανάγλυφο -
ασήμι και πολύτιμοι λίθοι-
του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα.

►► Να συσχετίσετε τον ρόλο της Ειδοθέας με τον ρόλο
της Ναυσικάς στον νόστο του Οδυσσέα και να
διακρίνετε ομοιότητες και διαφορές.

1. Οι θεϊκές επεμβάσεις στα ομηρικά έπη συντελούν συχνά στην εξέλιξη του μύθου, ιδιαίτερα όταν ολοκληρώνεται ένα επεισόδιο και χρειάζεται να αρχίσει κάποιο άλλο.

►► Σε ποιες περιπτώσεις η Αθηνά συντελεί στην εξέλιξη του μύθου σ' αυτή την Ενότητα;

2. Να δείξετε αν ο λόγος του Οδυσσέα είναι οργανωμένος με τρόπο που εξυπηρετεί τον σκοπό του.

3. Ο ικετευτικός λόγος του Οδυσσέα επιμένει στην εξωτερική ομορφιά της Ναυσικάς, ενώ οι δικοί της λόγοι αποκαλύπτουν την ψυχική ομορφιά της. Να το αποδείξετε με στοιχεία του κειμένου.

4. Ποιες αντιλήψεις των ομηρικών ανθρώπων: α. για την ιδανική οικογένεια, β. για τη διανομή των αγαθών και γ. για τους ξένους, τους ικέτες, τους φτωχούς διαφαίνονται, αντίστοιχα, στους στίχους α. 221–224, β. 230–234 και γ. 235–237 και 252–256;

5. Ζωγραφίστε μια εικόνα της σημερινής Ενότητας που σας εντυπωσίασε περισσότερο.

6. Με βάση την παρουσία, τον χώρο διαμονής και τις ασχολίες της Πηνελόπης, της Ναυσικάς, της Αρήτης και των υπηρετριών τους, να συζητήσετε στην τάξη τη θέση της γυναίκας στην ομηρική εποχή και να τη συγκρίνετε με τη θέση της σε άλλες εποχές και, κυρίως, στη σύγχρονη.

Η λειτουργία της ραψωδίας ζ και ο ρόλος της Ναυσικάς

Η ραψωδία ζ έχει ρόλο μεταβατικό: βοηθάει τον Οδυσσέα να βγει από τον βαθύ ύπνο και να συνεχίσει την πορεία του προς τον νόστο. Ο ρόλος αυτός ανατίθεται στη Ναυσικά, που δεν χρησιμοποιείται όμως μόνο για να βοηθήσει τον Οδυσσέα, αλλά ζωντανεύει και η ίδια ως η πιο θελκτική μορφή της Οδύσσειας και αποτελεί έναν νέο πειρασμό για τον Οδυσσέα, που θα μπορούσε να αναστείλει ή να ματαιώσει τον νόστο. Γιατί η πανέμορφη και ευγενική κόρη συγκίνησε τον Οδυσσέα και συγκινήθηκε και η ίδια από εκείνον, την πορεία του νόστου όμως δεν μπορεί πια να την ανακόψει ούτε η Ναυσικά· αντίθετα, και λόγω ακριβώς της συγκίνησής της, η έφηβη βασιλοπούλα βοήθησε αποτελεσματικά τον Οδυσσέα. Αλλά και η ίδια με τη στάση που διάλεξε να κρατήσει απέναντι στον εξαθλιωμένο ναυαγό, με τους λόγους της προς αυτόν και προς τις ακόλουθές της και με τις πρωτοβουλίες που πήρε, κέρδισε την ενηλικίωσή της.

Ο ποιητής, λοιπόν, αφιέρωσε τη ραψωδία ζ στην ευγενική και όμορφη βασιλοπούλα, τη Ναυσικά.

10. Ο Όμηρος σε τετράδραχμο νόμισμα της Χίου - 4ος αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

12η ΕΝΟΤΗΤΑ: η, θ, ι 1-41 (περίληψη) - θ 102-302 , 434-461 (ανάλυση)

Α΄.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας η: Ὀδυσσέως εἴσοδος προς Ἀλκίνου (Εἴσοδος του Οδυσσέα στα ανάκτορα του Αλκίνοου)

Η Ναυσικά βρισκόταν ήδη στο παλάτι όταν ο Οδυσσέας ξεκίνησε για την πόλη. Για να μην τον ενοχλήσει κανείς στον δρόμο, η Αθηνά τον κάλυψε με ομίχλη και – με τη μορφή μιας κόρης- του έδωσε πληροφορίες για τη βασιλική οικογένεια και τον οδήγησε στο παλάτι.

Ο Οδυσσέας έμεινε έκθαμβος από την παραμυθένια λάμψη και τον πλούτο του παλατιού, καθώς και από την ευφορία του κήπου του. Προχώρησε τέλος μέσα, αθέατος ακόμη, και πρόσπεσε ικέτης στη βασίλισσα παρακαλώντας για τον νόστο του. Η θεά στο μεταξύ διέλυσε την ομίχλη και οι άρχοντες των Φαιάκων που βρίσκονταν εκεί αιφνιδιάστηκαν. Ο Αλκίνοος ανασήκωσε αμέσως τον ικέτη και του πρόσφερε τη γνωστή τυπική φιλοξενία, πρότεινε δε στους άλλους να επανέλθουν την επομένη, για να του προσφέρουν επίσημες τιμές και να σκεφτούν τη γρήγορη επιστροφή του στην πατρίδα. Όταν έφυγαν οι άλλοι, η Αρήτη ζήτησε από τον ξένο να μάθει ποιος είναι, από πού έρχεται και ποιος του έδωσε τα ρούχα που φορά.

Ο Οδυσσέας δεν αποκάλυψε την ταυτότητά του· διηγήθηκε μόνο πώς έφτασε ναυαγός χωρίς τους συντρόφους του στο νησί της Καλυψώς, όπου άθελά του έμεινε επτά χρόνια, και πώς από εκεί έφτασε πάλι ναυαγός στη χώρα τους, όπου συνάντησε

τη Ναυσικά, που τον φρόντισε.¹ Ο Αλκίνοος θεώρησε λάθος της κόρης του που δεν τον πήρε μαζί της, ο Οδυσσέας όμως υπερασπίστηκε τη Ναυσικά λέγοντας ότι εκείνος δεν δέχτηκε, από φόβο μήπως θυμώσει ο πατέρας της. Ο βασιλιάς διαπίστωσε μια συγγένεια στη φρόνηση με τον ξένο και θα τον ήθελε γαμπρό του, αν δεχόταν να μείνει εκεί, διαφορετικά αύριο κιόλας οι ναύτες των Φαιάκων θα τον πάνε στην πατρίδα του. Χαρούμενος ο Οδυσσέας κοιμήθηκε το βράδυ στο φιλόξενο παλάτι.

1 Ο λόγος αυτός του Οδυσσέα προς την Αρήτη ονομάζεται «Ἀρήτης Ἀπόλογος» διήγηση απευθυνόμενη στην Αρήτη.

1. Κεφαλή Αθηνάς.
Αργυρό νόμισμα Αθηνών
του 2ου αι. π.Χ. (Αθήνα,
Νομισματικό Μουσείο)

2. Αοιδός με λύρα - από
τις τοιχογραφίες
του ανακτόρου
της Πύλου. (Αναπαράσταση από
τον P. de Jong)

Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας θ: Ὀδυσσέως σύστασις πρὸς Φαίακας (Παρουσίαση του Οδυσσέα στους Φαίακες)

Πρωί πρωί την άλλη μέρα (33η ημέρα της Οδύσειας) ο Αλκίνοος πήγε με τον Οδυσσέα στην αγορά, όπου με φροντίδα της Αθηνάς κατέφθασαν και οι άρχοντες των Φαιάκων. Ο Αλκίνοος τους παρουσίασε τον ξένο, ζήτησε να ετοιμαστεί καράβι για τον νόστο του και τους κάλεσε για επίσημο γεύμα στα ανάκτορα προς τιμήν του.

Μετά το γεύμα, ο αοιδός Δημόδοκος τραγουδούσε πώς φιλονίκησαν ο Οδυσσέας και ο Αχιλλέας στην Τροία κι ο Οδυσσέας κρυφόκλαιγε. Τον αντιλήφθηκε ο Αλκίνοος και – για να αλλάξει τη διάθεση του Οδυσσέα – πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά. Στους αγώνες πήρε μέρος κι ο Οδυσσέας και διακρίθηκε στη δισκοβολία. Ακολούθησε χορός κι ο Δημόδοκος τραγούδησε για τους χορευτές πώς ο Ήφαιστος, ο άντρας της Αφροδίτης, παγίδεψε με δίχτυ άλυτο τη γυναίκα του με τον εραστή της, τον Άρη, που τελικά ελευθερώθηκαν - και όλοι διασκέδασαν. Ένα εντυπωσιακό χορευτικό ντουέτο, έπειτα, προκάλεσε τον θαυμασμό του Οδυσσέα. Ικανοποιημένος γι' αυτό ο Αλκίνοος, πρότεινε να του προσφέρουν όλοι οι άρχοντες δώρα φιλοξενίας.

Με το ηλιοβασίλεμα επέστρεψαν στο παλάτι, η Αρήτη τοποθέτησε τα δώρα (ενδύματα και χρυσό) σε όμορφη κασέλα – που ο Οδυσσέας την έδεσε με κόμπο άλυτο- και έδωσε εντολή στις υπηρέτριες να ετοιμάσουν λουτρό για τον ξένο, που το καταχάρηκε.

Στη διαδρομή προς το «μέγαρο» ο Οδυσσέας συνάντησε πανέμορφη τη Ναυσικά και αντάλλαξαν συγκινητικό αποχαιρετισμό. Ακολούθησε δείπνο και τραγούδι. Ο Οδυσσέας επαίνεσε τον αοιδό και του ζήτησε να τραγουδήσει τον Δούρειο Ίππο, ακούγοντας όμως το τραγούδι αναλύθηκε σε θρήνο κρυφό· τον αντιλήφθηκε πάλι ο Αλκίνοος, ζήτησε από τον Δημόδοκο να σταματήσει το τραγούδι και από τον Οδυσσέα να αποκαλύψει ποιος είναι, πού ταξίδεψε, γιατί κλαίει.

A.3. Περίληψη του αποσπάσματος I 1–4I/<1–38>

Ο Οδυσσέας, αφού χαρακτήρισε ένα γιορταστικό τραπέζι ως ό,τι πιο ωραίο υπάρχει, αυτοπαρουσιάστηκε και άρχισε να διηγείται τις περιπέτειές του.

3. Κούπα δίδυμη (;).

A´.4. ΚΕΙΜΕΝΟ:

Ο Οδυσσέας στα ανάκτορα και στην αγορά
των Φαιάκων θ 102–302/<83–255>,
434–461/<367–385>
(με ενδιάμεσες παραλείψεις)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Ο Οδυσσέας θρηνεί ακούγοντας τον αοιδό Δημόδοκο
- Αθλητικοί αγώνες και χοροί στην αγορά των Φαιάκων

Ο θρήνος του Οδυσσέα

Καθώς τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός,
ο Οδυσσέας με τα δυο του χέρια
πιάνει το πορφυρό του πανωφόρι, το 'φερε πάνω απ'
το κεφάλι του
καλύπτοντας το ωραίο του πρόσωπο·

105 από ντροπή μπροστά στους Φαίακες, που
βούρκωσαν τα μάτια του
κι έτρεχε ασταμάτητο το δάκρυ.
Μόλις ο θείος αοιδός τέλειωνε το τραγούδι του, εκείνος
σφούγγιζε το κλάμα του, κατέβαζε το ρούχο απ'
το κεφάλι του
και με μια κούπα δίδυμη² στάλαζε στους θεούς
σπονδή*.

110 Όταν ωστόσο ο αοιδός ξανάπιανε να
τραγουδήσει,
γιατί του το ζητούσαν οι καλύτεροι των καλεσμένων
που απολάμβαναν τα έπη του, ο Οδυσσέας σκέπαζε
πάλι
το κεφάλι του θρηνώντας.³

Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που πνίγονταν στο δάκρυ
ο ξένος,
115 μόνο ο Αλκίνοος το αισθάνθηκε· όπως καθόταν
πλάι του,
άκουσε και κατάλαβε βαρύ τον στεναγμό του. [...]

2 (στ. 109) κούπα δίδυμη/δέπας ἀμφικύπελλον: ίσως δυο κούπες με κοινή βάση (βλ. την εικ. 3).

3 (στ. 102-113) Καθώς τραγούδαγε [...] θρηνώντας:
Ο Δημόδοκος τραγουδούσε με ενδιάμεσες ανάπαυλες
μια φιλονικία μεταξύ του Οδυσσέα και του Αχιλλέα

στην Τροία (πιθανόν για το αν η Τροία θα κυριευόταν με δόλο ή με επίθεση). Το τραγούδι αυτό είχε χαροποιήσει τότε τον Αγαμέμνονα, γιατί του θύμιζε έναν χρησμό του Απόλλωνα που συνέδεε αυτή τη φιλονικία με την επιτυχή έκβαση του Τρωικού πολέμου· τώρα όμως συγκλόνιζε τον Οδυσσέα, γιατί του θύμιζε πτυχές από το ηρωικό παρελθόν του στην Τροία.

4. Δρομείς. Από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

Ο Αλκίνοος προτείνει αγώνες

[Και για να αλλάξει την ατμόσφαιρα, πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά:]

123

«[...] Τώρα καιρός να βγούμε, να δοκιμαστούμε στα πολλά αγωνίσματα· να 'χει κι ο ξένος, στην πατρίδα του όταν φτάσει, να διηγάται

125

στους δικούς του πόσο υπερβάλλουμε

τους άλλους

στην πυγμαχία, την πάλη, στο άλμα και τον δρόμο.» [...]

132

Και φτάνοντας στην αγορά, κόσμος πολύς

μαζεύτηκε,

μυριάδες. Εκεί σηκώθηκαν να πιάσουν τα αγωνίσματα άξιοι νέοι και πολλοί. [...].

145-6

Τότε ξεκίνησαν να παραβγούν στο τρέξιμο· /

[...] κι όρμησαν όλοι τους,

πετώντας και σηκώνοντας σύννεφα σκόνης.

Στο τρέξιμο ξεχώρισε κατά πολύ ο Κλυτόνηος· [...].

153

Μετά δοκίμασαν την ανελέητη πάλη· σ' αυτήν

ο Ευρύαλος

νίκησε τους καλύτερους.

155 **Ανώτερος στο άλμα από τους άλλους
ο Αμφίαλος φάνηκε,
στον δίσκο τούς ξεπέρασε όλους βγαίνοντας πρώτος
ο Ελατρεύς,
στην πυγμαχία ο Λαοδάμας, του Αλκινόου ο γενναίος
γιος.**

158-9 Κι όταν οι πάντες ένωσαν βαθιά την τέρψη /
των αγώνων, [...]
[ο Λαοδάμας απευθύνθηκε
στον Οδυσσέα:]

Μεθοδεύεται η συμμετοχή του Οδυσσέα στους αγώνες

176 «Έλα κι εσύ, πατέρα ξένε, να παραβγείς σε
κάποιο αγώνισμα,
όποιο νομίζεις πως κατέχεις, γιατί δεν φαίνεσαι
άπειρος
στα αθλήματα. Λέω, στον κόσμο δεν υπάρχει δόξα
μεγαλύτερη,
αν κάποιος κάτι κατορθώσει είτε στα πόδια είτε με
τα χέρια του.

180 Ἐλα λοιπόν κι εσύ, δοκίμασε, διώξε τη θλίψη
απ' την ψυχή σου·
πολύ πια δεν απέχει η ώρα της επιστροφής σου· έτοιμο
το καράβι στα βαθιά νερά, έτοιμοι κι όσοι θα σε
συντροφέψουν.»

Ευθύς του αντιμίλησε με την πολλή του γνώση
ο Οδυσσεύς:
«Ω Λαοδάμα, μη με σπρώχνετε σε πράγματα που με
πληγώνουν,

185 γιατί σ' εμένα πιο πολύ βαραίνουν πάθη απ'
ό,τι οι άθλοι,

τόσα που τράβηξα στο παρελθόν, τόσα που υπέφερα·

187-8 και τώρα κάθομαι στην αγορά μπροστά σας, /
με τον καημό του νόστου μου,
τον βασιλιά ικετεύοντας και τον λαό σας.»

190 Τότε πετάχτηκε ο Ευρύαλος, προκλητικός κι
εριστικός:

«Όχι, δεν είσαι, ξένε, ένας που ξέρει από αγώνες,
όποιους και όσους συνηθίζει ο άλλος κόσμος.

Μάλλον μου φαίνεσαι κάποιος που τριγυρίζει
με το πολύκωπο καράβι του, σε ναυτεμπόρους

αρχηγός,

195 κι άλλο δεν σκέφτεται απ' το φορτιό και
τηνπραμάτεια,
ό,τι κερδίσει αρπάζοντας - πάντως αθλητικός δεν
μοιάζεις.»

Λοξά τον κάρφωσε και μίλησε με τη δική του γνώση

ο Οδυσσεύς:

«Ξένε, δεν μας τα λες καλά· φαίνεσαι με το παραπάνω
ξιπασμένος. [...]

209 [...] την ομορφιά σου ούτε θεός δεν θα
μπορούσε

210 να την κάνει ανώτερη, ο νους σου ωστόσο
είναι λίγος και λειψός.

Κι αν έτσι σου μιλώ, εσύ με ερέθισες με τ' άκοσμά σου
λόγια,

βαθιά κεντώντας την ψυχή μου. Σε βεβαιώνω πως εγώ

213-4 δεν είμαι άμοιρος, [...] / σ' αγώνες και

αγωνίσματα·

215 άλλοτε ήμουνα, νομίζω, από τους πρώτους,
όσο με στήριζαν

νιάτα κι αυτά τα χέρια. Τώρα βαρύνομαι με συμφορές
και πάθη [...].

219

**Και μολοντούτο, με τα τόσα πάθη, θα
δοκιμάσω τα αγωνίσματά σας,**

**ἀλλὰ καὶ ὥς κακὰ πολλὰ παθῶν, πειρήσομ' ἀέθλων
<184>/219**

220

**γιατί ο λόγος σου δάγκωσε την ψυχή μου,
ξάναψες το φιλότιμό μου.»**

5. Αλτης. Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.
(Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

6. Μικροί πυγμάχοι. Τοιχογραφία από
το Ακρωτήρι της Θήρας -
16ος αι. π.Χ. (Αθήνα,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

7. Δισκοβόλος
με λίθινο δίσκο. Αγγειογραφία
του 6ου αι. π.Χ. - διασκευή. (Λονδίνο,
Βρετανικό Μουσείο)

Ο Οδυσσέας διακρίνεται στη δισκοβολία και προκαλεί τους Φαίακες

220 Είπε κι ευθύς, έτσι ντυμένος με τη χλαίνη του,
πήδηξε πάνω
κι έπιασε πέτρινο δίσκο - τον πιο μεγάλο και παχύ,
κατά πολύ βαρύτερο από κείνον που οι Φαίακες
συνήθιζαν
να ρίχνουν μεταξύ τους.

225 Πρώτα τον στριφογύρισε, κι όταν
τον εξαπέλυσε το στιβαρό του χέρι,
βούιξε η πέτρα. σκύβουν στο χώμα οι Φαίακες,
αυτοί που το μακρύ κουπί αγαπούν και καμαρώνουν
για τα πλοία τους,
μήπως τους πάρει η ριπή του δίσκου, που φεύγοντας
από το χέρι του, πετούσε τώρα μ' απίστευτη ταχύτητα,

230 πέρα απ' τα σήματα των άλλων.
Τότε κι η Αθηνά, μ' όψη θνητού, το τέρμα
σημαδεύοντας,
από μακριά τού φώναξε, να την ακούσουν:
«Κι ένας τυφλός ακόμη, ξένε, θα ξεχώριζε
το σήμα σου
ψάχνοντας με τα χέρια του· γιατί δεν είναι το δικό σου
τέρμα

235 μες στα πολλά των άλλων, εβγήκε πρώτο
με μεγάλη διαφορά.
θάρρος λοιπόν, που πέτυχες καλά σ' αυτό
το αγώνισμα·
άλλος από τους Φαίακες δεν θα σε φτάσει [...].»

239 Έτσι του μίλησε, κι ευφράνθηκε βασανισμένος
ο Οδυσσέας και θείος,

240 όλος χαρά που βρήκε σύντροφο
στον αγώνα του καλό.

Τότε με θάρρος κι ανακούφιση στράφηκε προς
τους Φαίακες:

«Κοπιάστε, παλικάρια μου, να φτάσετε

τον δίσκο μου·

σε λίγο ρίχνω κι άλλον, τόσο μακριά ή και μακρύτερα.

Αν κάποιος θαρραλέος θέλει, που να το λέει

κι η καρδιά του,

245

ας παραβγεί μαζί μου σε οτιδήποτε [...].

247

Δεν θ' αρνηθώ, και προκαλώ τους Φαίακες

όλους, μόνο

τον Λαοδάμαντα εξαιρώ, τον ξένο που με φιλοξένησε·

[...].

257

Ξέρω καλά πώς το καλοξυσμένο τόξο να

χειρίζομαι,

και πρώτος θα μπορούσα να πετύχω με το βέλος

τον αντίπαλό μου [...].

271

Ρίχνω και δόρυ, πιο μακριά από όσο οι άλλοι

τη σαΐτα τους·

φοβάμαι μόνο για τα πόδια μου, και κάποιος από σας

τους Φαίακες

ίσως μπορούσε να μ' αφήσει πίσω. Γιατί με τσάκισε,

με δάμασε

άσχημα το κύμα, μέρες δεν είχα να πιαστώ καν σ' ένα

ξύλο

275

καραβιού· έτσι μου λύθηκαν τα γόνατα.»

Τελειώνοντας, έμειναν όλοι τους αμίλητοι και

βυθισμένοι στη σιωπή,

ώσπου ο Αλκίνοος πήρε τον λόγο να μιλήσει:

Ο Αλκίνοος δικαιολογεί τον Οδυσσέα και προτείνει χορό

«Ξένε, όσα αγορεύεις και μας είπες δεν είναι
αχάριστα ασφαλώς.
θέλησες ν' αποδείξεις και τη δική σου αρετή που
συντροφεύει

280 τη ζωή σου· από θυμό, που αυτός ο νιος
μπροστά στους άλλους βγήκε να σε προσβάλει
αστόχαστα,
δείχνοντας περιφρόνηση στην αρετή σου [...].

285 Πρόσεξε όμως τώρα και τον δικό μου λόγο [...].

291 Δεν είμαστε λοιπόν ακατανίκητοι πυγμάχοι
μήτε και παλαιστές,
αλλά στο τρέξιμο πετούν τα πόδια μας, και δεν θα βρεις
καλύτερόν μας στα καράβια.

Απόλαυση δική μας και παντοτινή· το πλούσιο γεύμα,

295 η κιθάρα κι οι χοροί, ρούχα πολύτιμα, που να
τ' αλλάζουμε

όταν πρέπει, λουτρά θερμά, και το κρεβάτι.

Τώρα λοιπόν εμπρός, οι άριστοί μας χορευτές στήσετε,
Φαίακες,

χορό, για να μπορεί κι ο ξένος να διηγάται,

όταν γυρίσει πίσω στην πατρίδα του, πόσο

τους άλλους υπερβάλλουμε

300 στο αρμένισμα, τον δρόμο, στον χορό και
το τραγούδι.

Κάποιος ας πάει να φέρει και τη γλυκόφωνη κιθάρα
στον Δημόδοκο· κάπου θα βρίσκεται μες στο παλάτι.»

[...]

[Ετοιμάζεται ο χώρος και «ωραία αγόρια [...] αμέσως
άρχισαν [...] τον θείο χορό», ενώ ο Δημόδοκος με

την κιθάρα του τραγουδούσε γι' αυτούς «ένα ωραίο
τραγούδι [...] για την αγάπη του Άρη με
την καλλιστέφανη Αφροδίτη».]

Κι όπως τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός τούτο
το ποίημα,

435 ο Οδυσσέας ακούγοντας γέμιζε αγαλλίαση·

όπως

435-6 κι οι άλλοι Φαίακες, θαλασσινοί περίφημοι /
με τα μακριά κουπιά τους.

Τότε ο Αλκίνοος παράγγειλε, ο Άλιος κι ο Λαοδάμας

439-40 μόνοι τους να χορέψουν, / αφού οι δυο τους
στον χορό ήσαν ασυναγώνιστοι.

Πήραν λοιπόν στα χέρια τους μια σφαίρα ωραία,
πορφυρή [...]

443 όσο την έριχνε ψηλά στα σκούρα νέφη ο ένας,
λυγίζοντας συγχρόνως το κορμί του προς τα πίσω,
ο άλλος,

445 υψωμένος στον αέρα, την έπιανε με μαεστρία
και χάρη,

προτού τα πόδια του πατήσουνε το χώμα.

Κι όταν δοκίμασαν την τέχνη τους στη σφαίρα,

448-49 πετώντας την ψηλά και κατακόρυφα, άρχισαν
τότε / οι δυο τους τον χορό,

450 τη γη πατώντας που μας τρέφει
τους ανθρώπους,

αντικριστά και συναλλάσσοντας απανωτά λυγίσματα·

ενώ στο πλάι οι άλλοι, παλικάράκια ακόμη,

μέσα στον ίδιο κυκλικό χορό στημένα, φώναζαν

454-55 και χτυπούσαν παλαμάκια. Κι αντιλαλούσε
ο τόπος / απ' το μεγάλο βουητό.

8. Χορός ανδρών
με τον κιθαρωδό
στο κέντρο. Αγγειογραφία
του 8ου αι. π.Χ. (Τυβίγγη, Πανεπιστημιακή Συλλογή)

9. Ο δισκοβόλος. Έργο του Κ. Δημητριά-
δη, 1881-1943. (Αθήνα, κήπος Ζαπείου)

10. Χορευτές με μπάλα.
Αγγειογραφία του 6ου αι. π.Χ. -
αντίγραφο. (Μόσχα, Μουσείο
Καλών Τεχνών-Πούσκιν)

Ο Οδυσσέας εκφράζει θαυμασμό για τους χορευτές

Γύρισε τότε στον Αλκίνοο ο θείος Οδυσσέας μιλώντας:
«Αλκίνοε κραταίε, περίβλεπτε σ' όλη τη χώρα,
καυχήθηκες πως είναι οι χορευτές σας άριστοι,

459–60

κι έχουμε τώρα την απόδειξη· τους βλέπω

μπρός μου / και με πιάνει θάμβος.»

Τον άκουσε κι ευφράνθηκε του Αλκινόου η γενναία

ψυχή [...].

[Και πρότεινε να του προσφέρουν όλοι οι άρχοντες
δώρα, να συμφιλιωθεί δε μαζί του ο Ευρύαλος· - για
τη συνέχεια βλ. την τελευταία παράγραφο
στην περίληψη της ραψ. θ, σελ. 100.]

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο ποίημα ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος (1909–1990)
σχολιάζει την προσβολή του Ευρύαλου σε σχέση με
την επιτυχία του Οδυσσέα στον δίσκο (στ. 190–235).

►► Να συζητήσετε στην τάξη την οπτική γωνία*
του ποιητή.

«Κλιμάκωση»

Τ' άπρεπα λόγια του Ευρυάλου, αδίκως εξοργίσανε
τον Οδυσσέα·
άπρεπα τα 'θελε και τα 'πε. Έμπορας, λέει,
που νοιάζεται για τιςπραμάτειες μόνο και για τ' άνομα
κέρδη,
κι όχι για ευγενικά αγωνίσματα. Έτσι τα 'πε, και πέτυχε
κι αυτός και ο άλλος, όταν σήκωσε τον μέγα δίσκο
και τον σφενδόνισε πιο πάνω απ' όλα τα σημάδια, μ'
ένα βούισμα τέτοιο
που σκύψαν οι μακρύκουπτοι Φαίακες (χωρίς να
υπολογίσουμε
που, άορατη, η θεά χάραξε το σημάδι κάμποσο πιο
πέρα). Ωστόσο πόσες άλλες
απρέπειες, δίχως τις ευγενικές προθέσεις
του Ευρυάλου,
σκέτες απρέπειες, δίχως να ξυπνήσουνε τη δύναμή
μας. Κι είναι να λυπάσαι

γι' αυτή την κοιμισμένη ορμή κι όχι για τις απρέπειες
διόλου.

Και το χειρότερο, που μόνο για αυτές λυπάσαι.

(Γιάννης Ρίτσος, Μαρτυρίες Β', εκδ. Κέδρος, Αθήνα
1966)

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Για ποιο λόγο διοργανώθηκαν οι αγώνες των Φαιάκων, σε ποια αθλήματα αγωνίστηκαν και ποια χαρακτηριστικά παρουσιάζουν οι αγώνες τους; (Απαντήστε με βάση τους στ. 124–159.)
2. Πώς επέδρασε στον Οδυσσέα το πρώτο τραγούδι του Δημόδοκου (102–113, βλ. και το σχόλιο 3) και η επιτυχία του στη δισκοβολία (221–275);
3. Προσέξτε όσα λέει ο Αλκίνοος στους στίχους 125–126 και 291–293: Ποια διαφορά διαφαίνεται ανάμεσά τους και πώς εξηγείται;
4. Πώς εκτονώθηκε η ένταση που είχε δημιουργηθεί στους αγώνες από την πρόκληση του Ευρύαλου;
5. Ζωγραφίστε μια εικόνα του Οδυσσέα από αυτή την ενότητα.
6. Διαθεματική δραστηριότητα:
Παίρνοντας αφορμή από τη δήλωση του Λαοδάμαντα ότι «στον κόσμο δεν υπάρχει δόξα μεγαλύτερη» από τη διάκριση σε αγώνες (θ 1 78–179), μπορείτε, χωρισμένοι σε ομάδες, να μελετή-σετε διαχρονικά τη διοργάνωση αθλητικών αγώνων, με υποθέματα: α. πανελλήνιοι αγώνες και νεότερες ολυμπιάδες· β. ο λόγος, ο χώρος και ο χρόνος της διοργάνωσης· γ. τα κίνητρα των αθλητών και τα προβλήματα του πρωταθλητισμού· δ. τα αγωνίσματα και τα έπαθλα, η θέση των νικητών στην κοινωνία· ε. εικαστικές αποτυπώσεις κτλ.

[Χρήσιμα στοιχεία σχετικά τόσο με τους πανελλήνιους αγώνες στην αρχαία Ελλάδα όσο και με τις σύγχρονες ολυμπιάδες μπορείτε να αντλήσετε και από άλλα βιβλία της Α΄ Γυμνασίου, όπως από τα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (σσ. 148 κ.ε.), τη *Νεοελληνική Γλώσσα* (σσ. 123–136), την *Αρχαία Ιστορία* (σσ. 54–56), τη *Φυσική Αγωγή* (σσ. 8–20), αλλά και από εξωσχολικά βιβλία και το διαδίκτυο.]

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Αναδιηγηθείτε με λίγα λόγια πώς «μεθοδεύτηκε» η συμμετοχή του Οδυσσέα στους αγώνες, τι πέτυχε ο ήρωας και για ποιες επιδόσεις του καυχήθηκε (με βάση τους στίχους 176–276).

11. Άλτρια (από σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες).

12. Δρομείς (από τους Ολυμπιακούς αγώνες του 1980).

13. Ελληνορωμαϊκή πάλη (από το παγκόσμιο πρωτάθλημα του 1998).

13η ΕΝΟΤΗΤΑ: θ 550-688/<454-571>, ι ι-41/<ι-38>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ:

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Αποχαιρετιστήρια συνάντηση Οδυσσέα – Ναυσικάς
- Το τραγούδι για το Δούρειο Ίππο
- Θρήνος του Οδυσσέα και αυτοπαρουσίαση

Αποχαιρετισμός Ναυσικάς – Οδυσσέα

θ 550 Κι αφού τον έλουσαν οι δούλες και
τον άλειψαν με λάδι,¹
του φόρεσαν ωραία χλαμύδα και χιτώνα. Κι έτσι
λαμπρός
βγήκε από το λουτρό και προχωρούσε προς
τους άλλους
που έπιναν κρασί. Τότε κι η Ναυσικά, με
τα θεόσταλά της κάλλη,
στάθηκε πλάι στον παραστάτη² της καλοδεμένης
στέγης

555 κι έμεινε εκεί να τον θαυμάζει, το βλέμμα
προσηλώνοντας
στον Οδυσσέα. Ύστερα μίλησε, κι όπως
τον προσφωνούσε,

θαύμαζεν δ' Όδοσῆα ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὀρῶσα
<459>/555-6

τα λόγια της πετούσαν σαν πουλιά:

«Χαίρε, ω ξένε. Όταν μια μέρα φτάσεις στην πατρίδα
σου,

να με θυμάσαι· γιατί σ' εμένα πρώτη οφείλεις
τη ζωή σου.»³

560 Ευθύς της αποκρίθηκε με την πολύτροπη του
γνώση ο Οδυσσεύς:
«Ω Ναυσικά, κόρη του μεγαλόκαρδου Αλκινόου!
Ἄμποτε ο Δίας να ενδώσει,⁴ κεραυνοβόλος σύζυγος
της Ἥρας,
κι εγώ να φτάσω στην πατρίδα, να δω του νόστου μου
τη μέρα·
τότε, το υπόσχομαι, σ' εσένα, σαν θεά, εκεί
τις προσευχές μου

565 θα αναπέμπω, μέχρι το τέλος της ζωής μου,
γιατί σ' εσένα, κόρη μου, χρωστώ που ακόμη ζω.»
Μιλώντας, κάθισε σε θρόνο, στο πλάι του βασιλιά
Αλκινόου,
κι ήταν η ώρα που το κρέας μοίραζαν και
συγκερνούσαν το κρασί.
Τότε φτάνει κι ο κήρυκας φέρνοντας μέσα
τον Δημόδοκο,⁵

570 τον αοιδό που ο κόσμος αγαπούσε και τιμούσε·
[...]

1 (στ. 550) τον ἀλειψαν με λάδι: ήταν συνήθειά τους η επάλειψη με (αρωματικό) λάδι μετά το λουτρό.

2 (στ. 554) στάθηκε πλάι στον παραστάτη: Παραστάτες λέγονται τα πλαϊνά ξύλα της θύρας (τα κουφώματα)· εδώ όμως παραστάτης φαίνεται πως είναι ένας από τους στύλους που στήριζαν τη στέγη.

3 (στ. 553-9) Τότε [...] ζωή σου: Ο ρόλος της Ναυσικάς τελειώνει εδώ: θαυμάζει μόνο τον φρεσκολουσμένο ήρωα (όπως και στη ραψωδία ζ) και του απευθύνει έναν απλό – αλλά αποκαλυπτικό των αισθημάτων της –

χαιρετισμό, που βρήκε ανταπόκριση (561–566).

4 (στ. 562) Ἄμποτε ο Δίας να ενδώσει: μακάρι να επιτρέψει ο Δίας.

5 (στ. 569) φέρνοντας μέσα τον Δημόδοκο:
τον Δημόδοκο συνόδευε ο κήρυκας, γιατί ήταν τυφλός
(όπως δείχνει ο στ. θ <64>).

1. Γυάλινο αρωματοδοχείο
του 5ου/ 4ου αι. π.Χ.
(Αβδηρα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Ναυσικά. Έργο του Βρετανού ζωγράφου
Fr.Lord Leighton (1830-1896).

Ο Οδυσσέας τιμά τον Δημόδοκο και «παραγγέλλει» τον Δούρειο Ίππο

573

Κι αμέσως τον κήρυκα προσφώνησε
πολύγνωμος ο Οδυσσεύς,

574–75

κόβοντας απ' την πλάτη ένα κομμάτι [...] /
από ένα χοίρο μ' άσπρα δόντια [...]:

576

«Ορίστε, κήρυκα, πρόσφερε τούτο το κρέας
στον Δημόδοκο,

να το γευτεί· θέλω να δείξω την εκτίμησή μου,
κι ας με βαραίνει η τόση θλίψη.

579–80

Γιατί πάνω στη γη όλοι οι θνητοί οφείλουν
σέβας και τιμή / στους αοιδούς [...].»

584

Τότε κι οι άλλοι απλώνουν στο έτοιμο φαγητό
τα χέρια τους,

585

κι όταν ο πόθος τους κορέστηκε με το φαΐ,
με το πιοτό,

γύρισε στον Δημόδοκο με την πολύτροπή του γνώση
Ο Οδυσσέας και τον προσφώνησε:

«Δημόδοκε, Εσένα ξεχωρίζω από όλους τους θνητούς
στον έπαινό μου·
σε δίδαξε ασφαλώς η Μούσα, η κόρη του Διός, ή κι
ο Απόλλων,

590

έτσι που τραγουδάς με τάξη εξαίρετη
των Αχαιών τη μοίρα,

τι έπραξαν οι Αχαιοί, τι έπαθαν, τι έχουν υποφέρει·
σάμπως να βρέθηκες παρών ο ίδιος ή σου τα είπε
κάποιος που τα είδε.

Μα τώρα λέω άλλαξε σκοπό, ιστόρησέ μας για
τον δούρειο ίππο,
το πώς τον έφτιαξε με τέχνη ο Επειός,⁶ και η Αθηνά
μαζί του·

το πώς τον δόλο αυτόν τον έφερε επάνω
στην ακρόπολη
ο θείος Οδυσσεύς, κλείνοντας μέσα του πλήθος
ανδρών –

**ὄν ποτ' ἔς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεύς
<494>/595-6**

αυτούς που ερήμωσαν το Ἴλιο.

Ανίσως κατορθώσεις με τη σωστή σειρά κι αυτά
ν' ανιστορήσεις,

τότε κι εγώ θα ομολογήσω σ' όλους τους ανθρώπους
ότι

600 ένας θεός καλόγνωμος σου χάρισε το θείο
τραγούδι.»

Έτσι του μίλησε, κι αυτός θεόπνευστος φανέρωσε
του τραγουδιού του την αρχή. Απ' το σημείο κινώντας,
όταν
οι άλλοι, ανεβαίνοντας στα πλοία με τη γερή κουβέρτα,
πήραν να φεύγουν, βάζοντας στις σκηνές φωτιά.

605 Ενώ οι υπόλοιποι, γύρω στον περιβόητο
Οδυσσέα,
στην αγορά των Τρώων βρέθηκαν, κρυμμένοι
στην κοιλιά του αλόγου,
που μόνοι τους οι Τρώες το 'φεραν
στην ακρόπολή τους.
Ο δούρειος ίππος ήταν εκεί στημένος, κι εκείνοι,
τριγύρω
καθισμένοι, αγόρευαν πολλά κι ανόητα. Τότε
μοιράστηκε

610 στα τρία η γνώμη τους:
ή να κεντήσουν το κούφιο ξύλο με τον άσπλαχνο
χαλκό τους.⁷
ή να τον σύρουν στην κορφή, να γκρεμιστεί πάνω
στους βράχους.
ή άθικτο να τον αφήσουν, για τους θεούς εξιλαστήριο⁸
αφιέρωμα. Κι έμελλε να συντελεστεί η τρίτη γνώμη·
γιατί ήταν το γραφτό της μοίρας τους να αφανιστούν,
αν τον προστάτεψε
η πόλη αυτόν τον μέγα δούρειο ίππο, όπου
ήσαν κρυμμένοι οι άριστοι των Αχαιών, στους Τρώες
απειλώντας
θάνατο και φόνο.

Και τραγουδούσε πώς των Αχαιών τα παλικάρια
πάτησαν

620

το κάστρο, όταν ξεχύθηκαν από τον δούρειο

ίππο [...].

622

Και τραγουδούσε πώς σκορπίστηκαν, ένας εδώ

άλλος αλλού,

ρημάζοντας την πάνω πόλη· ο Οδυσσέας όμως, σαν

τον Άρη,

με τον ισόθεο μαζί Μενέλαο, πώς τράβηξαν ορμώντας

στο παλάτι του Δηιφόβου·⁹ κι εκεί, διηγήθηκε, το πώς

εκείνος

τόλμησε πόλεμο ανελέητο, και τέλος νίκησε

με τη βοήθεια της αντρειωμένης Αθηνάς.

Αυτά τραγούδαγε ο φημισμένος αοιδός· ωστόσο

ο Οδυσσέας

έλιωνε, το δάκρυ του έτρεχε ασταμάτητο μουσκεύοντας

τα μάγουλα του.

630

Πώς μια γυναίκα μοιρολογεί τον άντρα της

πεσμένη πάνω του,

που εκεί, μπροστά στην πόλη του και στον λαό του,

πέφτει

για την πατρίδα πολεμώντας και τα τέκνα του, να

τα γλιτώσει

από τη μαύρη μέρα·

κι εκείνη, όπως τον βλέπει τώρα να σπαρταρά και

να τελειώνει,

635

γύρω του σωριασμένη, σπαράζει από το κλάμα·

ενώ οι εχθροί

με τα κοντάρια τους πισωχτυπούν αλύπητα στην πλάτη

και στους ώμους,

τη σέρνουν να την πάρουν σκλάβα τους, για να

βουλιάξει

στης δυστυχίας τον πόνο.

Πώς το πικρότατό της πάθος μαραίνει πρόσωπο και

παρειές,

640

έτσι κι ο Οδυσσέας θρηνώντας έχυνε τότε
το πικρό του δάκρυ.

Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που πνίγονταν στο δάκρυ
ο ξένος,

μόνο ο Αλκίνοος το αισθάνθηκε [...].

[Και ζήτησε από τον αοιδό να σταματήσει το τραγούδι
και από τον Οδυσσέα

662

να αποκαλυφθεί:]

669

«[...] / Πες πρώτα το όνομά σου [...].

670

Κι ακόμη, φανέρωσε τη χώρα σου, λαό και

πόλη,

για να σε ταξιδέψουν προς τα εκεί τα πλοία, με

τους δικούς τους

λογισμούς.¹⁰ Γιατί σ' εμάς τους Φαίακες οι καπετάνιοι

περισσεύουν,

δεν μας χρειάζονται καν τα πηδάλια, όπως συμβαίνει με
των άλλων

τα καράβια. Μόνα τους τα πλεούμενά μας ξέρουν τι

λογαριάζουν

675

και τι σκέφτονται οι άνθρωποι που ταξιδεύουν·

γνωρίζουν

πόλεις και χωράφια καρπερά· κι έτσι, ταχύτατα

περνούν

το άγριο κύμα της θαλάσσης μες στην ομίχλη,

σκεπασμένα με νεφέλη.

Κι ούτε ποτέ κινδύνεψαν να πάθουν κάποια βλάβη ή να
βουλιάξουν.

680

Μόνο που μια φορά άκουσα τον πατέρα μου

Ναυσίθοο να λέει –

αυτός μας είπε πως ο Ποσειδών μπορεί και να

εξοργιστεί,

που εμείς όλους τούς ταξιδεύουμε με δίχως βλάβη·

πρόσθεσε μάλιστα πως κάποια μέρα το καλοτάξιδο
καράβι, καθώς
εκείνο θα γυρνά από ταξίδι γυρισμού, θα το συντρίψει
ο θεός

685 καταμεσής στο μαύρο πέλαγο, και πως
την πόλη

θα σκεπάσει μέγα βουνό.

Τέτοια μιλούσε ο γέροντας· όμως αυτά είναι στο χέρι
του θεού

να τα εκτελέσει ή να τ' αφήσει ατέλεστα, όπως
το κρίνει εκείνος και το προτιμήσει. [...]»

[Ζήτησε ακόμη από τον Οδυσσέα να μιλήσει για
τις χώρες και τους ανθρώπους που γνώρισε και γιατί
κλαίει.]

6 (στ. 594) το πώς τον έφτιαξε με τέχνη ο Επειός:
Ο Επειός είναι ο μυθικός κατασκευαστής του δού-
ρειου/ξύλινου ίππου (δούρειος < δόρυ: κορμός
δέντρου, ξύλο)· η επιτυχία όμως του εγχειρήματος
αυτού αποδίδεται στον Οδυσσέα (βλ. τους στ. 595–6,
εδώ, και δ 296–315, στη σελ. 12). Ο Οδυσσέας, λοιπόν,
επιθυμεί να ακούσει τραγουδημένο το σπουδαιότερο
κατόρθωμά του.

7 (στ. 611) να κεντήσουν το κούφιο ξύλο με
τον άσπλαχνο χαλκό τους: να τρυπήσουν το κούφιο
ξύλινο άλογο με τα (άσπλαχνα) χάλκινα όπλα τους.

8 (στ. 613-4) για τους θεούς εξιλαστήριο αφιέρωμα:
αφιέρωμα για εξιλέωση/εξευμενισμό των θεών.

9 (στ. 625) στο παλάτι του Δηιφόβου: Πήγαν εκεί,
προφανώς για να πάρουν την Ελένη αφού, σύμφωνα
με τον μύθο, ο Δηίφοβος, γιος του Πρίαμου και αυτός,
πήρε γυναίκα του την ωραία Ελένη μετά τον θάνατο
του Πάρη.

10 (στ. 670-1) να σε ταξιδέψουν [...] τα πλοία, με τους δικούς τους λογισμούς: Τα πλοία των Φαιάκων παρουσιάζονται αυτοματοποιημένα, όπως αυτόματα κινούνται και άλλα αντικείμενα σε παραμύθια όλων των λαών

3. Στον αιιδό προσφέρονται δώρα.
Αγγειογραφία του 8ου αι. π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

4. Ο Δούρειος Ίππος. Στόμιο πήλινου αμφορέα του 650 π.Χ.
(Μύκονος, Αρχαιολογικό Μουσείο)

5. Επειός και Αθηνά.
Αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ. - διασκευή. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

6. Ο Δούρειος Ίππος με τους Τρώες να πανηγυρίζουν «τη λήξη του πολέμου».
(Από την ταινία Τροία του Βόλφγκανγκ Πίτερσεν, 2004)

7. Ο Οδυσσέας θρηνεί ακούγοντας το τραγούδι (κάρτα).

8. Σκηνή συμποσίου. Θραύσμα αγγείου από το Καβείριο της Θήβας - 4ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Η απάντηση του Οδυσσέα

1 Γυρνώντας τότε του αποκρίθηκε ο Οδυσσέας
πολύγνωμος:
«Ευγενικέ μου Αλκίνοε, που ξεχωρίζεις πρώτος
στον λαό σου,
ωραίο πράγματι ν' ακούς έναν καλό αοιδό,
όπως αυτός εδώ, με θεία θα 'λεγες φωνή.

5 Κι ομολογώ, απόλαυση άλλη δεν υπάρχει πιο
χαριτωμένη,
απ' όταν σμίγει ο κόσμος όλος σ' ευφροσύνη:
στην αίθουσα
οι καλεσμένοι, καθισμένοι στη σειρά, ακούν τον αοιδό
προσηλωμένοι, και τα τραπέζια εκεί μπροστά γεμάτα
ψωμί και κρέας· ο οινοχόος να τραβά απ' τον κρατήρα

10 το κρασί και να περνά, να το κερνά
στις κούπες.
Βαθιά το αισθάνομαι πως είναι αυτό ό,τι πιο ωραίο
υπάρχει.¹¹
Εσένα όμως η ψυχή σου ορμήθηκε να μάθεις τις βαριές
μου
συμφορές, για να με κάνεις πιο πολύ να οδύρομαι και
να στενάζω. [...]

20 Είμαι λοιπόν ο Οδυσσεύς, γιος του Λαέρτη,
όλοι καλά με ξέρουν
για τους δόλους μου, η φήμη μου έχει φτάσει ψηλά
στον ουρανό.

Πατρίδα μου η Ιθάκη, που τη γνωρίζεις εύκολα·
στη μέση της

εἴμ' Ὀδυσσεύς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν /
ἄνθρώποισι μέλω, καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. /
ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον· <19-21>/20-22

υψώνεται βουνό, το Νήριτο περήφανο, ο άνεμος
κλονίζει

τα φυλλώματά του. Τριγύρω κατοικούνται κι άλλα

25 πολλά νησιά, πολύ κοντά το ένα στο άλλο [...].

30 Τραχιά, κι όμως καλή [η Ιθάκη], τρέφει

τα παλικάρια της λαμπρά –
εγώ δεν ξέρω να 'χω δει κάτι γλυκύτερο απ' τη γη της.

Αλλά με κράτησε μακριά η Καλυψώ στις θολωτές
σπηλιές της,

θεά δαιμονική, από τον πόθο ταίρι της να με κάνει· [...].

36 Κι όμως δεν μπόρεσε το φρόνημά μου να
λυγίσει μες στα στήθη·

τίποτε άλλο πιο γλυκό από πατρίδα και γονιούς,

οὐδέν γλύκιον ἤς πατρίδος οὐδε τοκῆων <34>/37

έστω κι αν κάποιος κατοικεί σε τόσο πλούσιο σπίτι
αλλά σε τόπο ξένο, απόμακρο, απ' τους δικούς του
χωρισμένος.

40 Ἦλθε ο καιρός ωστόσο τον πολυδάκρυτό μου
νόστο να ιστορήσω,

όπως ο Ζεὺς τον ὀρισε, όταν ξεκίνησα να φύγω από
την Τροία.

11 (στ. 3–11) ωραίο [...] υπάρχει: Υπογραμμίζεται εδώ
ο αντιπολεμικός χαρακτήρας της Οδύσσειας: επιδοκι-
μάζεται η απολαυστική ειρηνική ζωή των Φαιάκων, που

ο πολύπαθος Οδυσσέας θεωρεί «ό,τι πιο ωραίο υπάρχει».

9. Οινοχόη με δίχρωμη διακόσμηση του 7ου αι. π.Χ. (Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

10. Πλοίο. Τοιχογραφία από το Ακρωτήριο της Θήρας - 1550-1500 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«Ο φιλόπατρις» του Ανδρ. Κάλβου (1792-1869)

Ω φιλτάτη πατρίς,
ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του Απόλλωνος
τα χρυσά δώρα! [...]

Ως

Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· – Και η τύχη μ' έρριψε
μακρά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
εις ξένα έθνη. [...]

Χαίρε Αυσονία¹², χαίρε
και συ Αλβιών¹³, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
με κυριεύει. [...]

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλτάτη πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδιάν
των χρυσών κίτρων. [...]

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκύς ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα.

(Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Λυκείου,
ΟΕΔΒ, 1989)

►► Παραλληλίστε την αγάπη του Οδυσσέα για την Ιθάκη (ι 22–39) με την αγάπη του Κάλβου για τη Ζάκυνθο, όπως φαίνεται στα παραπάνω αποσπάσματα. (Λάβετε υπόψη σας ότι ο Κάλβος έζησε πολλά χρόνια ξενιτεμένος σε χώρες ευρωπαϊκές.)

12 Αυσονία = Ιταλία

13 Αλβιών = Αγγλία

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σχολιάστε την αποχαιρετιστήρια συνάντηση Ναυσικάς – Οδυσσέα (θ 553–566) με όποιον τρόπο επιθυμείτε (δηλαδή με λόγο ποιητικό, με δραματοποίηση, με ζωγραφική κτλ. – δείτε και το σχόλιο 3).
2. Μπροστά στον Δούρειο Ίππο η γνώμη των Τρώων μοιράστηκε στα τρία (βλ. τους στ. θ 611–614). Με ποια επιχειρήματα θα μπορούσε η κάθε πλευρά να υποστηρίξει την άποψή της;
3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων θ 630–640.
4. Στους στίχους 15–11 ο Οδυσσέας παραδέχεται πως ένα καλό συμπόσιο, πλαισιωμένο με τραγούδι, είναι ό,τι πιο ωραίο υπάρχει. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η προτίμησή του; (βλ. και το σχόλιο 11).
5. Επαληθεύει ο Δημόδοκος όσα λέγονται στο 4ο θέμα της Εισαγωγής, σελ. 16–18 του 1ου τόμου, για τους αοιδούς;
6. Συζητήστε στην τάξη τις αναλογίες που διαφαίνονται ανάμεσα στον αοιδό Δημόδοκο και σε φημισμένους σύγχρονους τραγουδιστές: η θέση και ο ρόλος τους στην κοινωνία όπου ζουν, η απήχηση των τραγουδιών τους στον κόσμο, η σχέση τους με τους ακροατές κτλ.

11. Ιθάκη (αεροφωτογραφία).

Δ'. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη ραψωδία θ προετοιμάζεται μεθοδικά η αποκάλυψη της ταυτότητας του Οδυσσέα: Συγκινείται από τα τραγούδια του Δημόδοκου, που του θύμισαν το ηρωικό παρελθόν του· διακρίνεται στη δισκοβολία και καυχιέται για τις επιδόσεις του στο τόξο και στο δόρυ· αρχίζει έτσι να ξαναβρίσκει τον εαυτό του, αλλά και να προκαλεί το ενδιαφέρον των Φαιάκων για το πρόσωπό του. Όταν λοιπόν ο Αλκίνοος του ζήτησε να πει το όνομά του, να φανερώσει την πατρίδα του και να διηγηθεί σε ποιες χώρες ταξίδεψε, ήταν έτοιμος να αποκαλύψει την ταυτότητά του και να εξιστορήσει τις περιπέτειές του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 1ου ΤΟΜΟΥ

6η Ενότητα (β, γ, δ: περίληψη – ανάλυση μικρών αποσπασμάτων)	5
7η Ενότητα (ε: περίληψη – ε 1–165: ανάλυση)	21
8η Ενότητα (ε165–310/< 149–281).....	38
9η Ενότητα (ε 311–420/< 282–381)	54
10η Ενότητα (ε 421–552/< 382–493).....	63
11η Ενότητα (ζ περίληψη) – ζ 139–259/< 110–210 ανάλυση.....	83
12η Ενότητα (η, θ, ι: περίληψη –) Θ 102–302, 434-461 ανάλυση	98
13η Ενότητα Θ 550–688/< 4534--571> 454–571, Ι 1–41/<1–38>	115

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

